

Ion Talpoș

Jurnalul unui prizonier de război

Dumitru Roman
(1915-1998)

ION TALPOȘ

Jurnalul unui veteran de război

ION TALPOȘ

Jurnalul unui veteran de război

Roman Dumitru

(1915-1998)

Motto:

Desveliți tot adevărul
Și le spuneți tuturor
Cum muriră frații voștri,
Pentru neam și țara lor!
(Imnul eroilor)

Făgăraș, 2022

Redactor: Natalia Corlean

Copertă: Bogdan Talpoș

© Ion Talpoș, 2022

Editura Agaton

Tel/fax: 0268/211290; 0740/798366

e-mail: comenzi@agaton.ro

www.agaton.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TALPOȘ, ION

**Jurnalul unui veteran de război - Roman Dumitru :
(1915-1998) / Ion Talpoș. - Făgăraș : Editura Agaton, 2022**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-8933-56-6

94

Cuvânt introductiv

Eroismul nu are nici limite, nici granițe! Doar sacrificiul suprem le poate frânge aripile celor care, pentru un crez sau o cauză dreaptă, luptă până la capăt!

Din acest motiv consider că este de datoria noastră, a urmașilor celor care au pățimit sau și-au jertfit viața pe câmpul de luptă al marilor încleștări mondiale de până acum, să nu lăsăm să se aștearnă praful peste amintirea faptelor lor de vitejie! Ori, datoria aceasta, morală, nu trebuie să țină cont de granițe administrative!

Sunt născut în frumoasa depresiune a Țării Loviștei, despre care și despre oamenii căreia s-au scris mii de pagini. Am crescut, până la o vreme, în mijlocul oamenilor acelor locuri și le-am auzit poveștile de viață. M-au fascinat faptele de vitejie ale celor care, de-a lungul vremii și de cele mai multe ori fără voia lor, au fost chemați la arme, să-și apere glia strămoșească. Au făcut-o, dând dovadă de responsabilitate și eroism.

Viața mi-a condus pașii dincolo de vechile granițe administrative dintre Regatul României și Transilvania, stabilindu-mi domiciliul la Tâlmaci, în județul Sibiu. Ori, libertatea aceasta de mișcare a fost un drept câștigat de români și datorită eroismului de care au dat dovadă înaintașii noștri care, prin luptă și sacrificii, au făcut posibilă desființarea acelor hotare interne, artificiale, care le îngrădeau dreptul la liberă circulație, dinspre și înspre familiile lor de pretutindeni.

„Turnul Spart” de pe valea Oltului, aflat aproape de intrarea în comuna Boița, județul Sibiu, ale cărui ruine se mai văd și astăzi străjuind malurile Oltului a reprezentat, încă de acum cinci sute de ani, un astfel de punct de trecere al unei granițe administrative interne, constituind a treia fortificație a lanțului de cetăți de apărare Turnu Roșu - Tălmăciu. A fost construit, după unele surse, în anul 1493, la ordinul regelui Ladislau al Ungariei, pentru a asigura paza în trecătoare, în urma unei invazii turcești în care au fost prădate ținuturile Sibiului.

De atunci, în funcție de cum se buluceau norii istoriei peste țara noastră, zona aceasta de intrare în Defileul Oltului a mai fost exploatată datorită potențialului de apărare dat de formele de relief întâlnite aici.

Mai aproape de zilele noastre, în perioada interbelică, odată cu stabilirea vremelnică a unor puncte vamale (rutiere și feroviare) de trecere între Transilvania și Țara Românească, la Râul Vadului și Turnu Roșu formalitățile de trecere au constituit mobilul unor adevărate drame trăite de mulți dintre locuitorii aflați de-o parte și de alta a munților ce străjuiesc semeți, de mii de ani, trecătoarea. Erau oameni simpli, mulți dintre ei înrudiți prin legături de sânge, care nu doreau altceva decât să poată circula, liber, dintr-o regiune în alta a României Mari. De câte ori ciobanii și crescătorii de animale aflați de-o parte și de alta a creștelor Munților Făgăraș, pentru a evita povara dărilor fiscale, erau nevoiți să-și croiască drum peste creste mergând cu animalele lor dintr-o regiune în alta a țării, în transhumanță, sau pentru schimburi comerciale...

Nu am să uit niciodată o poveste adevărată auzită de la mama mea, legată de formalitățile vamale impuse în perioada interbelică în zona de trecere pe cale ferată dintre Regatul României și Transilvania, care au dus la o tragedie în familia noastră.

„Era în anul 1937 – îmi povestea mama. Era o zi călduroasă de vară, în care părinții mei săpau în grădină, unde aveau un nuc mare, cu o umbră deasă. La amiază, obosită, mama s-a așezat la umbra nucului din grădină și a adormit. S-a trezit mai târziu și s-a întors la sapă. Noaptea, s-a trezit cu un junghi în spate. A răcit puternic la umbra aia deasă de nuc și i-a ieșit un buboi în spate, care s-a învinețit. Ar fi trebuit tratat, dar nu a avut cine să o facă. Fiindcă nu era medic în sat! Era doar un sanitar, unul Hagiescu, venit după război de pe undeva, din țară. Era căsătorit cu Sânziana lui Cochintu (din Titești, Vâlcea - n.a.).

Tăticu l-a chemat pe Hagiescu să vadă buboiul acela al mamei. Ce să facă un biet sanitar, fără medicamente, fără cunoștințe medicale!

S-a pus Hagiescu și i-a tăiat buboiul mamei cu bisturiul, pe viu, fără să aibă atunci medicamente sau instrumente sterile. L-a trimis pe tăticu, de-abia după aceea, la Sibiu, să-i aducă medicamente. Acesta a ajuns la Sibiu cu trenul, a luat medicamentele, dar nu a mai putut ajunge acasă în aceeași zi, pentru că la Râul Vadului era vamă. Ardealul era, atunci, la unguri. A sosit acasă de-abia a doua zi. Când a ajuns, mama nu mai vorbea. Era pe moarte. Tăindu-i buboiul acela pe viu, fără medicamente, rana i s-a infectat și până seara mama a murit. În două zile a fost moartă! Avea doar

douăzeci și șapte de ani când a murit și a avut cinci copii până la vârsta aceea!" (**Aurica Talpoș**)

Deși rădăcinile familiei mele sunt adânc înfipite în glia Țării Loviștei, unde am văzut pentru întâia dată lumina zilei cu peste șase decenii în urmă, nu am putut rămâne indiferent atunci când, întâmplător, am primit și răsfoit filele unui jurnal ce a aparținut unui prizonier de război, ardelean. Mai ales că, în ultima parte a vieții sale, l-am și cunoscut personal pe acest om modest. L-am cunoscut la Tălmăciu, în Ardeal. Ne-am înrudit, prin alianță, și am avut prilejul să-l ascult povestind despre viața și necazurile sale din anii de război și prizonierat. Nu am dat prea mare importanță relatărilor sale, atunci. Le-am luat ca pe niște povești de viață personală, trăită într-un anumit cadru politico-economic, conjunctural, oferit de acele vremuri ale tinereții sale.

Pe **Dumitru Roman** din Tălmăcel, căci despre el este vorba aici, l-am cunoscut ca fiind un om harnic, destoinic într-ale gospodăritului. *Uncheșul Loleș*, cum aveam să aflu că-i mai spuneau oamenii locului, avea o familie numeroasă ai cărei membri i-au făcut cinste, ca urmași.

În legătură cu porecla atribuită lui Dumitru Roman, fiul său mai mare, Nelu Roman, mă lămurește:

„Eu discutam foarte mult cu Dumitru Bărbosa din Tălmăciu, care era văr bun cu tatăl meu. Îi ziceam „Unchi” iar el era mândru de asta! El mi-a spus că pe un bunic sau pe un străbunic de-al nostru, de pe curte, sau cam așa ceva, l-a chemat Loleș. Așa cum socrului meu, de exemplu, oamenii îi spuneau Nie pentru că un bunic sau un străbunic de-al lui ar fi fost unul Ananie!

Nu am aflat însă, cu adevărat, cine a fost bunicul meu Toma, din partea tatălui meu, pentru că așa cum menționează și tata în jurnalul său, acesta s-a prăpădit de tânăr, în anul 1924, când tata avea doar nouă ani. Știu doar că, în buletin, bunicul era trecut Tamaș!”

Dumitru Roman (Uncheșul Loleș)

Nu mică mi-a fost mirarea să aflu că Uncheșul Loleș, în lungile nopți de iarnă în care reumatismul căpătat în anii celui de-al doilea război mondial îi răscolea nu numai trupul, dar și amintirile, se așeza la o masă și își așternea pe hârtie, în tihnă, crâmpie din acele amintiri din *răsboiu* și din anii săi de prizonierat, în speranța că poate, mai târziu, cineva se va apleca cu mai multă atenție asupra consemnărilor sale!

Tocmai de aceea, cred eu, pe coperta interioară a caietului său folosit pentru consemnarea acelor amintiri, Dumitru Roman ne-a lăsat scris un îndemn, o **Notă!**

«După plecarea noastră din viață, Dumitru și Paraschiva, lăsăm aceste amintiri urmașilor noștri și-i rugăm a nu le distruge sau a le da uitării pentru a se vedea câte frământări și greutăți poate suporta câte o familie de zăci de ani de căsătorie petrecuți împreună, din 19 Maiu 1946. Dar sfârșitu' vieții noastre nu îl putem scrie căci nu știm câte zile vom mai trăi împreună pe acest pământ.

Scrisă de mine la începutul anului 1988, pe timp de iarnă și a nu uita ca încheiere un proverb bătrânesc că viața este O LUPTĂ pe acest pământ!

*Tălmăcel, 20 Ianuarie 1988.
Dumitru și Paraschiva»*

Paraschiva (Chiva) și Dumitru Roman (1988)

Nota

După plecarea noastră din viața Dumitru
și Paraschiva lăsăm aceste amintiri
urmasilor nostri și rugăm a nu le
distinge sau a le da uitării pentru a se vedea
câte pământuri și greutate pot susține
o familie de tineri de ani de căsătorie pe
pământ în preună din 19 mai 1946.

Dar sfârșitul vieții noastre nu îl putem
scrie încă nu știu câte zile vom mai
trăi în preună pe acest pământ
Terse de mine la începutul anului 1988
pe timp de iarnă și a nu uita ca înțeleg
un proverb bătrânesc că viața este o luptă
pe acest pământ

Tâlmăcel 20 Ianuarie 1988

Dumitru și Paraschiva

Drag a nu uita această filă (foaie)
cu "primăvara popoarelor" pentru a se vedea
și cetăți câte distingeau au făcut pe pământ
în cei șase ani de război începând
din luna martie 1939 până în 12 mai 1945

Mesajul Uncheșului Loleș pentru urmașii săi

Câteva repere istorice

Au trecut aproape opt decenii de la momentul încheierii celui de-al doilea război mondial, la care România a participat atât în Campania din Est (22 iunie 1941 - 23 august 1944), alături de Axă, cât și în Campania din Vest (23 august 1944 - 9 mai 1945), alături de Națiunile Unite.

Rememorând acum perioada aceea, ne amintim că startul pregătirilor pentru cel de-al doilea război mondial a fost dat de agresiunea Germaniei împotriva Poloniei, începută la 1 septembrie 1939. Declanșarea celui de-al doilea război mondial a constituit „punctul culminant al încordării relațiilor dintre marile puteri. Dorința de expansiune teritorială a lui Hitler, politica conciliatoristă a Angliei și Franței, politica revizionistă a celorlalte state fasciste, au fost cauzele conflagrației mondiale, care depășea prin amploare anteriorul război.”¹

Izolată din punct de vedere diplomatic, cu vecini care aveau privirile ațintite asupra granițelor țării, România va pierde în anul 1940 Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herței care-i sunt luate de URSS, Nord-Vestul Ardealului, luat de Ungaria horthystă prin Dictatul de la Viena (cunoscut în istorie și ca *Al doilea arbitraj de la Viena*) și Cadrilaterul, pierdut în favoarea Bulgariei.

În urma semnării la Viena, în 30 august 1940, sub presiune italo-germană, a acordului de cedare către Ungaria horthystă a unei părți din teritoriul transilvan, România pierdea 42.360 de km pătrați din Transilvania, cu o populație de peste 2,6 milioane de

1 Bobeș, Rodica ș.a., *Tălmăciu la răscrucea timpului*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011, p.98.

locuitori, din care peste jumătate români. Dictatul pune în vedere guvernului român să evacueze teritoriul cedat în 15 zile și prevedea asimilarea populației românești în termen de șase luni, prin acordarea naționalității maghiare locuitorilor teritoriilor cedate.

Cu părți teritoriale importante smulse din trupul țării, România este nevoită să se orienteze spre o alianță cu Germania și celelalte țări ale Axei.

În acest context, la 22 iunie 1941, România s-a alăturat Germaniei și aliaților săi în acțiunile de luptă declanșate împotriva Uniunii Sovietice. Principalul obiectiv al României l-a constituit eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, anexate de URSS prin ultimatumul din 1940.

Documentele vremii, ca și mărturiile veteranilor de război participanți la evenimente, atestă că spiritul dominant în rândul oștirii – spre cinstea ei – era acela de a se împotrivi cotropitorilor. În țară era un puternic curent, ca și în armată, în rândurile cadrelor și trupelor, în favoarea apărării granițelor cu arma în mână.²

În Campania din est, la care face referire Dumitru Roman în jurnalul său, România a participat cu două comandamente de armată (3 și 4), cu 16 comandamente de corp de armată, 37 de divizii (22 Infanterie, 6 Cavalerie, 4 Vânători de munte, 1 Blindate, 2 Pază, 2 Fortificații). La aceste forțe s-au adăugat cele aeronautice, aviația, artileria antiaeriană și marina. În această structură se încadrau și trupele garnizoanei militare Sibiu.³

Chemați sub arme, bărbații Tâlmaciului vor lua drumul fronturilor din răsărit, iar alții vor fi mobilizați

2 Col. (rtr) Victor Neghină, *Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!*, Rezervistul Sibian, nr.29/2021, pag. 69.

3 Ibidem, pag. 69.

pe loc, în cadrul întreprinderii Romanofir. Cei care nu au plecat pe front și erau meseriași, au fost nevoiți să se pună în slujba armatei fiind vorba, în special, de croitori și cizmari, după cum reiese din documentele păstrate în Arhivele Statului Român din Sibiu.⁴ Pe plan zonal, Uzina Mecanică din Mârșa și-a reprofilat producția pe atelaje pentru trupele de artilerie și căruțe cu tracțiune animală. Școala Profesională din Mârșa a fost militarizată. La conducerea ei, alături de directorul oficial a fost numit și un căpitan de specialitate tehnică militară și muniție. Elevii, după orele de curs, încărcau proiectilele de artilerie cu materiale inflamabile. Fabrica de Postavuri din Cisnădie și-a reprofilat producția pe postav necesar confecționării uniformelor militare.⁵

Implicarea directă a armatei române în teatrele de operațiuni s-a soldat cu numeroase pierderi umane pentru poporul nostru. Potrivit estimărilor istoricilor militari, numărul total al victimelor provenite din rândul armatei române a fost de 794.562 militari (624.740 în perioada 22 iunie 1941 - 23 august 1944 și 169.822 în perioada 23 august 1944 - 9 mai 1945), din care 92.620 morți, 333.966 răniți și 367.976 dispăruți.⁶

Pierderi de vieți omenești au fost înregistrate, deopotrivă, atât pe front cât și acasă, în urma bombardamentelor anglo-americane.

4 Bobeș, Rodica ș.a., *Tălmăciu la răscrucea timpului*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011, p. 99.

5 Col. (rtr) Victor Neghină, *Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!*, Rezervistul Sibian, nr.29/2021, pag. 70.

6 Institutul Diplomatic Român, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*. Editura Monitorului Oficial, București, 2013, p. XI.

La 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu a fost înlăturat de la putere și arestat, iar România a ieșit din războiul cu Națiunile Unite.

De la 23 august 1944 până la 12 mai 1945, România și armata sa au participat la Campania din est desfășurată împotriva fostului său aliat, Germania hitleristă. Timp de 63 de zile (25 august - 25 octombrie 1944), în cooperare cu trupele noului aliat, URSS, armata română a dus lupte pentru eliberarea părții de nord a Transilvaniei și pentru respingerea contraatacurilor inamicului din Crișana și Banat. În ziua de 25 octombrie s-au încheiat luptele de eliberare a Transilvaniei de nord, zi declarată drept Ziua Armatei Române.

Despre acest JURNAL

«15 Ianuarie 1946. Pentru ca să nu uit necazurile, mizeria, foamea, păduchii, bolile (bolnav) prin câte am trecut, ca tifosul, *gălbina*, bolnav de plămâni (aprindere), malaria (friguri), bolnav de *diarie* chiar și *dezinterie*, până și râie am avut pe noi, toate aceste boli au venit asupra noastră, cei care am fost pedepsiți de soartă nu din cauză că am fost leneși și nu *neam curățit*, (ci) din cauza mizeriei și a foamei care *sa* abătut asupra noastră și vreau să arăt urmașilor mei, cu toate că nu eram căsătorit la scrierea acestor rânduri și nu știam ce familie voi avea în cursul vieții mele deoarece vreau să amintesc, ca să nu trec cu vederea, până am avut ca greutate 38-40 kilograme nu a fost chiar așa de ușor pentru că aceste greutatea le-au suportat sute și mii de vieți omenești care, parte din ei, nu au mai avut fericirea ca să-și mai vadă

famiiliile. Și cei necăsătoriți, chiar cum am fost și eu, nu a fost chiar așa de ușor în cei opt ani de cătănie, dintre care aproape un an și jumătate de front, trei ani și opt luni în lagăr, afară de concentrări și activitatea în țară.

Așa că după venirea mea acasă am procurat acest caiet și m-am apucat a scrie filă cu filă, mai cu seamă iarna, când dispuneam de timp mai mult, deoarece până a mă căsători nu am fost așa de ocupat cu treburile familiale, ca să nu am timp de scris. Așa că această filă și câteva în continuare *am scriso* până a mă căsători și dacă m-am căsătorit, le-am dat uitării în fundul unei lăzi (caiet) pe care am început din nou a scrie. Am procurat acest caiet după venirea mea acasă și i-am pus data de mai sus, așa că în iarna lui 1946 am avut timp de am scris 10 sau 15 file deoarece nu am avut serviciu și dispuneam de timp mai mult scriam poate câteva rânduri pentru a rămâne ca amintire urmașilor mei, pentru a fi *cetită* și de alții pentru a se vedea prin câte greutăți poate trece câte un om.

Roman Dumitru»

Citind caietul-jurnal al lui Dumitru Roman, adică al Uncheșului Loleș, m-au încercat sentimente contradictorii.

Pe de-o parte, de emoție, înfrigurare și nerăbdare, izvorâte din dorința de a-i „sorbi” dintr-o suflare slova, încărcată cu detalierea atâtor întâmplări și trăiri proprii.

M-am considerat unul dintre puținii privilegiați care au avut, până în acest moment, șansa ca citindu-i rândurile așternute pe hârtie, să-i fie „părtaș” trăirilor

și gândurilor sale din perioada la care autorul jurnalului face referire.

Pe de altă parte, de frustrare, ca urmare a redării „înlănțuite” a gândurilor sale așternute în jurnal, fără respectarea regulilor gramaticale actuale privind împărțirea textului în propoziții și fraze. Din acest motiv, parcurgerea textului jurnalului, în forma în care a fost scris de către autor, a fost greoaie. Pentru a veni în sprijinul cititorilor, am considerat ca fiind necesară o „cosmetizare” neinvazivă a textului original, respectând câteva principii de bază:

- să-l transcriu aplicându-i, acolo unde am considerat necesar, regulile gramaticale actuale de ortografie și punctuație ale limbii române, fără să alterez, în acest fel, sensul ideilor autorului.

- să păstrez unele cuvinte folosite de autorul jurnalului în forma lor originală, pentru „savoarea” lor actuală. Aceste cuvinte sunt redată în text cu caractere *italic* (înclicate), pentru a ieși mai ușor în evidență.

- să redau textul original al jurnalului scris între ghilimele «...». Pentru că, din loc în loc, am fragmentat textul original al jurnalului, acolo unde am considerat că este cazul și am simțit nevoia să intervin cu lămuriri suplimentare. O parte dintre aceste intervenții sunt bazate pe date și documente oficiale la care am făcut referire în subsolul paginilor respective.

- pentru că în vorbirea curentă ardelenescă, verbele la timpul trecut sunt precedate de particula „o” în loc de „a” (o fost, s-o dus etc.), datorită frecvenței mari de utilizare de către autor a acestei forme de vorbire în textul scris al jurnalului, am păstrat această formă de exprimare ca fiind literară.

Ca justificare/exemplificare privind necesitatea „cosmetizării” textului original al jurnalului, aplicând cele câteva reguli mai sus amintite, voi reda în continuare textul din „Prefața” autorului jurnalului, în forma sa olografă, originală. Pentru restul conținutului jurnalului am aplicat corecțiile la care am făcut referire.

DEDICAȚIE: „Închin această mică amintire...”

«Închin această mică amintire scrisă a mea părinților mei, Dumnezeu să-i ierte: Toma și Maria Roman, născută Bărbosa, dintre care pe tatăl meu nu l-am cunoscut numai până la etatea de nouă ani ai mei deoarece el a murit, aproape să zic în floarea vieții, la etatea de 62 ani, adică în anul 1924 (una mie nouă sute douăzeci și patru), deoarece cu toată vârsta înaintată ce *o avu*to și cu nefericirea războiului austro-ungar din anii 1914-1918 pe acele vremuri de viață grea o fost și el dus la săpat de *tranșeie*, cum i se mai spunea pe atunci, în locuri departe de țară numite Galiția în Polonia, lăsând pe mama mea acasă cu tot greul având doi copii, pe mine și unul Toma născut în 1914 acesta o murit la etatea de doi ani din cauza unui tifos care a curățit multe vieți omenești pe acele vremuri.

După patru ani de *războiu* și mizerie ale lui o venit și el acasă dar ce folos de el că tot timpul o fost bolnav și cu greu o mai trăit până în anul 1924 lăsând pe mama mea cu doi copii pe mine și o soră a mea născută în anul una mie nouă sute nousprezece.

Maria Roman, mama lui Dumitru Roman (1874-1958)

Despre mama mea care o trăit până la etatea de optzeci și patru de ani și o murit în anul una mie nouă sute cinci zeci și opt cu toate greutatețile pe acele vremuri o fost căsătorită de două ori având și cu primul bărbat doi copii, pe Ion și Maria Brătilesco, iar după moartea tatălui meu o rămas văduvă cu patru copii și cu mari greutateți *ne-o* crescut căci pe fratele Ion l-au băgat cioban de mic copil iară pe sora mea Maria servitoare la sașii din Tălmăciu, după ce i-a căsătorit pe acești doi frați am mai rămas eu cu sora cea mai mică a mea.

Dumitru și Paraschiva Roman, cumnata Ana Brătilesco,
sora Maria Barb și sora *mașteră* Maria Trifu,
la nunta lui Ion Barb (1967)

Tot în această curte o mai trăit o soră a tatălui meu care a fost necăsătorită și o trăit împreună cu mama mea până la etatea de 80 de ani și o murit în anul 1946 după venirea mea din *răsboiu* și *prizonerat* pe care le-am găsit două femei bătrâne care se gospodăreau împreună lucrând prin sat la diferiți oameni pentru ca să câștige cele trebuincioase vieții. Vite nu au mai putut ține decât două capre pentru lapte și câteva găini, chiar și câte un porc ca să aibă în casă cu ce trăi de azi pe mâine.

Menționez că cât am fost în armată nu a primit nici un ajutor din partea statului român care conducea pe acele vremuri țara. Așa că după opt ani de cătănie și *prizonerat* pe acele locuri străine depărtate m-am întors și eu acasă plin de păduchi și mort de foame având ca greutate 38-40 kgr.»

Satul Tălmăcel (județul Sibiu)

O parte dintre activitățile la care face referire Dumitru Roman, în jurnalul său, se petrec în satul său natal, în Tălmăcel.

Intrarea în satul Tălmăcel

Satul Tălmăcel aparține, din punct de vedere administrativ, orașului Tălmăciu din județul Sibiu. Este așezat la ieșirea din Defileul Oltului, la o distanță de 21 de kilometri față de orașul Sibiu și la 3 kilometri față de Tălmăciu.

Prima atestare documentară a satului românesc Tălmăcel este făcută în anul 1453, odată cu prima deplasare a regelui Ladislau al V-lea în aceasta zonă, fiind menționat, după documentele acelei vremi, alături de Talmesch-ul săsesc.

Denumirea de Tălmăcel mai apare în documentele timpului în anul 1488, ca sat cu 10 familii, în comparație cu Boița, care avea 23 de familii, și Rășinari, cu 62 de familii. Dat fiind numărul mic de familii menționate, se consideră că cifrele acestea făceau referire la acele familii care plăteau dări la stat

sau care se aflau în slujba familiilor aristocrate săsești.⁷

Cu timpul, populația satului Tălmăcel a crescut în mod continuu, în anul 1784 reușindu-se aici construirea unei biserici a comunității române din zonă (biserica Cuvioasa Paraschiva – monument istoric).

Biserica Cuvioasa Paraschiva din Tălmăcel

Locuitorii din Tălmăcel s-au ocupat cu creșterea animalelor dar și cu agricultura, dulgheritul și construcțiile. Aceștia sunt vestiți constructori de poduri din piatră. Între anii 1922-1926 au construit nu mai puțin de opt poduri peste cele trei pârauri ce străbat satul (Râu, Râușor și Tălmăcuț).

Tălmăcelul, ca sat, se remarcă prin arhitectura tradițională a caselor, străduțe înguste tipice localităților de munte, tradiții bine păstrate și mai presus de orice, prin obiceiul tradițional „Udatul Ionilor”, unic în această zonă a Ardealului, sărbătorit anual pe data de 7 ianuarie.

⁷ <http://www.talmaciu.ro/satul-talmacel/>

Imagini din satul Tălmăcel

Greutățile copilăriei – școală, lipsuri, muncă

**«Memoriu – despre viața mea de trudă și
sbucium petrecută în secolul al nouăsprezecelea,
cei mai grei ani în ce privește pacea lumii și anii
viteji de muncă:**

Mă numesc Dumitru Roman din satul Tălmăcel. Sunt născut în anul 1915 din *părinți ai mei* Toma și Maria Roman, ocupația lor fiind creșterea vitelor. Tatăl meu a fost mai mulți ani păstor la vitele satului Tălmăcel, atât la vacile cu lapte sau la *caprile* satului. Se mai ocupa și cu agricultura, dar pământul nu prea era roditor așa că trebuia să se ocupe și cu alte treburi gospodărești, cum ar fi: la făcut de metri sau cărbuni din lemn, pe care îi vindea în orașul Sibiu.

Religia lor era ortodoxă și nici nu au existat alte credințe în satul Tălmăcel. Mai am o soră, pe nume Susana (Maria), născută în anul 1919 (și este) căsătorită după Barbu Isac, tot din Tălmăcel. Anii copilăriei, până la etatea de șapte ani, nu pot să-i cunosc. *Adecă*, până în anul 1922, când am început clasa întâia. De aici încolo, pot să vă mai dau câteva amănunte: îmi amintesc că până la clasa a III-a am avut ca învățător, din satul Boița, pe Tătoiu *Nicolaie*. Nu am prea învățat multe de la el, deoarece era un om bețiv și fumător și nu se prea ocupa de copii. Dar o venit de la Sibiu, în sat, o familie bine pregătită de învățători, pe nume Nicolae și soția Letiția care, vreau să scriu despre acești dascăli că au făcut numai cinste satului Tălmăcel, eu urmând de la clasa a III-a până la a VI-a, numai la soția directorului Nicolae, o femeie bine pregătită pentru acele vremuri de după primul *război* mondial. După care, în anul 1918, s-a făcut

România unită (mare), alipindu-se Ardealul la țara mamă, după cum se mai spunea, deoarece Ardealul a stat sub dominație străină mulți ani, iar acum o venit timpul pentru a se face o Românie unită la un loc, cu toți românii. Nu cunosc politica, dar pe acele vremuri exista, după *răsboiu*, o gazetă „Foaia Poporului” și una „Lumina Satelor”, din care mai *cetea* câte ceva oamenii din sat.

Vreau să revin la anii școlari pe care i-am dus până în anul 1929, deoarece mama mea a rămas văduvă, (pentru) că în anul 1924, primăvara, tatăl meu a decedat iar eu am rămas orfan, la etatea de 9 ani și sora mea, la etatea de 5 ani. Ce greutăți o mai fost pe acele vremuri, deoarece mama mea o mai fost o dată căsătorită și o mai rămas cu doi copii, pe nume Ion și Maria.

Cu toate greutățile de atunci, cei doi frați mai mari s-au căsătorit, iar eu cu *soru-mea* mai mică am rămas numai cu mama și o mătușă, pe nume (tot) Maria.

Vreau să scriu că de aici încolo, s-o încep greutățile vieții, atât pentru mine cât și pentru mama mea. Trebuia să aducem în casă cele trebuincioase familiei! Îmi amintesc că în anul 1929, după ce am gătat clasa a VI-a, deoarece pe acele vremuri nu *exista* mai multe clase și mergeam la școală toată ziua, *adecă* de la (ora) 8-12 și de la ora 14-16, afară de joia și sâmbăta după masă, (când) eram liberi. Iar în primăvara anului 1929 am fost trimis la o fabrică de scânduri, *Feltrineli*, după cum i se mai spunea pe acele vremuri. Ce puteam eu lucra acolo, la etatea de 15 ani, pentru a aduce câte ceva bani și alimente acasă?»

Cel mai important exemplu de implicare investiționară a capitalului italian în România la

începutul secolului XX, atât prin amploare, cât și prin consistență, s-a înregistrat în industria forestieră, unde *Banca Commerciale Italiana* și filiala acesteia *Foresta Milano S.A.* au deținut, prin filiala sa în România, *Foresta Română*, poziții-cheie.

O contribuție semnificativă în domeniul forester românesc a avut-o, de asemenea, *Credito Italiano Milano* prin *Forestiera Feltrinelli, Fiume*. Societatea anonimă *Forestiera Feltrinelli*, Tâlmăciu, a fost creată cu scopul „cumpărării de păduri, instalării de fierăstraie, producției și comerțului lemnului.”⁸

«Îmi aduc aminte că m-o dat la un depozit de scândură cu unu' de la Satu Mare, pe nume Haiduc Gheorghe, cu care am lucrat împreună mulți ani și cu mulți (alții) de pe la Dej sau Satu Mare. Plata nu era prea bună, dar după lucrul pe care îl prestam eram plătiți destul de bine.»

Gabriel Stroilă, fiu al satului Tâlmăcel, amintește în cartea sa⁹ de două societăți importante pentru comunitatea din Tâlmăciu, axate pe exploatarea și prelucrarea lemnului: societatea Regnigolară, cunoscută mai târziu sub numele de O.F.A., și Societatea anonimă Forestieră Feltrinelli cu sediul central în Fiume-Italia care, începând cu luna noiembrie 1926 își construiește o unitate de producție în Tâlmăciu (Tâlmăciu II).

8 Anca Boca Stângaciu, *Forestiera Feltrinelli Sibiu*, <https://biblioteca-digitala.ro/revista-bistritei>, XIX, 2005.

9 Stroilă, Gabriel, *Cartea satului Tâlmăcel*, Editura Național, București, 1996, p. 191-194.

Fabrica a funcționat aici până spre sfârșitul celui de-al doilea război mondial când a fost distrusă în timpul bombardamentelor la retragerea trupelor germane și a ars din temelii. Gabriel Stroilă încadrează activitățile desfășurate în fabricile de prelucrare a lemnului din Tălmăciu la capitolul „ocupații complementare” fiind enumerate, ca și îndeletniciri practicate de săteni: exploatarea lemnului, lemnăritul și cărbunăritul, activități la care face, des, referire și Dumitru Roman, autorul jurnalului.

«Vreau să revin la anii de la școală, căci dacă am învățat bine, m-o pus la o măsurătoare, cum i se mai spune acum (clupă), eu fiind *ușor și țiitor* de minte. Toată ziua eram pe stiva de scânduri și de bușteni cu clupa, la măsurat. Mai rămâneam și pe acasă, la *lucru'* câmpului, deoarece aveam boi cu care lucram pământul; și vara, în luna august, aveam concediu pentru a cosi și aduna nutreț pentru boi. Ce greutăți *era* pe acele vremuri! Îmi aduc aminte că mă învoia de la fabrică și făceam câte un cărbunar (boacșă) cu mama mea și duceam cărbunii la fabrică, la covăcie. Erau plătite destul de bine și eram (pontat) și acolo (la fabrică). Figuram prezent. Am mai fost dat ca ajutor de gaterist cu niște moți, dar acolo nu îmi prea plăcea de acel *sgomot* din hală. În orice caz, am făcut față și în hală, cât și la clupă. Cu timpul, am ajuns (să fiu) văzut foarte bine și mă pontau chiar dacă mai rămâneam și acasă. A venit vremea de am ajuns la etatea de 18-19 ani și trebuia să muncesc atât acasă, cât și la fabrică.

Mijloace de transport nu erau, mergeam pe jos. Se lucra câte 10-12 ore pe zi. Sâmbăta după masă nu se

lucra. Mai făceam și ore în plus și m-am descurcat destul de bine în acele vremuri grele. Îmi mai amintesc că, pe atunci, mai lucra acolo unul din Tălmăcel, Bârză *Nicolaie* din Hudîță, în prezent decedat. Acesta lucra numai la *crepat* la lemne pentru locomotiva care aducea bușteni de la munte. Eu eram foarte ușor, de acasă și până acolo, dacă făceam o oră pe jos.»

„O trebuie să plec militar”

«Toate aceste greutăți o trecut, că venind anul 1937 o trebuie să părăsesc toate cele de-acasă și să plec militar. Doamne, ce jale o fost pe mine și pe cei de-acasă, deoarece am fost încorporat pe acele vremuri la o armă de trei ani și din câți am fost, numai eu și *unu* pe nume *Nicolaie* Bârzuleț, am fost luați la o armă numită, pe acele vremuri, Jandarmi. Vreau să mai amintesc că înainte de a pleca în armată, s-o înființat o pregătire premilitară din anul 1935-1936 și trebuia, în fiecare duminică, să facem prezența la Tălmăciu, la ora 8 dimineața, având ca instructor pe un sergent rezervist Rusu *Mihaiu*, tot din Tălmăcel, care, cu nefericirea *răsboiului* din anii 1941-1945, nu s-o mai întors acasă.

Tot la Tălmăciu am mai avut *ca comandant* pe un învățător cu grad de locotenent, pe nume Moraru *Nicolaie*, din Boița. Pe acest învățător l-am avut și la școala din Tălmăcel, fiind un om bine pregătit în ale școlii dar la el eu am fost prea puțin, deoarece avea alte clase la educația militară, cum i se spunea pe acele vremuri. Ni se *cetea* diferite ordine de zi ale Statului Major premilitar, printre care: cei care vin regulat la instrucție vor face armata numai la doi ani.

Dar a fost cu totul altfel! Eu am mers regulat (la pregătire) iar la recrutare am dus o adeverință pentru a face armata la doi ani. Dar comandantul comisiei de recrutare, un colonel bătrân cu *peptul* plin de decorații, s-o exprimat cu niște cuvinte (...) și m-o întrebat: La ce vrei să faci armata? Unde vrei să o faci, mă băiatule, la Grăniceri sau la Jandarmi, pentru că eu servesc țara de douăzeci de ani! Iar eu i-am răspuns: Să trăiți, domnule colonel, aș vrea la o armă pe doi ani deoarece sunt băiat sărac și mai am acasă o mamă bătrână și o mătușă pe care trebuie să le întrețin. El a răspuns: Bun pentru arma Jandarmi!

Și după toate greutățile petrecute, o venit data de 1- IV-1937, pentru a pleca în armată lăsând acasă tot ce am agonisit până la etatea de 21 (de) ani. Am fost trimis la Centrul 7 Jandarmi Petroșani, unde am fost repartizat la compania II Vulcan, la un pluton de recunoaștere. Un fel de unitate de Vânători de munte, având ca șef de grupă pe caporalul Cocă Marcu, de loc din Boița, și Comandant de pluton, un locotenent foarte rău, pe nume Ghinea Dumitru».

Dumitru Roman (în dreapta),
alături de un camarad de arme. (1938)

15-I-980
 dar ca amintire si ca plan
 se se potrive aceasta fotografie
 incorporat la 1. aprilie 1937 si
 eliberat dupa opt ani de detentie
 pe data de 30 martie 1946 =
 Plecat la 1.10-1937 incorporat
 la centrul 7 Jandarmi Petroseni
 la 1 aprilie 1940 eliberat si
 aronsat la Reg 31 Infanterie
 Alina Julia fiind concentrat
 si eliberat concomitent de grup
 la gradul de sergent la
 companie de mitraliera
 iar in noaptea de 21-10-1941
 prazn noaptea erau in
 județul Vaslui la podul - ilcoi
 unde se inceput războiul
 si plecat mai departe până
 am ajuns la orașul Stahingrad
 in stăpânirea Rusiei tot timpul
 acesta olanda din 1941 până
 in noaptea de 21 noiembrie 1942
 unde am fost prizonier la
 Rusi tot după 3 de prizonierat
 m-am așezat in toro fiind
 eliberat până in 1945 am
 plecat centrul Jandarmi China
 Reg 3 si pe data aceasta
 fotografie urmasilor mei
 si pe si soției mele

Pe spatele fotografiei de mai sus, se poate citi un
 „rezumat” al celor opt ani pe care Dumitru Roman i-a
 petrecut departe de casă, redarea textului fiind făcută
 ad-literam:

«Las ca amintire și aș dori să se păstreze această fotografie. Încorporat la 1 aprilie 1937 și eliberat după opt ani de cătănie, pe data de 30 martie 1946. Plecat la 1-IV-'937, încorporat la centrul 7 Jandarmi la 1 aprilie 1940 eliberat și mutat la Reg. 91 Infanterie Alba Iulia ținut concentrat și dat comandant de grupă cu gradul de sergent la o companie de mitralieră iar în noaptea de 21-VI-'941 ora 0 noaptea eram în județul Iași la podul Iloaiei unde so început războiul și plecat mai departe până am ajuns la orașul Stalingrad în stepele Rusiei tot timpul acesta de la 21 iunie 1941 până în noaptea de 2 novemb.1942 unde am căzut *prizioner* la ruși iar după trei (ani) de prizonierat neam întors în țară fiind duși până în Kazahstan în Asia centrală lângă China. Rog a se păstra această fotografie urmașilor mei și pt. soției mele.»

Revenind la textul jurnalului, Dumitru Roman continuă:

«Doamne, multe am mai pățit cu acest locotenent! Treceam, peste munți, pasul Vulcan și coboram în Valea Jiului numai în pas alergător și ne puneam să adunăm toate munițiile și armele rămase din timpul *războiului* mondial 1916-1918, de prin acești munți pe unde *se mai găsea* și oase, *adecă* morți din acel măcel care a fost pe acele locuri date de armatele române contra armatelor austro-ungare. Greu a mai trecut *acia* perioadă de instrucție cu acest locotenent rău. La 1 august 1937 am primit concediu o lună de zile pentru refacere, deoarece din cauza instrucției și temelor de luptă pe care le făceam, am fost slăbiți foarte rău atât eu cât și ceilalți ostași din pluton. O trecut timpul de concediu și în 30 august 1937 o trebuit să dăm iară întâlnire cu toți camarazii din

pluton. Îmi aduc aminte că un ostaș, pe nume Comșa, nu o putut să sară un șanț și și-o rupt piciorul. Acest locotenent înjura și-l bătea cu ce apuca la mână. Greu a mai trecut acest timp, iar la 1 octombrie 1937 am fost repartizați la Legiunea de Jandarmi Hunedoara-Deva, cu gradul de fruntaș, iar aici, la Deva, am fost detașat la un post de miliție în comuna Tomești, având ca șef de post pe un *plutoner* Șerban Ioan, un om foarte bun, iar ca însoțitor, pe un soldat Mirescu Gheorghe din județul Argeș. Aici nu am trăit rău având în raza postului șase-șapte sătulețe din(tre) care și un sat numit Rișculița unde locuitorii fiind foarte săraci, (având) pământ agricol puțin și rău, ei *se ocupa* cu lucrul spetelor,¹⁰ mai ales iarna.

Tot acolo, în vara anului 1938, am fost la muntele Găina pentru menținerea ordinii, fiind un târg vestit, venind (acolo) chiar și turiști din alte țări. Menționez că la 1 octombrie 1938 am fost trimis (repartizat) la secția Baia de Criș unde am făcut serviciul până la 1 aprilie 1940. În acest timp, am dat examen de caporal la Deva, reușind pe locul doi din cei *trei zeci* de ostași iar la examenul de sergent am fost trimiși la Timișoara 20 de caporali, la Centrul II Jandarmi și am dat și acolo examen. După o lună de zile, am reușit al treilea cu gradul de sergent. Dar toate acestea au fost trecătoare căci pentru acasă *nu mi-o* folosit nimic, căci timpul trecea iar acasă se dărâmau toate la pământ. Cei care au fost (încorporați) pe doi ani, din anul (leatul) meu, s-au liberat, s-au căsătorit și fiecare și-a făcut un viitor, dar eu făceam armată *în continuu*.

Să revin înapoi. În anul 1939 s-o dat ordin de mobilizare pe toată țara de către Regele Carol al II-lea, care conducea țara pe *acia* vreme. Doamne, ce jale era

10 Folosite la războiul de țesut

atunci căci o trebuit să lase *betul* țăran tot ce avea acasă și să plece. Dar nu știa pentru ce și cine, această mobilizare generală s-o decretat în primăvara anului 1939, luna martie, și era un timp foarte rău. Noi, cei rămași la datorie, căci eram tot activ, trebuia să trimitem rezerviști la unități, atât cei cu ordine (militare) și cu telegrame.

În gară nu încăpeau să se urce în trenuri(le) care *pleca* spre unități, tot din oră în oră. Acum o început greutățile atât pe țară, ca și pe oameni, noi cei de la post eram tot timpul cu moartea în față ca pe front, deoarece poporul văzând greutățile și lipsurile de alimente pe care le duceau cu greu cei de acasă, mai cu seamă cei care au avut copii, dezertau din unități cu arme cu tot la ei și veneau acasă după câte un an de concentrare, iar noi trebuia să-i trimitem înapoi la unități. Cu toate aceste greutăți, au trecut cei trei ani de activitate, iar de aici încolo, să vedem ce am mai făcut cu cătănia.

La 1 aprilie 1940, după trei ani de activitate, am fost trimis 15 zile (în) concediu cu ordin de chemare la mine, pentru a mă prezenta la 15.IV.1940 la Regimentul 91 Infanterie Alba Iulia, care se afla sus, în cetatea lui Horia, Cloșca și Crișan. Aici, din nou cătănie, ca instrucție infanteristică, cunoașterea armamentului dat nou, la unități. Am primit o grupă de 11 soldați, toți concentrați. Eu eram cel mai tânăr între ei, *ca comandant* de grupă, și am făcut instrucție *în continu* pe acel platou (câmp), deasupra cetății. Se făceau teme de luptă cu toată Divizia prin acele păduri. Doamne, ce mai bubuituri de tunuri, artilerie grea, ușoară, mitralieră și alt armament. (Se trăgea) cu tot armamentul ce avea o divizie în timp de *răsboiu*. Cu hrana era cam așa: dacă nu aveai și ceva

depe acasă, era cam greu! Mai primeam și mămăligă câte o dată pe săptămână. Pe comandanți nu îi mai țin minte, dar altă misiune nu aveam decât zilnic, instrucție. În luna lui Decembrie 1940 ne-o dat concediu acasă, din 15-XII-1940 până în 15-I-1941 și iar din nou la unități. Greutățile erau tot mai mari. Mobilizare generală s-o decretat iar, primăvara, în 1941. În luna aprilie am fost plecați toată Divizia, pe zonă, cum i se mai spunea atunci, și am fost trimiși în județul Iași, (fiind) cantonați pe câmp, toată divizia. Nu mai țin minte, dar eram aproape de o comună, Pașcani. Doamne, ce mizerie mai era și pe acolo! O vară *plouroasă*, noroaie mari. Soldații concentrați, până la etatea de 40-45 ani, cu 4-5 copii, se mai îmbătau și dezertau de la unități. Eu, din fericire, nu am fost căsătorit așa că tot răul are și un bine! Serviciu am avut destul de bun, până la începerea *războiului*. Am fost dat *ca comandant* de gardă la comandantul general al Diviziei, deoarece am fost sergent, purtări bune am avut, am primit chiar și certificat de bună purtare din partea unității, dar s-o *dat* un ordin general pe divizie și se *aplica* douăzeci și cinci *de trăgători* la fund. Doamne, ce chinuri mai *era* pe *beți* ostași! Pentru că în așa o unitate mare mai erau și derbedei, s-o mai dat ordin de ne-au cusut buzunarele la pantaloni și la vestoane, *adecă* la tunică (haină). Și cu toate greutatele, timpul tăcea și trecea.

Cu timpul, s-o schimbat și conducerea, în urma unor neînțelegeri între (membrii familiei regale). Familia regală o pus ca rege pe Mihai I, fiul fostului rege Carol al doilea, iar țara noastră *au* făcut legături militare cu Italia și Germania.

„Am fost trimiși într-un război crâncen”

«Nu cunosc bine politica, dar am fost trimiși într-un *război* crâncen contra rușilor, deoarece la conducerea țării a ajuns un general pe nume Antonescu iar acesta, în legătură cu Hitler, a declarat *război* rușilor. În noaptea de 21-22 iunie 1941, îmi aduc aminte că acest general a dat ordinul „Ostași, vă ordon să treceți Prutul!”».

De menționat că problema prizonierilor români pe Frontul de Est a avut o evoluție extrem de controversată.

Inițial, armata română a plecat să elibereze „moșia pierdută astă-vară”, apoi s-a angajat „în lupta împotriva comunismului”. Majoritatea militarilor români nu cunoșteau prea multe despre comunism, însă realizau că acesta reprezenta un mare pericol pentru Europa și pentru lumea întreagă. Ei au plecat la luptă să doboare comunismul, fără să realizeze că mulți aveau să rămână, ani de zile, la munci pe șantierele comunismului.

Între timp, conducerea politică a țării căreia i-au jurat credință a fost înlăturată, puterea fiind preluată de către uneltele comunismului. În noile împrejurări, toți cei care participaseră la războiul antisovietic deveneau, automat, adversari ai regimului comunist din România. În consecință, deși România a participat la război în perioada august 1944 - mai 1945, alături de Națiunile Unite, statul român nu a avut posibilitatea să grăbească sau să acorde sprijin umanitar cetățenilor săi, deținuți în lagărele sovietice pentru prizonieri de război. După preluarea puterii de

către comuniști, la sfârșitul anului 1947, militarii români repatriați erau tratați ca dușmani, iar o parte dintre ei au fost trimiși în închisori sau au fost supuși prigoanei de către regimul existent, pentru motivul că nu și-au încălcat jurământul, în timp ce erau deținuți în lagărele de prizonieri din Uniunea Sovietică.¹¹

«Vreau să amintesc că Basarabia nu mai era a noastră, ci a rușilor. Iar (când) primele salve de tun s-au auzit, în acea noapte, rușii nu au fost pregătiți pentru așa ceva, iar ai noștri au forțat Prutul și, (fiind) în legătură cu armata germană, au ocupat Basarabia. Doamne, ce jale mai era atunci, când am văzut primii morți prin Basarabia. Divizia noastră încă nu a ocupat (primit) misiune de front. Eram în rezervă, iar eu făceam de gardă la cartierul general al diviziei, înapoia frontului la 7-8 kilometri, dar chinurile și moartea erau în tot timpul în fața noastră. Am trecut prin Basarabia cu jertfe mari de oameni. Deoarece și rușii au întărit frontul, am trecut Nistrul pe la Tighina și am ajuns într-un oraș, Tiraspol. Divizia noastră, bine dotată cu patru regimente de infanterie, două de artilerie și mai multe unități pe care eu nu le cunosc, au intrat, aici, în acțiune. Doamne, ce jale mai era! Cădeau morți și răniți, atât din partea noastră cât și din partea rușilor, iară armatele germane au întins un front lung, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, pe o lungime de aproape 3.000 de kilometri.

Vreau să amintesc că Germania hitleristă *au* ocupat și *au* pus stăpânire pe toate țările mici ca Polonia,

11 Institutul Diplomatic Român, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Editura Monitorului Oficial, București, 2013.p.XI.

Cehoslovacia, Austria, Ungaria, până *au* ocupat chiar și o parte din Franța. Doamne, viteji mai erau soldații germani și bine hrăniți, față de noi, românii. O armată bine pregătită și bine dotată, cu tot felul de armament modern. Dar după câțiva ani de *răsboiu*, au trebuit să pună armele jos, cu toată tehnica ce au avut-o ei. Aveau niște avioane de bombardament pe nume *Știuca*, nu cunosc limbajul (Stuka-n.a.), și niște avioane de vânătoare *Messersmituri*, iuți ca rândunica. Acestea din urmă însoțeau avioanele de bombardament când plecau la atac.

Doamne, ce prăpăd de moarte *făcea* aceste avioane germane! Greutățile războiului *era* tot mai grele, cu pierderi de vieți omenești. Au rămas acasă mame cu copii mulți, pe care *trebuia* să-i crească cum *putea*.

Să mergem mai departe, cu nefericirea războiului contra rușilor, declarat în noaptea de 21 spre 22 iunie 1941, de către mareșalul Antonescu, cel care conducea țara pe acea vreme.

Trecând prin Ucraina, am ajuns aproape de Odesa, un oraș frumos, lângă Marea Neagră. Ce folos! Aviația germană și artileria l-au distrus complet!

Aici a început greul războiului pentru divizia noastră, care a fost *băgată în acțiune, adecă... la atac!*

Doamne, ce chinuri erau pe bieții ostași! Pe unde te uital, erau numai răniți și morți. Deoarece au fost întărite și efectivele armatei ruse, eu am fost trimis în linia întâi cu o grupă de doisprezece soldați, la un pluton de mitralieră, dar în două săptămâni am fost distruși complet iar divizia noastră, după două luni de acțiune (front), a fost lăsată în refacere, lângă un sat numit, după cum îmi amintesc, Milerova. Am fost cantonați pe câmp, în niște adăposturi de pământ...

Doamne, ce mizerie era acolo! Eram plini de păduchi, de nu știam ce să ne mai facem! A venit iarna peste noi. Erau zăpezi mari iar noi eram îmbrăcați în haine de vară! A dat Dumnezeu de am primit concediu pentru o lună de zile, din 20 decembrie 1941 până în 20 ianuarie 1942. După o lună de zile, o trebuit să ne prezentăm la locul de unde am plecat. Toată iarna frontul o stat pe loc, fiind înregistrat, sporadic, doar câte un atac din partea rușilor. Dar au fost prea puține, față de câte ne-am așteptat noi să fie! Am fost dat, din nou, de gardă la Comandamentul general al Diviziei. De aici, am plecat pe jos.

30 iulie 1942. Trecerea Niprului pe șleपुरi
(arhiva familiei Mișu Călinoiu din Titești-Vâlcea).

Am trecut râul Bug printr-un oraș numit *Nicolaev* și am ajuns, mergând tot pe jos la un oraș, *Nipru*. (oraș cu același nume ca al râului Nipru). Aici am întâlnit un pod peste Nipru, construit pe două nivele, *adecă* sus circulau mașinile și căruțele, iar jos era pod de cale ferată. De aici am fost imbarcați în vagoane și trimiși

pentru front la un oraș Harkov, dar tot eram bătuți, mereu, de artileria grea a rușilor. Am rămas pe poziții, fără să tragem vreun foc de armă până în luna martie 1942.

Am fost dat, din nou, la Cartierul general al Diviziei cu o grupă de nouă soldați care făceau de gardă la generalul comandant al Diviziei. Ce să zic, eram înapoia frontului la 5-6 kilometri. În luna aprilie, a fost comandat atacul contra rușilor. Doamne, ce prăpăd făcea aviația! Atât cea germană, cât și a rușilor! Ce să mai vorbim de artileria grea! Divizia noastră (era) bine pregătită. Avea patru tunuri de artilerie grea, care *bătea* cu precizie, așa că lupta o durat, încontinuu, două săptămâni. Unde era greul luptelor, armata germană îi băga la înaintare tot pe ai noștri, deoarece ostașii din armata română erau foarte buni luptători. De la o vreme, rușii au trebuit să se predea pentru că nemții au început să-i atace cu bombe incendiare, lansate din avioane, omorând tot ce era viu pe o rază de 50-60 de metri. Aici au fost capturați, căzând în mâinile noastre, mii de *prizoneri* ruși. Am găsit un locotenent rus, tânăr, care avea o cruciuliță la gât. M-a rugat să nu i-o iau, deoarece o primise de la mama lui, de acasă. Nu știam limba lor, dar mi-am dat seama de ceea ce-mi spunea. În schimb, când am căzut noi *prizoneri* la ei, eu am avut o carte de rugăciuni pe care mi-au luat-o și mi-au aruncat-o, zicându-mi: „Ăsta este Dumnezeuul vostru?” A trebuit să tac! Când am plecat de pe front, am primit și pus la gât o tăbliță rotundă pe care erau scrise gradul, numele și prenumele și numărul matricol. Numai după acea tăbliță puteai fi identificat, dacă mureai!

De aici încolo o început, cu adevărat, greul *răsboiului*! Americanii le-au dat ajutor rușilor cu

aviația și cu armament greu. Nu mai vorbim de alimente, căci și de așa ceva duceau lipsă rușii. Am început să înaintăm, zi și noapte, încontinuu. Îmi aduc aminte că înaintam pe o vale, cu toată divizia. La un moment dat, au apărut patru avioane americane de recunoaștere. Nu a durat nici o jumătate de ceas și au apărut patru bombardiere americane însoțite de câteva avioane americane de vânătoare și au început să ne bombardeze. Doamne, ce prăpăd au făcut! Nu a durat mai mult de 15 minute și nu mai vedeam nimic în jurul nostru de atâta fum și bubuituri. Am fost luați prin surprindere. În jurul nostru, erau numai morți și răniți! Cei câțiva rămași din divizia noastră, am fost trecuți în refacere. Câtă mizerie am îndurat! Au început să apară păduchii și tifosul. Hrana a început să fie tot mai puțină și mai rea. În completarea efectivului de luptători, la unități erau trimise contingente tinere care nu știau să folosească terenul. Erau slăbiți de drumul făcut pe jos, venind de la o distanță de 70-80 de kilometri. Îi frecau bocancii la picioare și până să ajungă pe poziții, erau morți! Am trecut prin niște locuri numite „stepele Donețului”, unde era numai nisip, cât vedeai cu ochii! Erau acolo păduri întinse de mesteacăn, toată puse la pământ de aviație!

Toate cele scrise aici sunt adevărate întâmplări și necazuri petrecute de mine în cel de al doilea războiu mondial. (notă scrisă ulterior de **Dumitru Roman**)

Ce greutăți erau pe bieții artileriști! Puneau câte opt cai la un tun și nu puteau să-l ducă pentru că nisipul era de o jumătate de metru și nu puteau înainta. Îmi aduc aminte că nu puteam înainta pe oriunde, pentru că rușii minau terenul. Erau mine

legate cu sârme, una de alta și explodând, te omorau sau te răneau. Tot rușii lăsau la voia întâmplării, pe drum, un fel de stilouri sau brichete pentru aprins țigări. Conțineau dinamită și când erau desfăcute, le rupeau celor care le găseau degetele de la mână și erau scoși din luptă... Nu mai erau buni de nimic pentru front!

Vreau să mai amintesc că rușii au inventat și au folosit atunci o armă nouă, numită Katiușa. Avea 50 de proiectile și bătea pe o rază de 50-100 m, cu niște proiectile care distrugau tot, dacă ajungeai sub tirul ei de bătaie. Făcea un zgomot asurzitor și un fum de nu te vedeai unul pe altul! Doamne ce prăpăd *era* pe bieții ostași! Vedeam că mor mereu și înaintam încontinuu.

Îmi aduc aminte că aveam un căpitan care ne spunea, cât în glumă, cât în serios: „Luptați, băieți, și vă apărați pământul, bată-vă muma lui Dumnezeu, aici, în fundul Rusiei!”.

Eu am avut o grupă numai de sibieni, printre care și un țigan din Alțâna, pe nume **Trifu Ion**. Săracu, nu a mai venit acasă. O murit în luptele de la Stalingrad. Era un băiat ascultător și zicea „Să trăiți, domnule căpitan! Eu nu am pământ, pentru ce m-ați adus pe aici?” Căpitanul, ca să ne mai facă și nouă inima bună, îi spunea: „Tu, Trifule, să lupti ca să-l capeți!” Așa că ne mai trecea și nouă timpul, ca să mai uităm de moartea care ne pândea în orice moment, la orice colț!

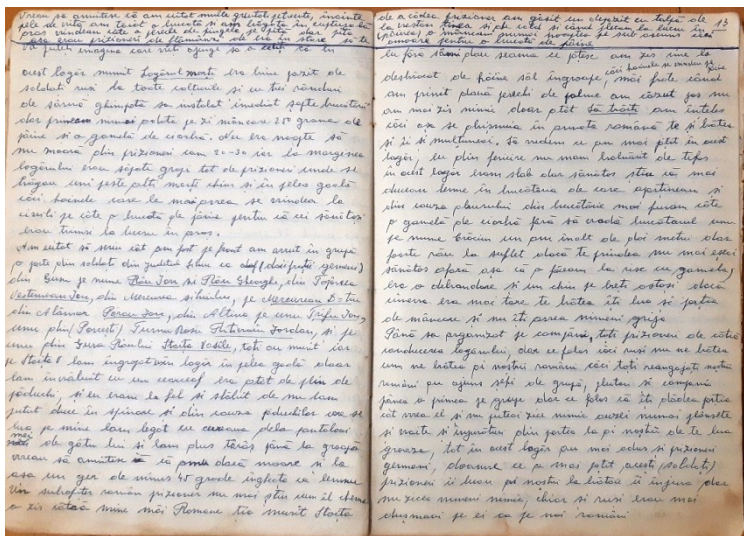
Știi că despre acest *război* s-a spus că a fost unul „fulger”! Înaintam încontinuu în vara anului 1942, căci în 20 iulie am intrat într-un oraș frumos, ca și Sibiuul nostru, neatins de aviație sau de artilerie. Armata română o găsit acolo niște depozite de băuturi alcoolice. S-au îmbătat toți, de la soldați până la

ofițeri. Eu eram tot la Divizie, de gardă. S-o dat ordin pentru acei ostași care erau beți să se aplice douăzeci și cinci de *trăgători* la fund, căci *s-au* început lupte de stradă între ruși și români.

Vreau să amintesc că lupte mari s-au dat în Crimeea. Eu nu am fost acolo, dar din Divizia 18 Infanterie Sibiu, care *au* luptat acolo, majoritatea lor fiind de la (Regimentul) 90 Infanterie, mulți fiind chiar din Tălmăcel, nu s-au mai întors de pe acele locuri. Știu că ne lăsau rușii niște afișe din avioane, pe care era scris, în românește: „Frați români, predați-vă armatei roșii! Viața vă va fi asigurată după terminarea *răsboiului*. Veți pleca acasă. Gândiți-vă că s-au făcut munți de morminte românești pe aceste locuri. Pentru cine luptați?” Dar noi înaintam, încontinuu. Peste tot vedeam morți și răniți, atât din partea noastră, cât și din partea rușilor. Nu a prea fost cazul să luptăm la baionetă, dar la câte un atac, mai ales noaptea, nu te mai cunoșteai unul cu altul, care este român sau care rus! Îmi aduc aminte că, odată, trupa fiind în rezervă, au adus un preot militar pentru a ne face o rugăciune. Tot acolo au fost aduși niște ostași morți, de pe pozițiile de luptă. Erau în jur de o sută de morți și preotul militar a vrut să le facă o mică slujbă religioasă, de pomenire. Mulți dintre ostașii morți erau desfigurați, fără mâini sau fără picioare. Erau așa cum i-au putut aduna sanitarii de pe pozițiile de luptă. Era o zi liniștită, cu soare cald. A început acest preot o slujbă religioasă, de era o jale așa mare între ostașii care-l ascultau pe preot. Nu a durat 15 minute și a venit o escadrilă de avioane de bombardament și au început să mitralieze locul și să arunce cu bombe din avioane. Doamne, ce prăpăd au mai făcut! Puțini am mai scăpat cu viață din acel măcel. Am scăpat

adăpostindu-ne, care pe unde am putut, prin
adăposturi.

*Nu voi uita niciodată foamea și păduchii pe care i-
am suportat în acei ani de zile, petrecuți de mine pe
front!* (notă scrisă ulterior de Dumitru Roman)

File din jurnal

Vreau să scriu că după acel măcel, din morții aduși,
nu s-a mai cunoscut nimic de ei! Fiind aproape noapte
ne-am retras, fiecare, la unități.

Înt-o noapte, eram de gardă la generalul diviziei,
care se afla în adăposturi construite în pământ. Prin
sate nu se puteau adăposti, din cauza bombardamen-
telor aviației. Eram pe un câmp și luna lumina,
puternic. Era lumină ca ziua! Doar ce aud că întreabă
cineva de mine: „Bă, unu' Roman, nu este
pe aici?”. Când am auzit întrebarea asta, am rămas
mut, căci m-am gândit, în sinea mea: cine poate să

întrebe de mine, la mii de kilometri de casă, că nu am mai fost plecat pe front cu nimeni de la noi din sat!

Era unul din Sadu, pe nume **Roman Constantin**. Când ne-am întâlnit, am plâns de bucurie! Eu eram în al doilea an de front și nu mă mai întâlnisem cu nimeni de la noi. După ce am ieșit din misiunea avută, ne-am băgat amândoi în adăpost, în pământ, ca să mai stăm de vorbă. Era miezul nopții. El venise din țară ca ordonanță la un căpitan, dar nu a stat mult la acesta, căci dintr-un atac care l-au avut, acest căpitan s-a *bolnăvit de gălbinare*.

El a zis către mine: „Hai să bem ceva, că am adus mâncare și băutură din țară”. Nu ne-a mai trebuit nimic, că au început să ne bombardeze și să ne mitralieze din avioane, să lanseze rachete asupra adăposturilor noastre, că se vedea ca ziua! Ne-am despărțit unul de altul și mai mult nu ne-am mai văzut până după patru ani, când am venit în țară.

Nu mai țin minte toate localitățile prin care am trecut, dar cu toate greutățile și pericolul de moarte care erau tot timpul în fața noastră, am ajuns la Cotul Donului. Aici am întâmpinat alte greutăți. Divizia noastră a intrat în acțiune iar eu am fost trimis pe poziție cu o grupă de pușcași din care făcea parte o echipă de pușcași mitraliori și o echipă de pușcași grenadier. Îmi aduc aminte câte vieți omenești s-au jertfit aici! Timp de două săptămâni au ținut luptele, între noi și ruși, până am trecut Donul pe un pod de vase (bărți) făcut de pionieri.

Aceștia lucrau numai noaptea, fiind tot timpul în pericol. Lângă râul Don era un aeroport pe care erau diferite tipuri de avioane germane: de vânătoare, bombardiere... mai era un tip de avion numit Moșu,

folosit pentru a observa mișcarea trupelor noastre și ale inamicului.

De la Don și până la Volga, mai erau circa 200-300 kilometri. Aici s-au dat lupte grele. Au început iar greutățile și necazurile pentru sărmanii ostași. Se apropia toamna. Eram îmbrăcați cu haine de vară. Pe acele locuri, iarna se apropia cu iuțeală. Aproape de începutul lunii septembrie 1942, am ajuns la 100 kilometri de Stalingrad (azi Volgograd!). Rușii își întăreau efectivele, primind ajutor în alimente și îmbrăcăminte de la americani și englezi. Pe frontul de răsărit, nemții au primit ajutorul armatelor italiene și maghiare. Aceștia însă, nu erau așa buni luptători cum erau ostașii noștri. Cu maghiarii nu ne înțelegeam prea bine, noi, românii, din cauza Ardealului pe care l-au ocupat în anul 1940, pe nedrept. Luptele care se dădeau erau tot mai grele, pentru că armata germană era slăbită din cauza lipsei alimentelor. Rațiile de pâine și de carne primite erau tot mai mici. Am avut noroc că mai găseam pe la ruși câte ceva de mâncare. Le mai plăteam mâncarea primită și cu bani.

Pe frontul de răsărit se afla un mareșal neamț, care conducea mersul *răsboiului*, pe nume Von Paulus. Acestuia nu i-a mai plăcut politica lui Hitler. Văzând că pierde *răsboiul*, acesta a început să bată în retragere.

Se dădeau lupte grele. Aviația germană bombarda încontinuu, ziua și noaptea, că nu mai vedeai lumina soarelui din cauza fumului... Două luni de zile au durat luptele. Ce prăpăd făceau avioanele! Veneau de departe și câte o sută de bombardiere *Știuca* (Stuka-n.a.), însoțite de avioane de vânătoare *meserșmit*-uri (Messerschmitt-n.a.), se lăsau în picaj, *adecă* drept în jos, grupate câte zece odată. Mai luau și foc, câteodată, din iuțeala pe care o aveau. Nu mai vedeai niciun

avion rusesc! Trăgeau rușii cu antiaeriana după aviația germană. Mai și doborau câte un avion, dar rămâneau destule. Armata înainta încontinuu, pe jos, dându-se lupte tot mai grele.

Rușii aveau Katiușa, cu care făceau prăpăd. În luna octombrie 1942 au fost trimise pe front haine groase pentru iarnă. Din nefericire pentru noi, garnitura de tren a fost blocată de ruși în gara Tincuța, i-au dat foc și a ars tot echipamentul de iarnă. Iarna se apropia repede... Temperaturile au scăzut la minus patru, cinci grade... Cu toată tehnica germană, în noaptea de 19-20- XI-1942 am fost încercuiți de armata sovietică, nu mai puțin de circa 350.000 de ostași, lăsând doar o trecere pe un loc numit *Calace* [sic!]. Nu a mai durat nici două zile și am fost încercuiți complet.

Vreau să scriu ceva interesant: în toamna aceluia an, ostașilor familiști cu trei-patru copii li s-a dat concediu acasă, urmând ca pe data de 20 noiembrie 1942 să fie prezenți la unități. Au venit din țară, cu trenul, până la un oraș numit Rostov, de aici cu avionul și din nefericirea lor au venit, de-acuma, în cerc, ceea ce (mă face să)cred că mulți din acei ostași nu s-o mai întors în țară. Așa că aci au început mai tare greutățile *răsboiului*.

Cât am stat încercuiți, am ajuns muritori de foame. Armata noastră era băgată pe pozițiile de luptă unde se dădeau lupte grele. Au început să apară neînțelegeri între armata română și cea germană. Ne scoteau nemții din adăposturi și intrau ei acolo, în locul nostru. După un an și jumătate de frăție de arme, am ajuns să ne dușmănim unii cu alții.

Am plătit și urmează să mai plătim, de aici încolo, ciocolata, bomboanele și romul (rachiul) pe care le primeam de la nemți când plecam la atac!

Prin acele locuri s-a lăsat o ceață groasă de nu vedeai mai departe de 100-200 de metri. Am ajuns foarte rău cu alimentele și îmbrăcămintea. Primeam 200-300 grame de pită. Veneau avioane cu alimente dar din cauza ceții, le parașutau în alte locuri, adică la ruși. Am ajuns într-o stare jalnică, de plâns. Atâta putere de armată! Gerul și iarna au dat peste noi pe acele locuri pustii, departe de scumpa noastră țară și ai noștri părinți. Mulți am plecat pe front, dar puțini ne-am mai întors acasă!

Ne-am umplut de păduchi. Ni se băgau și în gură, căci câtă vreme am fost încercuiți și după ce am căzut prizonieri, nu mai aveam cu ce ne bărbieri și tunde...

Eu eram în continuare de pază, dar în acest timp de suferință a rămas Comandant de Divizie unul pe nume Cambrea (Colonelul Cambrea, primul comandant al Diviziei „Tudor Vladimirescu”-n.a.) un om foarte bun la suflet, dar nu putea să ne ajute cu nimic! O văzut și el că (noi), toată armata, cât timp am fost încercuiți, am fost vânduți la ruși (trădați) de către acel mareșal neamț pe nume Von Paulus.

Rușii ne lăseau afișe pe care era scris că va veni generalul «Iarnă» și ne vom preda singuri. Dar noi nu ne-am dat seama că era vorba de gerul de minus patruzeci și cinci de grade, care a secerat mii de vieți omenești!

Rușii ne lăseau mereu afișe, îndemnându-ne să ne predăm lor. Dar încă nu venise timpul să o facem, chiar dacă se dădeau lupte grele. Era un măcel de oameni! Cu toată iarna grea ce se abătuse asupra noastră, noi am rezistat până am ajuns de primeam o sută de grame de *pită* pe zi. De multe ori nu o primeam nici pe aceea. Aveam noroc cu carnea de cal pe care o mai găseam uneori. Erau cai răniți sau morți,

uneori. Nu mai întrebam de unde provine! Frigeam ovăș, curățam cojile și ne potoleam foamea. Mai găseam grâu, acesta fiind amestecat, de multe ori, cu țărână. Îl alegeam cu grijă. Doamne, bun mai era!

Îmi aduc aminte că într-o noapte, au început rușii un atac grozav. Nu mai auzai nimic de focul artileriei și aviației care bombardau, la precizie, căci le-au dat americanii și englezii ajutor. Cu atât au putut lichida frontul de la Stalingrad! Am ajuns într-o vale numită *Valea Concioarei* [sic!].

Acolo l-am găsit pe unul din Sadu, pe nume **Drăghici Dumitru**, dar dacă am căzut prizonieri nu ne-am mai întâlnit până am venit acasă. Așa că am stat două luni de zile încercuiți, cu toate armatele aliate care au luptat pe frontul de răsărit. Noi, românii, tot am fost mai rezistenți, cu tot gerul și crivățul (vântul) care spulbera zăpada încontinuu. Am avut în pluton doi tineri din Munții Apuseni, nu le mai știu adresa, destul că erau destul de voinici dar într-o noapte au înghețat de ger și au murit. Vreau să amintesc că noi, românii, eram trimiși în linia întâi, iar nemții stăteau în adăposturi, beau rom și jucau cărți. Pe noi ne scoteau afară din adăposturile făcute în pământ. Nu puteai rezista mai mult de o oră în tranșee, pe linia întâi. După cum spuneau și ofițerii noștri, rușii ne-au dat un ultimatum (ordin) că dacă până pe data de trei ianuarie 1943 nu ne vom preda Armatei Roșii, vor pune asupra noastră tot armamentul greu și ne vor distruge. Noi, românii, văzând greutățile și mizeria care ne așteaptă, le-am comunicat că ne vom preda!

În acea noapte de 3 ianuarie 1943, ne-am predat!»

Calvarul prizonieratului în Rusia

«Toată armata română, împreună cu patru generali români, comandanți de divizii. Doamne, ce jale! Ne-au adunat rușii pe un platou (teren) într-o noapte, pe un ger de minus patruzeci și cinci de grade. Mai eram în jur de vreo zece mii de ostași!

Armata germană s-a pus cu artileria pe noi, ca să ne distrugă! Au mai rezistat și ei, încercuți, încă o lună de zile. După cum spunea un șofer român, s-au dat lupte de stradă în Stalingrad de mergea sângele pe trotuare, ca apa. Când am dat de primele posturi de ajutor sovietice, *adecă* după prima linie *a lor*, am găsit sute de soldați români, răniți, luați *prizoneri* înaintea noastră. Erau prin adăposturi în pământ și strigau după noi: „Frați români, salvați-ne!” Dar noi nu puteam face nimic pentru a-i ajuta, căci în acea noapte de ianuarie, pe un ger de minus 40-45 de grade, ne-au dus pe jos cam 40 de kilometri până am ajuns în lagărul care ne era destinat.

Trecând prin sate de-ale lor, în coloană, civili de-ai lor se repezeau la noi și ne luau din spate și ce biata mai aveam la noi. Chiar și mantaua sau pătura ni le luau din spinare!

Doamne, ce măcel de oameni s-a mai făcut și de aici încolo! În armata germană care a ocupat și jefuit pe nedrept atâta populație rusă, s-au dat (oferit) voluntari prizonieri ruși sau chiar și basarabeni, care luptau alături de armata germană sau au primit de la aceștia diferite sarcini. O parte dintre ei erau îmbrăcați în uniformă militară, ca să se cunoască dintre toate armatele aliate care luptau contra rușilor. Doamne, periculoși mai erau acești ostași! Erau în stare să ne omoare ca să ne ia hainele militare pe care

le aveam. Pentru armata rusă ei erau, de fapt, dezertori. Dacă se afla asta la conducerea rusească, *îi pușca* fără a mai sta cu ei de vorbă, pentru că au predat secretul militar la germani. Și și-au trădat țara!

După ce ne-am predat armatei sovietice în acea noapte de 3 spre 4 ianuarie 1943, pe care nu pot să o uit, în orașul de pe Volga, pe un ger de minus 40-45 de grade, departe de scumpa noastră țară, toți ofițerii au fost aleși din trupă și trimiși într-un lagăr lângă Moscova. Pe noi ne-au dus în acea noapte 40 de kilometri pe jos până într-un lagăr lângă un oraș numit Krasnîi. Vreau să amintesc că dintre bieții ostași români, care ne aflam în acel convoi (fiind) aproape zece mii de români, mulți au murit pe drum până să ajungem în lagăr, căci eram flămânzi și plini de păduchi, bolnavi și răniți. Nu auzeai decât gemete și vaiete. Îi vedeam cum cădeau și rămâneau jos, pe șanțuri, dar nu puteam să-i ajutăm cu nimic. Acea noapte ne-a rămas în minte ca fiind *Noaptea morții!*

Vreau să amintesc că am uitat multe greutăți petrecute înainte de a cădea prizonier. Am găsit un depozit cu talpă din piele de vită. Am tăiat o bucată și am băgat-o în căptușeala de la veston. Ținea și de cald și când plecam la lucru în oraș, vindeam câte o pereche de pingele pentru o pită (pâine) iar pita o mâncam numai noaptea, pe ascuns, căci așa erau prizonierii de flămânzi de erau în stare să te omoare pentru o bucată de pâine...

Vă puteți imagina (cei) care veți ajunge să *cetiți* că acest lagăr, numit „Lagărul morții”, era bine păzit de soldații ruși la toate colțurile, având puse, roată, trei rânduri de sârmă ghimpată. Au fost instalate acolo, imediat, șapte bucătării, dar primeam numai o dată pe zi mâncare: 250 grame de pâine și o gamelă de ciorbă.

Nu era noapte să nu moară 20-30 de prizonieri! La marginea lagărului erau săpate gropi, tot de către prizonieri, unde erau aruncați morții, unul peste altul. Erau aruncați chiar și în pielea goală, căci hainele pe care le aveau se vindeau la civili pe câte o bucată de pâine, pentru că prizonierii sănătoși erau trimiși la muncă, în oraș.

Am uitat să scriu că fiind pe front, o parte dintre soldații pe care i-am avut în grupă au fost din județul Sibiu: am avut doi frați gemeni din Gusu (**Rău Ion** și **Rău Gheorghe**), pe **Veștemean Ion** din Miercurea Sibiului, pe **Mercurean Dumitru** din Alămor, pe **Părău Ion** din Alțâna, pe unul **Trifu Ion** din Porcești (Turnu Roșu) și pe unul **Stoiță Vasile** din Gura Râului. Toți au murit. Pe Stoiță Vasile eu l-am îngropat, în pielea goală, dar l-am învelit într-un cearceaf. Era atât de plin de păduchi! Și eu eram la fel! Eram slăbit de nu l-am putut duce în spinare, din cauza păduchilor care se luau pe mine. L-am legat cu cureaua de la pantalonii mei de gât și l-am dus, târâș, până la groapă. Omul dacă moare, la un ger de minus 45 de grade, ajunge ca lemnul! Un subofițer român, prizonier, nu mai știu cum îl chema, a zis către mine: „Măi Romane! Ți-a murit Stoiță!” Fără să-mi dau seama ce pățesc, am zis: Cine l-a dezbrăcat de haine, să-l îngroape! Știam că hainele morților se vindeau pe pâine. Măi frate, când am primit atunci două perechi de palme, am căzut la pământ! Nu am mai zis nimic, decât «Să trăiți, am înțeles!» Căci așa se obișnuia în armata română: luai bătaie și le mai și mulțumeai!

Din fericire, eu nu m-am *bolnăvit* de tifos în acest lagăr. Eram slab, dar sănătos! Știu că mai duceam lemne în bucătăria de care aparțineam. Profitam de aburul de acolo și mai furam câte o gamelă de ciorbă

fără să vadă bucătarul! Bucătar era unul, **Crăciun**, un om înalt de doi metri dar foarte rău la suflet! Dacă te prindea că furi, nu mai ieșeai sănătos afară! Așa că, o făcem la risc! Era așa o debandadă și un chin pe bieții ostași! Dacă cineva era mai tare decât tine și simțea asta, îți lua porția de mâncare și nu îți avea nimeni grija! Asta, până când prizonierii s-au organizat pe companii! Dar ce folos, că rușii nu ne băteau cum ne băteau ai noștri, românii! Toți reangajații noștri, români, au ajuns șefi de grupă, de pluton și companii. Pâinea se primea pe grupe, dar ce folos că tu, ca individ, primeai cât vroia el și nu puteai zice nimic! Auzeai doar plânsete, vaiete și înjurături din partea alor noștri, de te lua groaza! Tot în acest lagăr au mai fost aduși și prizonieri germani. Doamne, ce au mai pățit acești soldați prizonieri! Îi luau ai noștri la bătaie, îi înjurau, dar nu zicea nimeni, nimic! Chiar și rușii îi dușmăneau mai mult pe ei decât pe noi, românii!

Rușii le spuneau *prizonierilor* nemți, în batjocură, *Friți!* Nouă, românilor, ne spuneau *Țiganii lui Antonescu!* Pe așa un frig, rușii erau îmbrăcați foarte bine cu pufoici, pantaloni vătuiți, căciuli cu urechi și cu pâslari în picioare. Noi și nemții, eram îmbrăcați cu haine subțiri și cu bocanci. Pentru a lucra câte ceva, ne duceau la Volga și săpam la gheața groasă de peste un metru ca să scoatem afară din apă fiare și motoare de avioane bombardate de aviația germană. Era un lucru făcut în zadar, căci până în ziua următoare, pe un așa ger cumplit, gheața era la loc. Eu am primit o echipă de 10 oameni și mergeam în oraș, pe la câte o fabrică de scoteam de sub dărâmături fiare și cărămidă. Așa ne-a trecut timpul două luni de zile. În timpul acesta, în lagăr, oamenii mureau zilnic pentru că foc nu

puteam face. Până la 12 martie 1943, dacă am mai rămas cinci-șase mii de *prizonieri*. Îmi aduc aminte că într-o zi am plecat cu echipa la lucru. Mai primeam și câte o ciorbă unde lucram! A venit la mine un locotenent rus și mi-a pus pistolul la piept, ca să mă *puște*! Și a spus în rusește, din câte am înțeles: „Dumnezeul vostru de țigani ai lui Antonescu! Tot sunt buni rușii noștri că vă dau de mâncare! Ați venit aici să ne distrugeți țara, să vă bateți joc de familiile noastre!” Eu i-am răspuns: Domnule comandant, degeaba mă *pușcați*, că eu nu sunt vinovat! Nu am plecat de voie bună din țară! Atunci i-au dat lacrimile acestui locotenent și mi-a vorbit în limba română: „Eu sunt român basarabean și a trebuit să mă dau la armata sovietică. De soție și de cei doi copii pe care îi am nu mai știu nimic de când a început războiul!”

Așa ne trecea timpul, dar greu făceam față foamei și păduchilor de pe noi.»

Trebuie precizat că principiile utilizării prizonierilor de război ca mână de lucru în URSS au fost stabilite prin „Regulamentul cu privire la prizonierii de război”, pus în aplicare la 1 iulie 1941. Prin acest document, era prevăzut că „soldații și subofițerii, prizonieri de război, pot fi angrenați în activități de muncă atât în lagăr, cât și în afara lagărului, în industria și agricultura URSS, în baza unor reguli speciale, elaborate de Direcția generală pentru problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate”. Prizonierii de război angrenați în activități de producție în economia sovietică intrau sub incidența legislației sovietice cu privire la protecția muncii și erau retribuiți conform unor principii stabilite de Direcția generală pentru

problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate. Din salariul prizonierului de război erau reținute cheltuielile pentru întreținerea sa.

Spațiul de locuit și întreținerea acestuia erau asigurate pe cheltuiala agentului economic pentru care prizonierul de război muncea. Era interzisă utilizarea prizonierilor de război la munci în folosul personal al angajaților administrațiilor lagărelor. Potrivit istoricului rus M. Kolerov, „în realitate, munca prizonierilor de război nici pe departe nu se înscria în limitele acestor prevederi”¹²

«În data de 12.03.1943 s-a dat ordin de îmbarcare în tren. Spuneau că ne duc într-o regiune mai călduroasă. Cei care am rămas în viață, am plecat la gară și ne-au îmbarcat în vagoane pentru vite. În vagonul în care am fost eu, am fost îmbarcați 105 ostași, printre care (se aflau) și militari nemți. Ce folos că în optsprezece zile, cât a durat drumul, am rămas în viață doar patruzeci și opt de oameni. Restul au murit. De mâncare sau apă, nici vorbă! Timp de șapte zile nu am primit nimic! Doar veneau la ușa vagonului și întrebau: „Câți au murit?” Noi le răspundeam: șapte-opt, sau câți erau. Ne răspundeau: „Puțini, trebuie să muriți toți!” Ca să supraviețuim, le ceream doar apă. Am ajuns să adunăm bruma formată pe vagon și ne udam, cu ea, buzele. Am fost trimiși în Asia centrală, în Kazahstan, o regiune mai caldă. Până să ajungem

12 Institutul Diplomatic Român-*Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*. Editura Monitorului Oficial, București, 2013, p.XXII

acolo, multe am mai pătitit trecând prin munții Urali, prin orașele Saratov și *Celiabinski* (Chelyabinsk-n.a.), după cât îmi mai aduc aminte. După șapte zile, trenul s-a oprit. Am primit câte o gamelă de ciorbă și puțină apă. Am descărcat morții din toate vagoane și trebuie să spun că aveau o garnitură lungă de tren! Cam de doi kilometri, cu două locomotive, una înaintea și una înapoi. Nu auzeai numai plâns și vaiete, fiecare în limba lui. La câteva vagoane, era unul gol, în care băgam morții. Îmi aduc aminte că duceam morții la vagoane și aveam la noi saci de merinde. Când veneam cu morții la vagon, luam apă din șanțuri, cu care ne astâmpăram setea. Nu mai întrebam cum este, dacă este bună de băut sau nu. Eu, cum eram mai mic de statură, aveam o cutie goală de conservă la mine. Altceva nu aveam, decât un sac de merinde, cu mai nimic în el. Când se oprea trenul și venea câte cineva cu găleata de apă la ușa vagonului, mă strecuram pe sub ceilalți și luam câte un pic de apă de îmi astâmpăram setea. Alții mă înjurau! Nu știau toți cum mă cheamă și ziceau: „Bă! Dumnezeu lui, ăla mic iar a furat apă!” Eu mă gândeam, în sinea mea: Probabil, până mâine o să mor și eu... Și tot așa, zi după zi, am rezistat.

Erau cu noi și bolnavi care nu se puteau mișca deloc, sau răniți. Pentru WC aveam făcută o gaură în mijlocul vagonului, dar ce folos! Nu prea era nevoie să o folosim pentru că numai o dată la o săptămână primeam câte o gamelă de ciorbă! Cei care erau sănătoși se înghesuiau și luau și câte două porții, în timp ce alții, care erau bolnavi, nu ajungeau la mâncare.

În cele 18 zile în care am călătorit cu trenul în condițiile alea mizere, m-am îmbolnăvit și eu de tifos.

Am avut noroc cu un ostaș care dormea lângă mine, de m-a salvat. Îmi mai dădea câte puțină apă și ciorbă de îmi mai astâmpăram setea și foamea. În vagon, deasupra noastră, pe priciuri (paturi suprapuse), erau numai subofițeri. Ziua se curățau de păduchi și îi aruncau pe jos, pe noi. Nu puteam zice nimic pentru că mai luam și bătaie! Cu toate greutățile întâmpinate în cele 18 zile de călătorie cu trenul (tifos, foamete, păduchi, ger cumplit etc.) pe data de 1 aprilie 1943 am ajuns în Asia centrală, într-o regiune din Kazahstan, trecând printr-un oraș numit Tașkent. Era situat aproape de granița cu China, Mongolia și Afganistan. Cam la 80-100 kilometri de granițele acestor țări. Când ne-am dat jos din vagoane, cei rămași în viață am găsit acolo pomii înfloriți. Erau vitele scoase la pășune. Deși era o zi ploioasă, ne-au ținut acolo jos, pe pământ, mai bine de o jumătate de zi. Se vorbea printre prizonieri că vom fi împușcați toți cei care am luptat alături de armata germană, la Stalingrad, dar nu a fost adevărat. Din lagărul aflat în apropiere la vreo 4-5 kilometri, au fost scoși finlandezii care fuseseră ținuți prizonieri acolo încă din anul 1939. Am pornit și noi, pe jos, către lagăr. Deși lagărul nu era prea departe, pentru că am stat închiși în vagoane atâtea zile, cădeam jos în mers. Ne luam de braț câte 4-5, să ne sprijinim unul pe altul, și așa, cu chiu, cu vai, am ajuns până seara la lagărul acela, părăsit de finlandezi... Pereții încăperilor erau plini de ploșnițe! Cădeau noaptea de pe tavane și ni se băgau în gură!

În acea primăvară, s-a dat ordin pentru deparazitare, pe grupe. Ne-au dezbrăcat în pielea goală și ne-au băgat hainele la dezinfectare. Ce folos! Camera respectivă a luat foc și a ars cu hainele

noastre, cu tot. Am rămas în pielea goală, ca un nou născut. Am primit alte haine de la cei morți, dar acestea erau pline de păduchi și de alte murdării. Aici l-am cunoscut pe unul, **Mihai Botez**, din Râmnicu Vâlcea, dar nu mai știu nimic de el. În acest lagăr eram băgați în niște băraci făcute de foștii prizonieri finlandezi, dar nu aveam paturi. De saltele, nici vorbă! Erau acolo niște priciuri făcute din bețe de alun (gratii) și pe acele paturi improvizate dormeam unii peste alții, plini de păduchi și morți de foame. De multe ori, până dimineța, când te sculai, vedeai că cel de lângă tine este mort. Acest lagăr avea numărul 29 Kazahstan și avea patru secții. În fiecare secție eram până la o mie de prizonieri, *adecă* câți au mai rămas din cei zece mii luați prizonieri în iarna anului 1943. Restul au murit! Au mai adus, în completare, și alte naționalități care luptaseră contra rușilor: nemți, italieni, unguri, sârbi... Dimineța, la apel, nu te mai înțelegeai unul cu altul. Fiecare striga în limba lui. Era ca la nebuni! La început, nu am fost duși la muncă pentru că eram slăbiți și morți de foame. Deabia mai puteam merge prin lagăr. Din cauza gerului, aveam picioarele umflate. Unora le degeraseră picioarele, de nu se mai puteau ridica. Eram nebărbierii chiar și de două luni pentru că trusele de bărbierit, asemenea altor obiecte de valoare, ne-au fost luate prin câte controale am trecut. Nu ne-au lăsat nimic. Din cauza mizeriei, am fost plini de păduchi, bolnavi de plămâni, de *gălbinare*, de friguri și râie.

Îmi aduc aminte că tot timpul cât am stat în acest lagăr de exterminare, am băut numai apă fiartă și răcită puțin. O primeam la câmp, în timpul mesei, când eram la lucru la bumbac, pe o căldură de 60-65 de grade. Apa din canale nu putea fi băută din cauza

microbilor din ea. Erau canalizări făcute în pustă pe lungimi de 40-50 de kilometri, din niște râuri mari care veneau din munții Altoi și se vărsau în marea Caspică sau lacul Aral.

În vara anului 1945, după trei ani petrecuți în lagăr, m-am *bolnăvit* de malarie (friguri). Doamne, rea mai este această boală! Era o căldură de 60 de grade și eu nu mai puteam de frig! Așa cum eram, plini de păduchi și morți de foame, au început să ne organizeze, formând brigăzi și grupe de câte zece oameni. Ne-au clasat pe trei categorii. Cei din categoria a treia, cărora li se mai spunea distrofici, erau cei propuși pentru *drumul cel de veci*! Primeau mâncare ceva mai bună și câte o jumătate de kilogram de pâine albă, dar pentru ei era prea târziu! Iar pentru noi, nu mai aveau mai nimic. Doar o gamelă rusească în care primeam o amărâtă de ciorbă, făcută din buruieni, și trei sute de grame de pâine, pe zi. La tăiatul pâinii, era un prizonier pe nume **Crișan**, de prin părțile Devei, Hunedoara. Se lucra numai noaptea, ca dimineața să aibă porțiile gata. Mă mai lua și pe mine, câteodată, la făcut porții a câte 100 de grame de pâine, dar ce folos, că nu mai puteam să mânânc mai deloc. Mi se micise stomacul!

Vreau să amintesc că înainte de a cădea prizonier am căpătat (*m-am bolnăvit*) de hernie. Cum se mai spune pe țărănește, m-am vătămat și mi-a ieșit la burtă un nod cât un ou de găscă. Asta, din cauză că înainte de a cădea prizonieri la ruși, am sărit niște șanțuri anti-car, care erau făcute contra tancurilor, adânci de 5-6 metri. În fiecare lună, de câte ori se făcea comisie medicală pentru trierea celor apti de muncă, eu le spuneam că nu pot să lucru, că sunt bolnav. Așa că o-nceput a mă cunoaște tot personalul

medical. Era acolo o doctoriță, o femeie bună, care-mi spunea pe rusește: „Știu eu, Roman speculant, simulant, se face că e bolnav și nu vrea să lucre la noi...” pentru că toți cei sănătoși (vorbă să fie!) erau trimiși prin lunile martie-aprilie la curățat de șanțuri. Eu am fost propus pentru operație și am fost trimis, pentru asta, la un sanatoriu, mai departe, la circa 500 kilometri spre sud, aproape de munții Altai¹³, într-un orașel numit Djambul care se găsește trecut și pe hartă. Acești munți înalți de 3500 metri, de la distanță, se vedeau întotdeauna plini de zăpadă. Ajunși aici, la sanatoriu, în spital, Doamne ce am văzut acolo! Numai bolnavi de toate categoriile, răniți fără mâini, fără picioare, cu picioarele și mâinile degerate... Tot felul de mutilați de război, din toate națiile care au luptat contra rușilor. Cât am stat aici, aproape un an de zile, am cunoscut mai mulți români. L-am cunoscut pe unul **Pica Gheorghe**, care nu avea tălpile la picioare, pe unul **Moș Dumitru**, fără picioare, care umbla în cârje. Un altul, nu mai avea gură și îl alimentau cu un furtun. Vorbea rău și atât înțelegeam de la el că zicea: „Săraca maica mea, când mă va vedea!” Toți aceștia au avut fericirea că, după atâția ani de mizerie și foame, au venit acasă. Tot în acest sanatoriu l-am cunoscut și chiar am dormit cu el în pat, pe **Munteanu Augustin** din satul Vârd. Îmi spunea că părinții lui locuiesc lângă halta CFR Vârd, lângă Agnita. Era un om solid și a fost șofer pe front. Avea picioarele degerate și umbla în cârje. Tot timpul cât am stat aici, am dormit cu el în pat, căci eram tot câte doi într-un pat, din lipsă de locuri. Pe Munteanu l-am alimentat de la bucătărie, căci eu mâncam acolo iar porția mea de ciorbă i-o

13 Lanț muntos în zona de graniță între Kazahstan, Rusia (Siberia), Mongolia și China.

dădeam lui. Veneau mereu răniți, din toate părțile Rusiei. Până și din munții Urali, din Siberia. Au fost prizonieri care au ajuns până la Polul Nord, în orașul Vladivostok¹⁴, în graniță cu Japonia.

Doamne, ce mai povesteau acești prizonieri! Te lua frica! Povesteau că au ajuns de au mâncat și carne de om! Au trecut prin multe alte greutăți. Zăpadă de doi metri, ger de minus 50 de grade. Pe acolo trăiau numai eschimoși!

În acest spital am apucat a trăi mai bine, căci eu rănit nu am fost, cu toate că am stat pe front un an și jumătate. Am învățat destul de binișor limba lor. Aveam o echipă de 10 oameni cu care, într-o cameră mică, curățam cartofi pentru bucătărie. Aici fiind circa 500 de bolnavi, se consumau mulți cartofi.

Timpul trecea, dar greutățile erau tot mai mari și dureroase, căci aici mureau zilnic oameni!

Eu am apucat la magazia de alimente și în toată dimineața, când venea magazionerul, eu eram prezent la magazie. Pe cel care a fost acolo înaintea mea, unul **Popoviciu Ioan**, l-au trimis la muncă, în lagăr, iar eu am rămas în locul lui. Tot aici l-am cunoscut pe unul **Pascaru Mihai** din comuna Fierbinți-Ilfov. Îl mai luam și pe el la magazie de mă mai ajuta la câte ceva. Și aici, în fiecare lună, se făcea comisie medicală pentru a-i trimite la muncă pe cei sănătoși. Eu am stat bine cu toți doctorii din comisie și mă dădeau înapoi. Era câte un doctor în comisie, din fiecare nație. Când ieșeam din magazie, luam câte o bucată de stafide (struguri) și le *dam* la fiecare câte puțin. Le *dam* câte o bucățică,

14 Oraș în Rusia, situat în regiunea Primorie din Siberia de est. Astăzi este principalul port al Federației Ruse la Oceanul Pacific, deținând flota maritimă comercială și militară din Pacific.

așa, de mărimea unui ou de găină, dar asta făcea foarte mult!

Ce folos, căci eu nu am fost operat, că s-a *bolnăvit* doctorul, iar eu fiind altfel sănătos, am fost trimis în lagărul de unde am plecat, la muncă, din nou, împreună cu Pascaru Mihai. În acel spital am stat aproape un an de zile. Revenind în lagăr, m-am apucat, din nou, de săpă la bumbac. Această plantă se cultiva ca porumbul, primăvara. Se semăna, se săpa de trei ori și toamna, în 15 septembrie, începea culesul. Aveam fiecare câte un sac legat după cap și dimineața, la ora 3, ne sculau și plecam la cules până avea roua pe el, ca să fie greu la cântar, căci aveam normă fiecare brigadă. Dacă ne făceam norma, primeam 400 grame pită mai mult!

Așa ne-am petrecut viața de mizerie și foame în acest lagăr, timp de aproape trei ani și jumătate. Doamne, multe am mai pățit dar din lipsă de spațiu (loc) și alte greutăți, nu le pot scrie.

În acest timp cât am stat pe aceste meleaguri pline de amărăciune, noi, prizonierii, nu aveam voie să ținem asupra noastră niciun obiect, cum ar fi briciul sau mașina de bărbierit, cuțit sau foarfecă sau ace de cusut. Și multe alte lucruri de care aveam nevoie. În fiecare lună, ne făceau control. Doar atât aveam asupra noastră: o gamelă rusească, un bidon pentru apă și o lingură pe care o foloseam și de cuțit, fiind ascuțită la coadă.

Soldat român pe frontul de est. Sursă foto: youtube.com¹⁵

În fiecare duminică, atât vara cât și în lunile de iarnă, dimineața, aveam program de adus în lagăr, de pe acele puste, un fel de buruiană. Pe rusește i se mai spunea *topcă*. Aduceam și bâte de la bumbac (tulpini), care se foloseau la bucătărie, pentru pregătitul mesei. Pe acele locuri amărâte nu exista iarnă. Ninge rar, cam 10 cm de zăpadă, dar ziua zăpada se topea, căci noi am fost spre sud și acolo nu era iarnă. Era aproape de granița cu China, Afganistan și Mongolia, la vreo 80 de kilometri. În aceste lagăre, unde duceam lipsă de apă, primeam pește sărat. Mulți dintre noi dădeam porția de pește pentru câte un pahar cu apă!

Cu mâncarea era destul de greu. Ne pregăteau la bucătărie ce se putea. Ne spunea comandantul lagărului că alimentele trebuiau trimise pe front. Chiar și noi ne dădeam seama de asta. Așa că nouă ne dădeau carne de cămilă, care era foarte bună, cu toate că porțiile erau foarte mici. Se pregăteau cu foi de

15 Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Prezentator: Cristian Alexandrescu, min. 21:00

lobodă sau susai. Cu știrea comandantului, mai plecau prizonieri de-ai noștri cu căruțele prin pusta neumblată de picior de om și aduceau broaște țestoase pe care le foloseau la bucătărie, făcând din fiecare broască câte două porții. Erau pregătite cu ulei din semințe de bumbac și tare bune mai erau!

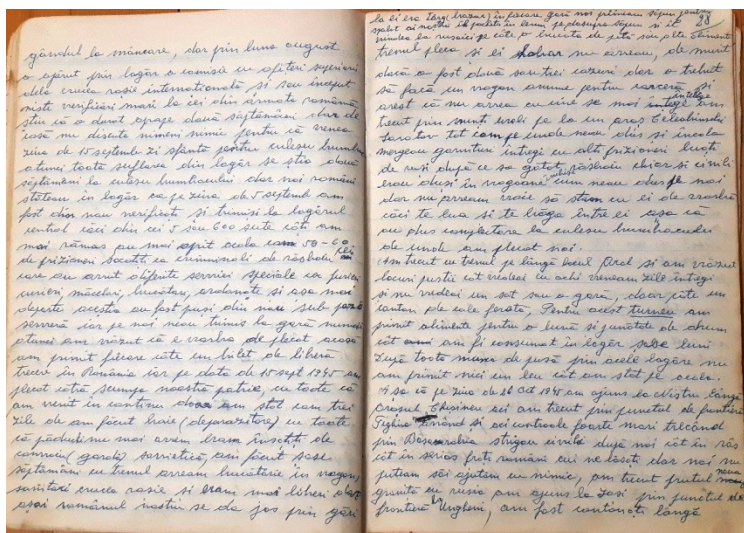
Tot în acest lagăr aveam și prizonieri italieni cărora le mai spuneam și broscari, căci foloseau la mâncare chiar și broaște din cele mici.

În toată dimineața, aveam program ca la noi în armată. Eram formați pe brigăzi a câte 100 de oameni (prizonieri) și pe grupe, fiind câte 10 în grupă. Eram constituiți destul de bine, fiecare la nația lui! Italienii prindeau broaștele vii, căci erau foarte multe, vara, le scoteau mațele și când veneau la câmp cu ciorba fiartă, căci nu eram departe de lagăr, italienii le băgau în gamelă, le opăreau puțin și le mâncau. Ei iubeau mult și macaroanele, dar de acestea primeau destul de rar. De aceea, lor le mai spuneam broscari și macaronari.

Nemții (germanii) fiind foarte sensibili, atât la ger cât și la căldură, nu mai erau vitejii de altădată, din armata lui Hitler! Pe Volga, în acel lagăr *Krasnîi armai* (Красная Армия-Armata Roșie-n.a.) erau numai cu păturile în cap. În Kazahstan, unde lucram numai la bumbac și orez, aceste plante având nevoie de căldură. După cum era pe acolo în lunile de vară, până la 60-65 de grade, nemții erau numai carne vie pe spinare și pe umeri! Trei veri, cât am stat în aceste lagăre primeam, primăvara, o pereche de cipici (panci), un maieu, o bonetă și o pereche de *ismene* sau chiloți. Dacă le *grijeai*, le aveai!

Când mergeam după buruiană pentru bucătărie, luam sarcina în spinare. Doamne, rău te mai înțepa! Dar nu aveai ce face!

Tot în acest lagăr, la spălătorie, aveam pe unu **Munteanu Ioan**, din Săliștea Sibiului. Eu, ca om de aproape, mă rugam de el cu cuvinte foarte duioase: Domnule Munteanu, vă rog frumos dați-mi și mie câte o cămașă cu mâneci (un fel de maieuri rusești cu mânecile până la cot). El se uita odată urât către mine, că avea și o mutră caraghioasă, mă „băga” în mama, fie iertată!, îmi da un picior în fund și mă scotea afară din spălător cu niște cuvinte urâte pe care nu le pot scrie aici. Îmi spunea: «Bă, Dumnezeuul mumă-ta, eu acasă sunt inginer agronom și nu am nevoie de tine, un cioban împruțit!»

File de jurnal

Ca să nu trec cu vederea, de acest inginer o dat bunul Dumnezeu ca în primăvara anului 1946, după

ce am ajuns acasă, am avut ocazia să ajung la Săliște și să mă întâlnesc cu domnul „inginer” Munteanu, care era un bețiv și jumătate și era om de serviciu la Primărie (Pârgar).

L-am găsit în crâșmă. Când m-o văzut, vorba ceea: i-o stat ceasul! Pentru că eu nu m-am dus singur. M-am dus cu cineva, om de vază în Săliște. El o dat mâna cu mine. Eu l-am respectat, ca om, spunându-i: Să trăiți, domnule inginer! – cu toate că se vedea de pe hainele lui că nu semăna a inginer. Ca să iasă din încurcătură, m-o recomandat la cei din crâșmă, spunându-le: „Uite, cu dânsul am fost *prizionier...*” *Adecă*, cu mine! Dar eu tot l-am dat de gol la toți cei de acolo. Le-am spus toată întâmplarea, cum mă înjura și mă scotea afară din spălător. S-au mirat toți cei de acolo și îmi aduc aminte că i-am plătit și ceva de *beut*!

În lagărul în care am stat, i-am cunoscut pe doi din Săcădate, județul Sibiu, pe nume: **Prie Toma** și **Damian Aurel**, fiind aduși în acest lagăr din Siberia. Cu ei a mai fost unul, **Maxim Aurel**, care a murit în Siberia. La fel și Prie Toma. L-am îngropat eu cu Aurel, în acest lagăr. Și Aurel era slăbit. Cu toate că de-abia mai mergea pe picioare, era clasat la categoria I, adică buni pentru sapă la bumbac. Îl mai ajutam eu, câteodată, ca să-și facă norma, căci altfel nu primea rația de pâine. Și eu sufeream din cauza herniei. Eram slăbit, ajunsesem la 38-40 de kilograme greutate, fiind încadrat la categoria a II-a. Tot în acest lagăr m-am ajutat cu unul de pe la Bihor... Nu-i mai știu numele! M-am ajutat la făcut coșuri din nuiiele de răchită, pentru zarzavaturi... Eu știam puțin rusește și i-am spus comandantului lagărului să ne învoiască să lucrăm singuri. Și ne-a învoit pe amândoi. Lucram fără santinelă. Doamne, când ne-am văzut singuri, fără

pază, vă puteţi închipui cum ne-am simţit! Ne-am apucat de treabă, căci altă plată nu primeam decât puţină ciorbă, supliment de la bucătărie.

Vreau să amintesc că acest lagăr era bine păzit, cu trei rânduri de gard de sârmă ghimpată, înalte de doi metri. Printre primul şi al doilea rând de garduri mergeau santinelele cu câinele, având câte o gheretă (post) la fiecare colţ. Terenul dintre al doilea şi al treilea rând de garduri era săpat în fiecare săptămână şi greblat să se vadă dacă noaptea fugea cineva din lagăr. Dar cine se gândea la aşa ceva, având o depărtare până la scumpa noastră ţară de 9.000-10.000 de kilometri? Mai erau unii, slabi de înger, care îşi puneau viaţa în pericol. A fugit din lagăr unul **Paţa** şi unul **Farcaş**. Pe Farcaş l-au prins civilii. L-au adus mort în lagăr şi am trecut toţi prizonierii pe lângă el, ca să îl vedem şi să nu facem şi noi ca el. Pe Paţa l-au prins după o jumătate de an în oraşul Taşkent, cu toate că a stat ascuns. Ruseşte ştia foarte bine, că a fost şef de grupă. Stătea cu o rusoaică şi făcuse rost de acte civile. Nenorocul lui a fost că vrând să-şi aprindă o ţigară, i-a cerut foc unui soldat rus, fără să ştie că acel soldat fusese de pază în lagăr atunci când a fugit el. L-au prins şi l-au adus la noi, în lagăr. L-au scos în faţa noastră şi ne-au spus că acel om nu-şi va mai vedea ţara!

Cu toate astea, atunci când am plecat noi acasă, a venit şi el cu noi. Doar că în timpul pe care l-a mai petrecut în lagăr, nu l-au mai scos la sapă la bumbac, primea mai puţină mâncare decât ceilalţi, iar noaptea era băgat la arest sever sau chiar în carceră.

Tot în acest lagăr am mai lucrat la cules de tutun, la recoltat de orez. În lunile de iarnă, chiar dacă acolo nu era iarnă, eu lucram la confecţionat feţe de pantofi

împletite din ață și primeam și acolo câte un supliment la masă. Pe vară, ne mai duceau la grădina de zarzavaturi unde era un inginer agronom român, din Deva. Acesta ținea foarte mult la mine. Cum eram flămânzi, fiind o echipă de zece oameni, când apucam în grădină, mâncam la roșii și castraveți pe săturate, fără sare. Dimineața era foarte frig și cum mâncam zarzavaturile reci, căpătam diaree sau chiar dizenterie și eram gata!

Eu fiind bolnav de hernie, mai eram scutit de munca câmpului, dar ce folos, că era un subofițer rus aproape tot timpul de serviciu pe lagăr și de câte ori mă vedea, îmi spunea pe rusește: „Roman, Dumnezeu! mumă-ta, nu mă las și nici nu voi pleca de aici până nu te voi băga cel puțin zece zile la carceră!”. El era rănit de pe front, că mergea șchiop. Sigur a fost rănit pe frontul român de era așa dușman pe mine! Dar a dat bunul Dumnezeu că l-au mutat în altă parte și așa am scăpat de el.

Tot în acest lagăr am avut comandant de lagăr un căpitan care avea mare ură pe noi, românii. Îmi aduc aminte că am plecat odată la câmp, la sapă la bumbac. Eram formați în brigăzi de 100 de prizonieri și aveam cu noi patru sau chiar și șase santinele, soldați ruși, care ne însoțeau. Mergeau doi în față, doi în spate și ceilalți doi pe părțile laterale. Aveau pistoale automate și stăteau tot timpul cu mâna pe trăgaci. Cum făceai un pas la stânga sau la dreapta, puteai fi împușcat! Chiar eu era să o pătesc! Mergând în coloană, tot timpul eram cu privirea pe jos, căci mai treceau civilii cu zarzavaturi și ne mai lăsau câte ceva pe jos... Nu aveau voie să se apropie de noi, cu toate că vara nu ploua deloc și pe drumuri era un praf până la genunchi; bumbacul se lucra numai cu irigații făcute

din două râuri mari, care izvorau tocmai din Munții Altai, aflați la o distanță de 300-400 kilometri, și se vărsau în Marea Caspică. Am văzut o roșie (pătlăgea) pe marginea șanțului și am ieșit din coloană ca să o iau. Când să mă *plec* să iau pătlăgeaua de jos, santinela a tras cu pistolul pe deasupra capului meu... Dacă aș fi fost în picioare, aș fi fost mort!

Comandantul aplica pedepse celor aflați în situația mea: când veneai la masă, la ora 12, nu primeai nimic de mâncare. Te băgau la carceră și după masă te scoteau la lucru. Seara la fel și până dimineața nu mai primeai nimic. Mă așteptam să pățesc și eu la fel. Când am venit de la câmp, m-au scos la raport la comandantul lagărului și m-au întrebat pe rusește: „Unde ai vrut să fugi? Parazit al lui Antonescu! Țigan al lui Antonescu!” Numai așa ne vorbeau nouă, românilor... Eu i-am răspuns: *Grajdanin comandant!* (*Adecă...* „stăpâne”, căci nu aveai voie să zici tovarăș sau domnule!) Eu nu am vrut să fug de la așa o distanță mare departe de scumpa mea țărișoară. Am vrut să iau de jos acea roșie cu toate că era plină de praf! El mi-a răspuns: „Da, ce! Nu-ți ajunge mâncarea? Prizonierilor noștri, care sunt la voi, li se dă mai mult?” Apoi m-o înjurat pe rusește...

Mă așteptam să-i zică comandantului de convoi să mă ducă la arest (carceră)... Însă, mi s-a adresat tot mie, cu cuvinte murdare: „Pleacă la loc! Vom vedea deseară, la apel, ce facem...” Au trecut, însă, cu vederea acea întâmplare. S-au mai întâmplat cazuri de felul acesta. Pe un Țigan pe nume **Surupăceanu Constantin**, care s-o plecat jos, afară din convoi, santinela din urma convoiului l-o *pușcat* la subsuoară, dar nu o murit. Mai mult nici nu l-au mai scos la muncă afară din lagăr!

Sunt multe întâmplări petrecute de mine dar poate le-am mai și uitat. Îmi aduc aminte că, odată, am vrut să facem o mămăligă. Eram cu unul **Pica Gheorghe**. Nu știu cum o procurat niște făină de porumb! Ne-am dat la un loc ferit și când mămăliga era aproape gata, o venit acel subofițer rău, care nu mă putea vedea. Ne-o înjurat pe rusește și o dat cu piciorul în gamelă. Am rămas cu ochii plini de lacrimi, dar nu am putut zice nimic! Ne-am despărțit unul de altul, cu gândul la mămăligă!

În al doilea an de mizerie, prin primăvara anului 1944, venind o comisie străină de pe la Crucea Roșie internațională, am văzut că au început să facă curățenie prin dormitoare. La fiecare ne-au pus saltele umplute cu bumbac, dar tot pe priciurile care o fost. S-o dat câte un tichet cu numele fiecăruia scris pe el și câte un prosop (*chindeu*) de șters pe față și mai multe alte lucruri. Ne-au făcut la fiecare câte o fișă cu datele declarate de fiecare, ca un fel de foaie matricolă, ca la noi în armată. Acolo ne-au întrebat pe fiecare: cum te cheamă, din ce țară ești, numele părinților, ce gospodărie ai avut acasă, cu ce te-ai ocupat, din ce partid ai făcut parte, cu ce unitate ai luptat, pe ce front, cu ce divizie sau regiment sau dacă îi mai cunoșteai pe comandanții pe care i-ai avut. După toate aceste date, au început să facă alte verificări: ce misiune ai avut pe front, dacă ai fost pușcaș pe linia întâi sau dacă ai avut misiune specială ca bucătar, furier, curier sau ordonanță la vreun ofițer... Când a venit rândul meu, le-am spus că am fost pușcaș pe linia întâi și am fost comandant de gardă la generalul Diviziei 20 Infanterie Alba Iulia care, în ultimul timp, a fost generalul Cambrea, care a venit cu divizia de voluntari Tudor Vladimirescu. Noi, care am fost în

graniță cu China, nu ne-a avut nimeni grija ca să ne scriem voluntari în divizie, așa că am rămas la voia întâmplării până la terminarea *răsboiului*.

Tot în acest lagăr făceam lecții politice, cu un locotenent rus. În toată ziua, două ore după masă, ca la venirea noastră în țară să activăm mai departe! Dar s-a schimbat toată treaba! Aveam ziar românesc (Graiul liber) și îl primeam regulat pe grupă, în fiecare săptămână. Îl *ceteam* din filă în filă și pe urmă, îl împărțeam între noi. Făceam din el țigări de *mahoarcă*, fumam câte patru-cinci inși dintr-o țigară. Fiind și flămânzi, ne îmbătam din cauza fumului, de nu te vedeai unul pe altul.»

Ziarul „Graiul liber” a început să apară în luna februarie 1942. Primul număr al acestuia a avut ca subtitlu „Ziar pentru prizonierii de război români”. Începând cu al doilea număr (din 2 martie 1942), ziarul a apărut cu subtitlul „Ziarul prizonierilor de război români”. Această modificare a fost luată din considerente tactice. Problema a constat în faptul că o parte din tirajul ziarului a fost folosită pentru propaganda privind demoralizarea armatelor adversarului.

Această propagandă suna mai convingător într-un ziar al „prizonierilor de război” decât ar fi sunat într-un ziar „pentru prizonierii de război”; mai mult, ziarul „Graiul liber” publica multe articole și note trimise de prizonierii de război de naționalitate română din diferite lagăre. Astfel, ziarul „Graiul liber” a început să fie editat în calitate de organ central al prizonierilor de război români din URSS și a continuat să apară în această calitate până în ultimele sale zile.

«Mai lucram la balotat ('pachetat) de bumbac. Acolo m-am învățat și eu să fumez, căci la fiecare oră de lucru ne dădeau câte zece minute repaos, departe de stiva de bumbac și fumam câte o țigară. Cei care nu fumau, lucrau în continuare. Așa ne-am petrecut timpul pe acele meleaguri străine.

Din acel ziar știam tot mersul războiului. Am aflat când s-a încheiat armistițiul, în 1944, când a ars fabrica de cherestea de la *Feltrineli* (din Tâlmaciu, județul Sibiu-n.a.) și multe alte știri cu ce se mai întâmpla la noi, în țară».

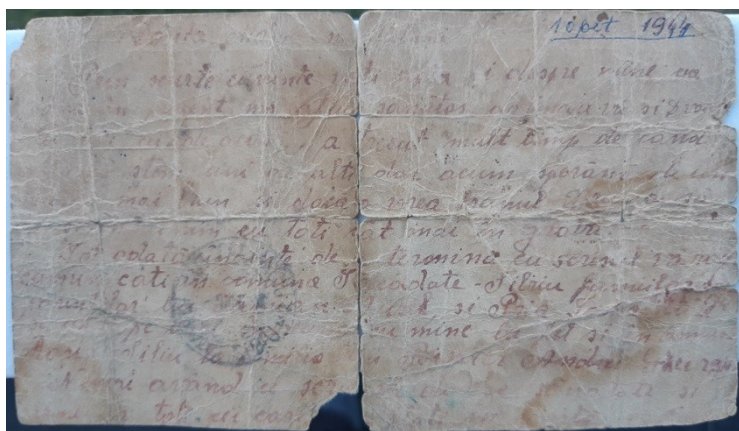
Detalii suplimentare legate de evenimentele petrecute în Tâlmaciu, imediat după încheierea războiului, aflăm de la Rodica Bobeș¹⁶.

„După 23 August 1944, Tâlmaciu va cunoaște suferința provocată de bombardamentele aviației germane. Dintre acestea, cel mai puternic a fost cel din 7 septembrie 1944, când Tâlmaciul va fi bombardat de 7 ori, aici aflându-se cantonată divizia a 8-a română. Mult de suferit a avut de pe urma acestor acțiuni și colonia Tâlmaciu II, acolo unde se aflau numeroase avioane. Soldații germani prezenți aici fuseseră dezarmați după actul de la 23 August 1944. Nemții au preferat să distrugă aceste aparate decât să cadă în mâna rușilor. A fost distrusă atunci aproape întreaga așezare, rămânând în picioare doar câteva clădiri”

«Am văzut la un ofițer rus un pachet de *tăbac* și *chibrite* românești aduse de pe front, de la Iași. După

16 Bobeș, Rodica ș.a., *Tâlmaciu la răscrucea timpului*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011.

Încheierea armistițiului am primit câte o carte poștală, scrisă frumos cu *Salutări din prizonierat!*

Carte poștală din prizonierat

După patru luni de zile, *adecă* în ianuarie 1945, a primit-o a mea mamă, acasă. Vă puteți închipui ce bucurie a fost pe cei de acasă... Eu am avut un unchi,

Toma Bărbosa. A fost și el *prizonier în războiul mondial primu*, în anii 1914-1918 și *au scris* carte înapoi, căci știa să scrie și *ceti* rusește. Dar eu nu am mai primit nicio carte! Au fost prizonieri care au primit răspuns înapoi de la părinți. Nu îți venea să crezi, că și la cei de acasă nu le venea să crezi că mai suntem în viață, la așa o depărtare de scumpa noastră țărișoară.

Cât am mai stat în acest lagăr, cei care am supraviețuit, am văzut că treburile s-au mai îndreptat. Am scăpat de păduchi, făceam baie cu apă caldă în toată săptămâna... După masă, aveam liber și aveam program pentru curățenie. La fiecare grupă aveam un frizer.

Îmi aduc aminte că aveam un frizer la grupa noastră pe care îl cheama **Micșan Andrei**, care avea acces liber în tot lagărul. Bărbieria și personalul lagărului (pe ruși). Chiar și pe comandantul lagărului îl bărbieria și era liber, fără santinelă. Vreau să scriu ceva despre acest frizer: s-a legat de o rusoaică. Era un lucru mare pentru noi, *prizonierii*, căci nu aveai voie să te uiți după o femeie! Acest frizer, având relații sexuale cu femeia respectivă, aceasta a rămas gravidă. Ce să vezi, la plecarea noastră în țară, rușii nu l-au învoit pe acest frizer să rămână acolo. I-au spus: „Dacă statul sovietic a găsit de *cuvință* să pleci acasă, te duci la voi, îți procuri actele civile și militare și vii înapoi”. Credem că asta nu s-a mai întâmplat, că el nu s-a mai întors, rămânând biata femeie cu gândul la el.

A dat bunul Dumnezeu și am apucat primăvara anului 1945. Din cei zece mii de prizonieri români am mai rămas cam cinci sute la număr. Restul, toți au murit. Acum a venit și rândul meu pentru operația de hernie. Am fost puși într-o căruță, căci mașini nu am văzut pe acolo. Doar caravane de cămile cu care

transportau bumbacul. Noi am fost trimiși la un spital de-al lor, la o fermă de stat. Îmi aduc aminte că am fost doi români, doi italieni și un ungar. Am fost puși la un regim sever două zile, cu santinelă lângă noi și după două zile s-au apucat de noi. Eu am fost primul operat. În comisie era un doctor român, unul italian, unul ungar și un neamț. Doctorul rus, care era și șeful comisiei, numai asista la operații. Nu am fost adormit deloc, am primit doar o injecție în spate (*șele*) și s-au apucat de operație, pe viu. Nu am simțit deloc, sau prea puțin, când m-au tăiat. Tot atunci mi-au scos și apendicita. Fiind sănătos din lagărul de unde am venit, am rezistat bine operației. Chiar m-a întrebat și doctorul rus ce am fost în lagăr. Bucătar, de mă simt așa bine? Din ceilalți patru operați, doi au murit pentru că au avut operații mai grele. După patru zile de stat în acel amărât de spital, bine păzit acolo de o santinelă ca să nu fugim, deși eram aproape morți, am fost trimiși în lagăr, tot cu o căruță. Cu toate că nu era piatră pe drum, mie mi-a dat sângele afară prin operație.

Când m-o văzut, șefa doctoră și-a pus mâinile cruce și a spus către mine, pe rusește: „O, Doamne, Doamne! Tu, Roman, o să mori pe aici!”. Eu i-am răspuns, tot pe rusește: Nu-i nimica dacă mor, că nu sunt căsătorit și nu am pe nimeni acasă. Tot atât de lumea asta!

Doctorița asta s-a apucat să mă trateze cu injecții și medicamente. Eram pansat zilnic și la opt zile mi-au scos afară ațele de la operație, cele cu care am fost cusut. Cei mai mulți, care mureau, erau oameni familiști. De multe ori nu se mai gândeau la cei de acasă, zicând: „Nu-mi pare rău că mor, dar mor flămând!” Așa ne-am petrecut viața de trudă și amar pe acele meleaguri străine, departe de scumpa

noastră țărișoară, de ai noștri părinți și de neamuri, pe care îi doream atât de mult!

După operație, eu și ceilalți nu am mai fost scoși la lucrul câmpului. Lucram prin lagăr câte ceva. Aveam un subofițer rus, pe nume Boris. Un om foarte bun la suflet! Eram foarte bine văzut de el și mă chema la bucătărie, la curățat de cartofi și diferite alte lucruri ușoare pe care le puteam face și eu. Știu că m-a pus să cosesc niște iarbă pentru iepuri, la făcut cărămidă... Dar eu nu mă prea omoram cu lucrul, pe motiv că sunt bolnav.

În acest timp cât am stat acolo, erau în lagăr oameni de toate meseriile, care s-au apucat de treabă. Au construit tot felul de barăci: dispensar, farmacie, ambulator și multe alte lucruri frumoase.

Vreau să revin la o întâmplare, căci am trecut multe cu vederea. Când am fost în spital, la Djambul, de ziua Revoluției, la 7 Noiembrie 1943, am primit ordin de la magazioner să mai iau pe unul cu mine pentru a face curățenie, după ce toată noaptea fusese o petrecere mare la care participase personalul lagărului. Eu, de bună credință, ca prieten de suferință, l-am luat cu mine pe acel **Pascaru Mihai**. Am luat cu noi o cană cu apă iar magazionerul a plecat pentru două ore în oraș. Ne-am apucat de treabă, dar nu ne-am prea omorât cu lucrul pentru că Pascaru al meu a găsit o damigeană cu *votcă* de 40 de grade din care ne-am pus să facem un sfert de kilogram de rachiu, jumătate apă și jumătate *votcă*.

Ne-am îmbătat amândoi și am uitat de curățenie. O venit magazionerul și o descuiat ușa. Noi dormeam. S-o supărat rău magazionerul și m-o întrebat unde-i celălalt. L-am sculat și ne-am apucat de curățenie. Nu ne-o lăsat afară până când nu ne-am trezit, căci pe noi

ne-ar fi băgat la arest, iar pe el l-ar fi dat afară din serviciu. L-am rugat să mă ierte, pentru că nu eu am fost de vină.

Tot în acest sanatoriu, era o rusoaică pe nume Ghezi, după cum îmi aduc aminte, care avea grad de locotenent. Când era de serviciu, cânta la un pian toată noaptea!

Tot aici au găsit ai noștri niște ceapă uscată, conservată. Doamne, bună mai era, cu toate că mai găseam și viermi în ea! Mai căpătam și diaree de la ceapa aia, sau chiar și dizenterie. Cu toate că personalul sanitar își da interesul să-i facă sănătoși pe bolnavi, au murit destui *prizionieri* până când și-au dat ei seama de unde ni se trage necazul.

În lagărul de unde am plecat am mai pățit destule din cauza foamei. Ne sculam noaptea și *eșeam* afară și culegeam flori de *arcăț* (salcâm-n.a.) și le mâncam, crude, sau le băgam în gamela cu ceai. Tot în acești arcăți creșteau niște păstăi cu boabe, ca fasolea, pe care le mâncam. Când plecam la câmp, mai ales primăvara, găseam bureți. Fugeam să-i adunăm, ca și caprele. Doamne, dar buni mai erau! Se mai făceau, pe niște tufe, un fel de boabe negre, mari ca *afunia* (afine-n.a.). Le mai spuneam *strugurii prizionierilor*. Erau foarte dulci. Mâncam tot felul de buruieni, chiar și crude, ca loboda și susaiu... Vreau să amintesc că un plutonier major, pe nume **Cioc Ioan**, a prins un șarpe, care nu era veninos. I-a luat pielea și l-a topit la foc, în gamelă, făcând din el unsoare. Când mergea la masă, puneă câte puțin din unsoarea asta în gamelă, amestecând-o cu ciorba.

Să mai revenim cu câte ceva din urmă: îmi aduc aminte că la noi în țară era o gazetă a Oastei Domnului numită „Lumina satelor”. În gazeta asta scria mult

despre ruși, că le-au desființat credința civililor, că nu mai sunt icoane prin *căși*, că din biserici au făcut magazine și cinematografe. Într-adevăr, așa a fost. Am văzut biserică ca a noastră, făcută cinematograf, biserici mai mici făcute magazine de țineau grâul în ele și multe alte treburi. În primăvara anului 1945, în 9 *Maiu* când s-a terminat *răsboiul*, noi nu am știut nimic. Brigăzile de lucru pentru câmp erau gata de plecare. La poartă se numărau prizonierii și șeful de convoi semna de primirea lor. În acest timp, am auzit *pușcături* de armă afară din lagăr și strigând pe rusește că s-o *gătat răsboiul*. La poartă aveam o șină de fier în care bătea santinela în toată dimineața și suna deșteptarea. Nu mai înțelegeai nimic! Erau numai cântece! Noi am rămas în lagăr. A venit comandantul lagărului, ne-o adunat pe toți, *adecă* toate națiile câte eram în lagăr. Ne-au ținut o vorbire și, printre altele, ne-au spus: „Băieți, să fiți calmi, să lucrați și mai departe ca și până acum, că *răsboiul s-o gătat*, cu mari jertfe de ostași sovietici. Că armata română o încheiat în toamna anului 1944 armistițiu cu Rusia și o luptat cu armata rusă până în Cehoslovacia, în munții Tatra. Armata germană a trebuit să depună jos armele.”

Pe noi nu ne-au mai scos la lucru. Trei zile am sărbătorit și noi, împreună cu ei. Ne-au dat mâncare mai bună dar paza lagărului părea că se întărea tot mai tare, de frică să nu fugim, dacă s-o *gătat răsboiul*. Din contră, când mergeam la lucru, pretindeau tot mai mult să lucrăm și ne spuneau pe rusește: „Davai, davai robotă scara păhăli dămoi”, *adecă*: Dați-i mai repede la lucru, căci repede veți pleca acasă.

Pe aceste meleaguri pustii ce se întindeau cât vedeai cu ochii, existau un fel de câini (lupi) *sălbateci*

care trăiau numai cu mortăciuni. Pentru că acolo nu erau cimitire pentru oameni, cei care mureau, erau îngropați pe câmp și câinii aceștia îi scoteau și trăiau hrănindu-se cu cadavre moarte. Erau periculoși, dacă nu erai înarmat te atacau și te mâncau de viu. Acestor câini li se spuneau *șacali*.

Acolo, în Kazahstan, erau fel de fel de nații, ca uzbeki, calmuci¹⁷, tătari, kirchizi și multe alte nații care nu știau deloc rusește. Trăiau în bordeie primitive. Hrana lor de bază era orezul și ceaiul. Lucrau în comun, formați pe grupuri și triburi de nomazi, dar țineau câte o vacă pentru lapte. Cei care lucrau la *sovhozuri* (ferme de stat), primeau ceva alimente. Primeau și ei 300 grame de pâine, veneau și la ei la câmp cu ciorba în butoaie. Dacă făceau norma, mai primeau și ei 400 grame de pâine. Chiar și mongoli erau pe acolo. Erau spâni, vârful capului era chel. Aveau păr numai pe părți. Barbă aveau numai un cioc, *ca caprile!* Erau înalți de doi metri și nu știau altă limbă. Tot din partea Asiei a venit o altă nație, foarte spurcată! Le spuneau *huni*, fiind cei care s-au așezat pe pusta Ungariei și cu timpul și-au schimbat numele în unguri. De plouat, nu ploua deloc. Vara, venea de departe câte un uragan cu nisp, în loc de ploaie.

Tot pe aceste pământuri pustii au mai fost *prizonieri* în *războiul primul mondial* tată-său lui **Vasile Cocă** și al lui **Nicolaie Nedelcu** din Uliță (din Tălmăcel, jud. Sibiu-n.a.). Multe greutăți au mai avut și acești oameni, căci cu ei s-au început primele canalizări în pustă și atunci se lucra manual. Dar acum se *lucra* numai cu excavatoare la canalizările de pe acele puste, pentru udatul bumbacului și al orezului.

17 Persoane care fac parte din populația de bază a Regiunii Autonome Calmuce din U.R.S.S., din zona munților Altai.

Dar să mergem mai departe cu anul 1945, care a fost anul păcii pentru toată omenirea. Doar Japonia nu s-a astâmpărat cu *răsboiul* din Taiwan. Destul că americanii le-au trântit numai două bombe atomice pe Hiroshima și Nagasaki, omorând toate vietățile. Până în ziua de astăzi mai suferă omenirea!

Și așa am petrecut vara lui 1945, cu gândul la casă. Îmi aduc aminte că eu nu am mai fost la sapă la câmp, dar Doamne, greu mai trecea timpul! Eram mereu cu gândul la mâncare. Prin luna august, a apărut în lagăr o comisie de ofițeri superiori de la Crucea Roșie internațională și au început niște verificări mari la cei din armata română. Știu că verificările astea au durat aproape două săptămâni, dar de casă nu discuta nimeni, nimic, pentru că venea ziua de 15 septembrie, zi sfântă pentru culesul bumbacului. Atunci, toată suflarea din lagăr se știa două săptămâni la culesul bumbacului. Noi, românii, stăteam în lagăr iar în ziua de 5 septembrie am fost din nou verificați și trimiși în lagărul central. Din cei cinci sau șase sute de prizonieri români, câți am mai rămas, au mai oprit acolo vreo 50-60 de prizonieri, socotiți *criminali de rășboiu*.»

Perspectiva pierderii forței de muncă (prizonierii de război deținuți) începea să preocupe în mod serios conducerea URSS. În scrisoarea din 12 martie 1947, adresată lui A.I. Vișinski, adjunctul ministrului afacerilor externe al URSS, generalul S.N. Kruglov, ministrul afacerilor interne al URSS, constată că „prizonierii de război unguri și români sunt angrenați la muncă, pe principalele șantiere din cele mai importante ramuri ale economiei naționale”. În acest context, înaltul demnitar sovietic propunea: „Pentru

diminuarea prejudiciului adus economiei naționale (a URSS) prin retragerea acestei considerabile forțe de muncă, MVD al URSS consideră necesar să convină cu Comitetul de Stat al Planificării asupra ritmului și a termenilor repatrierii prizonierilor de război unguri și români.”

În plus, generalul S.N. Kruglov sugera, deloc întâmplător, că „printre prizonierii de război unguri și români sunt 875 de participanți la atrocități și 209 condamnați pentru diverse crime comise în lagăre”¹⁸.

Eliberarea – din Kazakhstan spre „scumpa noastră patrie”

«Cei care am avut diferite servicii speciale, ca furieri, curieri, măcelari, bucătari, ordonanțe și așa mai departe, am fost puși din nou sub pază severă și trimiși la gară. Numai atunci am văzut că e vorba de plecat acasă! Am primit fiecare câte un bilet de liberă trecere în România, iar pe data de 15 septembrie 1945, am plecat către scumpa noastră patrie.»

Să precizăm că repatrierea prizonierilor de război români a fost un proces destul de anevoios, durând peste zece ani. Fără a face public motivul reținerii acestor persoane, autoritățile sovietice au căutat să-i folosească în calitate de mână de lucru în economia sovietică.

18 Institutul Diplomatic Român, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Editura Monitorului Oficial, București, 2013, p. XXXIV

Conform documentelor oficiale ale vremii, primul lot de 30.000 de prizonieri români, din care mai făceau parte 4.235 de români deținuți în lagărele de front, urma să fie repatriat în baza Hotărârii nr. 9.843, din 10 august 1945, a Comitetului de Stat al Apărării privind eliberarea a 708.000 de prizonieri de război aflați în lagărele NKVD¹⁹ al URSS. Spre deosebire de prizonierii de alte naționalități, din rândul prizonierilor germani, români, austrieci și unguri erau repatriate doar persoanele bolnave, invalide și inapte de muncă.

A urmat Hotărârea nr. 2.315, din 11 septembrie 1945, a Consiliului Comisarilor Poporului al URSS cu privire la eliberarea din lagăre și repatrierea a 40.000 de prizonieri de război români, aplicată prin Ordinul nr. 001035, din aceeași zi, al NKVD.

În documentele forurilor superioare sovietice sau în ordinele NKVD al URSS nu se preciza termenul repatrierii prizonierilor de război eliberați, astfel că repatrierea propriu-zisă avea loc după mai multe luni de așteptare. Primii prizonieri de război români au revenit acasă, după ce au trecut prin lagărele nr. 176 de la Focșani și nr. 36 de la Sighet. Unii dintre ei, grav bolnavi și istoviți de drumul lung, au decedat după sosirea în lagărele de tranzit sovietice de pe teritoriul României.

Conform unor rapoarte ale Direcției generale pentru problemele prizonierilor de război și ale persoanelor civile internate, din cadrul NKVD al URSS,

19 *Narodnîi komissariat vnutrennih del* (NKVD) (în limba rusă: НКВД, Народный комиссариат внутренних дел; Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne), a fost Ministerul de Interne al Uniunii Sovietice.

din cei 70.000 prizonieri de război români eliberați în baza deciziilor din august-septembrie, până la 20 octombrie 1945 fuseseră repatriate 49.510 persoane, iar la 25 octombrie 1945, 55.909 persoane. Într-un raport din 10 aprilie 1946 către V.M. Molotov, S. Kruglov, ministrul afacerilor interne al URSS, preciza: „În anul 1945, potrivit Hotărârii nr. 9.865 ss, din 13 august 1945, a Comitetului de Stat al Apărării, au fost eliberați și repatriați 61.662 prizonieri de război români. În plus, 20.411 prizonieri de război români au fost predați pentru crearea diviziilor românești de voluntari”.

Categoria de voluntari a fost nominalizată, probabil, pentru a justifica reținerea celor peste 8.000 de persoane, care urmau să fie eliberate în baza ordinelor NKVD, din august-septembrie 1945.²⁰

«Cu toate că am venit încontinuu, stând doar trei zile ca să facem baie și să fim deparazitați, cu toate că nu mai aveam păduchi, fiind însoțiți de gardă sovietică, am făcut șase săptămâni cu trenul! Aveam bucătărie în vagon, sanitari de la Crucea Roșie și eram mai liberi... Dar așa-i românul nostru! Se dădeau jos prin gări, trenul pleca și ei habar nu aveau! La ei era târg (bazar) în fiecare gară. Noi primeam săpun pentru spălat. Ai noștri îl *pachetau* în lemn, punând deasupra săpun, și îl vindeau rusoaicelor pe câte o bucată de pită sau alte alimente.

20 Institutul Diplomatic Român-*Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Editura Monitorului Oficial, București, 2013, p. XXXIII

De murit, dacă au mai fost două-trei cazuri... Dar au trebuit să amenajeze un vagon pentru carceră și arest, că nu aveau cu cine să se mai înțeleagă!

Am trecut prin munții Urali, printr-un oraș Celiabrinski Saratov [sic!]. Am întâlnit acolo, în gară, garnituri de tren care mergeau către lagăr cu alți prizonieri luați de ruși, după ce *s-o gătat rășboiu*. Chiar și civili erau aduși în vagoane închise, cum ne duceau și pe noi, fiind duși pentru completarea efectivului la cules de bumbac, în locul prizonierilor eliberați. Doar că nu aveam voie să stăm de vorbă cu ei, așa că ne-am văzut de treabă.

Am trecut cu trenul pe lângă lacul Aral și am văzut locuri pustii, întinse cât vedeai cu ochii! Mergeam cu trenul zile întregi și nu vedeam un sat, sau o gară... Doar câte un canton de cale ferată. Pentru această deplasare am primit alimente pentru o lună și jumătate de drum, cât am fi consumat în lagăr în șase luni de detenție!

După toată munca depusă în acele lagăre, nu am primit niciun leu cât am stat pe acolo.

Pe data de 26 octombrie 1945 am ajuns la Nistru, lângă orașul Chișinău. Am trecut prin punctul de frontieră Tighina, având și aici parte de controale amănunțite. Trecând prin Basarabia, strigau civilii după noi, cât în răs, cât în serios: „Frați români, cui ne lăsați?”... Dar noi nu puteam să-i ajutăm cu nimic. Am trecut Prutul, noua graniță cu Rusia, și am ajuns la Iași, prin punctul de frontieră Ungheni. Am fost cantonați lângă biserica Trei Ierarhi, într-o școală părăsită, fără paturi sau sobe pentru încălzit, și acolo ne-au ținut trei zile.

Vreau să scriu că garda sovietică a venit cu toată garnitura lor până la Iași. Aici am fost dați la armata

română, aici am auzit, din nou, aceleași înjurături românești ca și în urmă cu trei-patru ani... Am fost duși pe un teren mare, închis de jur împrejur cu sârmă, unde veneau prizonieri încontinuu. Aici era un colonel cu *peptul* plin de decorații, unele și din *răsboiul prim mondial*. A început să ne țină o vorbire care o durat aproape o jumătate de zi. Vorbea la megafon și zicea: „Băieți, cei care ați venit din Uniunea Sovietică ați văzut acolo multe lucruri bune! Parte dintre voi ați învățat multe lecții politice cu istoria Partidului Comunist Sovietic, cum a început revoluția din Octombrie, cum a plecat primul vapor „Aurora” cu Lenin...”. Noi știam toate astea, pe de rost. Poate și mai multe decât ne spunea acel colonel. Și mai zicea: „Aveți ocazia să ocupați servicii mari prin ministere, prin armată, după capacitatea fiecăruia”.

Noi am fost trei persoane de la Sibiu. Am vrut să venim acasă, ca fiecare să se întâlnească cu ai lui părinți și frați.

Tot la acest lagăr veneau aproape din toată țara femei cu copii în brațe, mame și tați plângând și întrebând fiecare de al lui *fiior* care o fost dat dispărut și nu mai știa nimeni, nimic de el. Doamne, ce jale mai era și acolo! Nu se mai putea înțelege nimic de plânsul mamelor și al copiilor. Nu aveai ce să faci, ridikai din umeri și răspundeai că nu știi nimic.

Aici am văzut un caz ciudat. Venind părinții să-și caute al lor *fiior*, când s-au întâlnit unii cu alții, *fiiorul* (fiul) lor a înnebunit de bucurie și striga încontinuu: „Tată, mamă, scapă-mă de aici!”.

După trei zile de verificări și *interogatoare*, am mai fost reținuți pe la Focșani-Râmnicul Sărat, tot pentru diferite cercetări și multe întrebări. Aproape să nu știi răspunde la toate!

După toate obstacolele (verificările) petrecute la noi în țară, a dat Bunul Dumnezeu că noi, cei trei de la Sibiu, am ajuns în gara Sibiu în data de 2 noiembrie 1945, noaptea, la ora unu. Aici, fiecare era curios să vadă dacă întâlnește pe cineva de pe acasă. Ceilalți doi nu au văzut pe nimeni. Eu, din fericire, l-am găsit pe badea Ivan Paroca. Venea de pe la oi, cu Gheorghe Ciorogar (din Uliță). Gheorghe ține minte și acum întâlnirea, cu toate că atunci era un băiat de 13-14 ani. Am zis către ceilalți doi: Bă, *vreați* să mâncăm mămăligă și cu brânză? Căci pită nu era atunci, ca acum, cu toate că în fiecare gară era Crucea Roșie și nu te lăsa, ci te ducea la bucătărie și îți da o mâncare caldă.

După ce am gătat cu masa, am venit la badea Ivan, cu toate că nu a mai avut de unde mă mai cunoaște, după cinci ani și jumătate plecat de acasă! Am început a-l întreba: „Moșule, de unde ești?” Pentru că era ger, avea căciula trasă pe ochi, că el nu vedea nici bine. Și ridică capul sus și îmi răspunde: „Apăi, de aici dintr-un sat, domnule!” Cei care se *af*la călători în gară, ne-au dat roată și ascultau la noi. Eu îl întreb: „Ce sat, cum îi zice?” „Sunt din Tălmăcel, domnule!” „Moșule, eu am fost pe acolo cu armata română la artilerie și am fost cantonat cu caii la o femeie văduvă, una Roman care avea un *f*icior plecat în *răsboiu*. Mai știe ceva de el sau nu?” El îmi răspunde: „Nu mai știe nimic de el, pesemne s-o prăpădit în *răsboiu*.”

Cu toate că mi-o venit plânsul, tot l-am întrebat dacă mai trăiește mamă-sa și o mătușă, pe care le-am găsit femei bătrâne și se gospodăreau împreună. Eu nefiind căsătorit, l-am întrebat și de niște fete. Cu toate că era bătrân, s-o prins badea Ivan! Ridică căciula sus, se uită la mine și îmi zice: „Doar nu vei fi

tu, mă Dumitre, căci mamă-ta te știe mort. Că i-o venit și înștiințare de la armată!”

El o plecat dimineața acasă. L-am rugat să le spună și la cei de-acasă că m-o întâlnit. Cu toate că eram liberi, a venit o patrulă cu un subofițer și ne-o luat, sub escortă, ca și când am fi fost niște dezertori. Așa s-o purtat de urât cu noi! Civilii au rămas în gară și se uitau cum ne ducea patrula, escortați. Ajunși la Centrul de recrutare (Comisariat), ne-au băgat pe toți trei în corpul de gardă și acolo am fost ținuți trei zile. Prima jumătate de zi, am stat fără să fim băgați la drepturi. Am fost luați la cercetări, din nou, de un căpitan și un maior, și ne-au pus fel de fel de întrebări, de nu mai știai ce să le răspunzi! După trei zile de cercetări, am scăpat și din acest control, am primit din nou livretul militar și ni s-a spus că se poate să fim din nou concentrați, pentru că focarul de *răsboiu* încă nu *se era terminat*.»

ACASĂ!

«2 Noiembrie 1945!

Zi de mare însemnătate pentru mine că după cei opt ani plecați de acasă în concentrări, *răsboiu* și cei trei ani și jumătate *prizioner*, am ajuns acasă. De ceilalți doi m-am despărțit. Unul era din Sibiel (Miclăuș Ioan) și celălalt din Săliște (domnul inginer Munteanu Ioan).

Le-am găsit pe săraca mama mea și o mătușă bătrână, de 80 de ani, care o și răposat în vara anului 1946.

Am ajuns acasă ca picat din cer: vite nu, serviciu nu... De ce să mă apuc? O curte deschisă de către cale, o casă din lemn, făcută din bârne vechi. Am vrut să

plec de acasă pentru că aveam ocazia să ocup un serviciu destul de bun, după pregătirea pe care am avut-o. Dar mă gândeam: Cui să le las pe aceste mame bătrâne care abia au apucat să mă revadă?

M-am apucat de treabă. Nu aveau niciun crac de lemn în curte. Cât am lipsit, cu lucrul cel mai greu, de arat, de dus gunoi pe câmp și altele, ca lemne de foc pentru iarna, au fost întreținute de cumnatul Isac. Acesta, fiind un om ascultător, le-a ajutat foarte mult.

Nici haine nu am mai avut cu ce să mă schimb pentru că atunci când am plecat pe front am plecat din comuna Oarda de Mureș, județul Albă, și hainele o fost aduse acasă de unul din Boița, pe nume **Moraru Vasile**, dar numai după ce le-o purtat și el un timp, căci el a venit înaintea mea acasă, aproape cu o jumătate de an. Trăiește și acuma și ne respectăm ca oameni petrecuți prin multe suferințe!

După cum am scris, mai întâi o trebuit lemne de foc, căci porc bun or avut de Crăciun! Or avut două sau trei capre pentru lapte și câteva găini. Atunci nu erau vulpi, ca acum! Cumnatul Isac era bucuros și el, ca și sora Maria, că o mai scăpat de multe lucruri (treburi-n.a.). Cumnatul Isac avea boi buni. Iau boii lui și pe cei ai lui nenea Toma Bărbosa și plec „În Porca”, cu două *cară*, să fac ceva lemne de stângen, că noi nu am primit niciun leu din partea nimănui.

Îl iau cu mine pe vărul Dumitru Bărbosa, care pe atunci era un *băiețoiu* de 15-16 ani. Ajunși „În Porca”, unde locul era gol dar cam înghețat, ne apucăm amândoi de treabă cu ferăstrăul. Eu eram dornic de muncă, cu toate că eram cam slab și nehrănit. Ne apucăm să încărcăm carele. Când eram aproape gata, eu aprind o țigară, pentru că fumam. Văd că apar trei ofițeri sovietici, maiori și colonei. Se opresc lângă noi,

aprend câte o țigară și dau mâna cu noi, căci așa erau foarte prietenoși. Nu știau niciunul românește și mă întreabă, pe rusește: „Căprioare nu ați văzut?” Ar fi trebuit să tac, dar le-am răspuns tot pe limba lor, pentru că eu știam foarte bine rusește. Le-am spus că pe aici nu sunt căprioare! Între ei era un uzbek din Kazahstan. De unde să mă lase să plec! Era aproape seară și ei mă întrebau de câte toate din *răsboiu*. Eu le spun că am ajuns până în Kazahstan și acolo am trăit rău... Atunci, acel maior uzbek și-a încărcat pistolul automat și o vrut să mă *puște*! Pe vărul Bărbosa l-a luat frica, dar eu, bățos, le-am răspuns că acum sunt acasă și nu îmi mai este frică de nimeni. Numai după ce am plecat de lângă ei, mi-am dat seama că ce se putea întâmpla!

Luăm carele cu lemne și plecăm *cătră* casă, că noi am stat cu ei de vorbă aproape două ceasuri de vreme!

Am făcut și eu un stângen de lemne și țin minte că le-am vândut lui Mihaiu Boța (din Deal). Mare bucurie pe mine că am făcut și eu ceva bani de aveam și eu de cheltuială. Băieți de seama mea nu am mai găsit în sat, doar pe Sonu Oancea și pe Nicolae Rădoi. La *Ceată*, noi trei nu am mai dat (fost-n.a.), așa că ne-am petrecut sărbătorile de iarnă toți trei, împreună.»

Pentru că Dumitru Roman amintește în jurnalul său de *Ceata* din Tălmăcel, aș dori, pentru cititorii neavizați, să facem referire la aceste frumoase obiceiuri populare din Tălmăcel: Colindul Cetelor de Feciori, Colindul Stelarilor și altele.

Popa Nicolae, fiu al satului Tălmăcel, Preot Paroh în satul învecinat Boița, spunea într-o recentă postare făcută pe facebook:

„Este Seara de Ajun. Curtea Preotului din Tălmăcel este "asaltată" de feciori, îmbrăcați în hainele noastre românești: cămașă, nădragi, șarpar, căciulă, apoi cojocul (care să-i apere de frig) și bâta (să se apere de eventualele "pericole"). «Doarme Domnu' Părinte?» «Ba! Nu "durmim"!» Și se continuă cu vorniceala. Urmează colinda. Satul Tălmăcel începe să răsunе de glasul împreună, al feciorilor. Colindele minunate și străvechi care sunt doar aici, la noi. Urmează domnu' vice. Apoi, cetele se despart. Râu, Râușor, Moara, Humele, Tălmăcuț, Hindrigazurile.

Urmează "Cucerirea" satului cu minunatul Păltior, cu Țărăneasca, D-ajunul și alte colinde pe care ei le-au repetat, încă de la Sfântu' Nicolae. Ceata Mică, până la 20 de ani. Și Ceata Mare, de la 20 de ani în sus. Sătenii îi primesc cu bucurie și emoții. Colindatul satului continuă, până în zori.

Ora 4. Clopotele Bisericii cheamă sătenii la rugăciune, dar totodată "anunță" cetele că se apropie "terminatul" colindatului prin sat.

Ora 6. 40-50 de tineri frumoși și viguroși vin „În Uliță”, unii răgușiți, unii obosiți, după noaptea nedormită, dar bucuroși că și anul acesta și-au făcut datoria. Preotul anunță sfârșitul Slujbei. Feciorii se pregătesc de "cea mai grea Colindă: *Întreabă-mi de întreabă*" Vin în glasul colindei, din fața școlii, în mijlocul „Uliții”. Câțiva săteni (altădată erau mulți!), care au participat la slujba de Crăciun, îi întâmpină.

Intră în "scenă" și Stelarii (Irod, Valtezar, Gașpar, Melfior, Soldat 1, Soldat 2, Înger, Călugăr și Cioban) care, după obicei, trebuie să participe la Slujbă, "să-i

vadă oamenii" ai cui sunt, cum sunt îmbrăcați. Ei stau lângă Feciori, probabil, pentru a "se învăța" și pentru a se pregăti, când le vine rândul. Feciorii continuă "greaua" Colindă, apoi urmează colinda *Sus la poarta Raiului*.

După această colindă, Primarul Cetei Mari își cere iertare în fața sătenilor, în numele tuturor Feciorilor, pentru "eventualele" neplăceri care s-ar fi putut întâmpla în noaptea de Ajun, și totodată le urează tuturor Sărbători Fericite! Apoi pleacă din mijlocul „Uliții” spre școală, cântând ultima colindă *Oi, zîori de ziuă, nu vă revărsații*, o colindă sugestivă. Sunt chiar zorile zilei, este ora 7:30. Parcă timpul "merge" după colindatul lor, al Feciorilor.

Urmează, spun eu, cel mai important moment: Feciorii intră în curtea bisericii, cu capetele descoperite, și îngenunchează pentru rugăciunea de dezlegare pe care preotul o rostește la ușa (umbra) bisericii. Cine stă în genunchi, în fața lui Dumnezeu – poate sta DREPT în fața oamenilor. Așa au făcut Feciorii: au stat drept la colindat în sat și au îngenunchiat, apoi, în fața lui Dumnezeu.

Continuă Stelarii, îmbrăcați specific: cămașă românească, fustă, berte și căciula de stelar, puțin diferită de la personaj la personaj. Frumoși și inocenți, ca Pruncul Hristos. Încep să meargă prin sat. Casa preotului, apoi din „Uliță”, pe „Râu”, pe „Râușor”, „La Moară” și a doua zi, pe „Tălmăcuț”. La ora 13, în ziua de Crăciun, "trage de Vecernie". Tălmăcenii din sat, dar și din Tălmăciu, vin să-i vadă pe Stelari și pentru a primi colinda lor în Biserică. Pe la "mijlocul Vecerniei", Stelarii intră în Biserică. Cu capul acoperit, doar astăzi, lor le este permis să intre așa în biserică.

Este ziua pe care și-o vor aminti toată viața. La sfârșitul Vecerniei, preotul le "dă dezlegarea" de a-și cânta colindele (*Toată Legea Creștinească, Vifleemul jidovesc, Acum am văzut Minunea, Steaua sus răsare, Nașterea și altele*), și a se Muștrului, adică de a interpreta scena Nașterii Mântuitorului. Unii dintre ei (Craii, Îngerul și Ciobanu') își "cântă numele". Urmează Vorniceala (o mulțumire și totodată o urare) pe care o rostește Irodul, apoi se încheie cu Trei Crai.

Doi dintre ei "fug" la ușile bisericii, își dau căciula jos și primesc darul sătenilor. Bani! S-a încheiat, la biserică, dar se continuă colinda prin sat".

(Preot al lui Dumnezeu, din Tălmăcel, Popa Nicolae).

În zi de sărbătoare, în Uliță (2018)

Legat de tradițiile populare de început de an din Tălmăcelul zilelor noastre, în continuarea *Cetelor de ficiori* la care face referire, în jurnalul său, Uncheșul Loleș, nu putem trece cu vederea un eveniment cultural major, care vine din vechime și pe care

tălmăcenii „se încăpățînează” să-l ducă mai departe, în ciuda piedicilor de tot felul care apar de la an, la an.

Este vorba despre „Udatul Ionilor”, un obicei păstrat din străbuni la Tălmăcel, care are loc, an de an, în ziua de Sf. Ioan Botezătorul (7 ianuarie).

În Tălmăcel, la „Udatul Ionilor” (1975)

De la stînga, la dreapta: Ilie Aldea (soțul Elenei Roman),
Ioan Oancea (șoferul), Chivuța Roman (căsătorită Stroilă)
și Ioan Oancea (Bărbucean')

După slujba religioasă, în Uliță, în fața bisericii, se formează un alai format din feciori călări, copii și juni îmbrăcați tradițional, un car alegoric, tras de boi, împodobit cu țesături și mărgelile și, uneori, măgărușii cu moșul și baba pe o roată de car, un fel de păpuși confecționate din paie. Pornind din fața bisericii, întreg alaiul se îndreaptă către râu. Ajunși la râu, junii îi caută din priviri și îi udă, rînd pe rînd, pe toți cei care poartă numele „Ion”, nu înainte de a-i „boteza” în

apa râului pe Preotul satului și pe Primarul orașului Tălmăciu. Ionii udați îi răsplătesc pe juni, oferindu-le, simbolic, câte o dușcă de țuică. Sărbătoarea continuă în Uliță, în centrul satului, cu dansuri și cântece specifice locului.

Fete din Tălmăcel, la „Udatul Ionilor” (1975).

Cai împodobiți de săteni (2022)

Aspecte din timpul ceremonialului (2022).

Carul alegoric tras de boi (2022).

Căsătoria, familia și rostuirea

«Nu era zi sau seară să nu vină oameni la noi acasă, pentru a sta cu ei de vorbă. Le-am scris cărți (poștale-n.a.) pe sate la toți părinții celor cu care am fost pe front sau în lagăr și aproape de la fiecare a venit câte cineva la noi acasă. De exemplu, au venit din Gura Râului, din Săcădate, din Gusu, din Roșia, din Topârcea, din Vârd de la acel șofer cu care am dormit împreună în acel sanatoriu... Numai din Alțâna, de la acel Trifu Ioan nu o venit nimeni. Am mai fost cu unul din Porcești (Turnu Roșu-n.a.) pe nume **Ritivoiu Iordan**. Acesta avea presimțiri că nu mai vine acasă... A și murit în luptele de la Stalingrad! Nevasta lui a venit la mine de i-am dat o declarație, în baza căreia apoi s-o putut recăsători.

Tot în iarna anului 1946 m-am apucat și eu de negustorie. Cumpăram lemne de stânen cu preț mai mic și le duceam să le vând în Cîsnădie. Câștigam destul de bine!

A venit primăvara și în 19.05.1946 m-am căsătorit și eu, cu soția pe nume Paraschiva, din oameni gospodari. Am primit ca zestre de la socri ceva pământ, și *arător* și *fânaț*, am primit două vaci bune de jug și șapte-opt oi. Am fost mulțumit. Numai mâini de lucru să fie!

Paraschiva (Chiva), soția lui Dumitru Roman (1942).

Sr. Guzman

Tot ce este în lume
 Trece ca un vis
 Numai al meu nume
 Brădănoasă scrie
 cu obag
 Paraxhinea

Spatele fotografiei

Tot în primăvara anului 1946, împreună cu Petru Rotar, am dus coajă de arin la „Firul Roșu Tâlmăciu”. (Coaja de arin era folosită în vopsitoria fabricii pentru colorarea firelor de bumbac-n.a.). Era plătită destul de bine, dar ce folos, că banii se devalorizau încontinuu... Tot la „Firul Roșu” duceam lemne de stânen. Și acestea erau plătite destul de bine!»

„Firul Roșu” Tâlmăciu (Filatură și fabrică de ață din bumbac), a fost înființată în anul 1923 sub denumirea de „TALMA” de câțiva industriași sași din Cîsnădie, care au cumpărat o fostă moară, în scopul producerii de postavuri militare²¹.

În anul 1926, este cumpărată de întreprinzători germani și se înființează societatea anonimă română „MEZ”, având capital integral german. Aceștia transformă fabrica inițială într-o fabrică de ață care prelucra prin finisare chimică și mecanică fire aduse din străinătate, realizând ața de cusut. Funcționează așa până în anul 1935, când este cumpărată de o societate anonimă cu capital preponderent britanic, acționar principal fiind cel mai mare producător mondial de ață, firma „COATS” din Glasgow.

În perioada 1935-1937 se desfășoară un amplu proces de investiții prin construirea unor noi secții de pregătire a fibrelor și filare a acestora, reutilizarea completă a tuturor secțiilor, construirea unor importante obiective sociale: cămine nefamiliști, locuințe angajați, dispensar medical, terenuri de sport și agrement).

Noua societate „ROMÂNOFIR” SAR era la acea dată un producător semnificativ de ață în România, iar în perioadele următoare reușește, prin procese de fuziune sau absorbție, să devină cel mai important produ-

21 <https://romanofir.ro/istoricul-companiei/>

cător din țară. Este naționalizată în anul 1948 sub denumirea Intreprinderea Industrială de Stat „Firul Roșu” Tâlmaci și beneficiază de două momente majore de investiții și re tehnologizare, în anii 1959 și 1977.

Se reorganizează în 1991, sub formă de societate comercială pe acțiuni cu capital integral de stat și preia vechea denumire „ROMÂNOFIR” S.A.

Intră în procesul de privatizare prin transferarea a 30% din acțiuni către FPP II Moldova, transformată ulterior în SIF MOLDOVA. În urma procesului de privatizare în masă, a includerii terenului în capitalul social și a regularizării între SIF și FPS, ajunge la o structură a acționariatului cu 86% capital de stat și 14% capital privat.

În anul 2000, pachetul de acțiuni deținut de stat este cumpărat de PAS ROMANOFIR și compania devine o companie privată 100 %.

În anul 2003, acțiunile sunt transferate persoanelor fizice ce au constituit PAS ROMANOFIR, ajungându-se la actuala structură.

Conform unor informații recente, confirmate, pachetul majoritar de acțiuni al societății a fost achiziționat la sfârșitul anului 2021 de către o societate comercială cu capital străin, existând supoziția că în viitorul apropiat, activitatea de bază (de până acum!) a societății Romanofir va fi schimbată.

«Așa că o venit și primăvara... Ca să nu stau degeaba, pentru două săptămâni m-am dus la marcat copaci, pe Lotrioara, cu un brigadier silvic pe nume Bucșa. Eram cu mai mulți băieți de la noi. Dormeam în „Poiana Sasului”, într-o șură slabă. Eram plătiți destul

de bine. Cu coaja de arin și cu lemnul de stângen am câștigat destul de bine, iar în 19 *Maiu* 1946, m-am căsătorit și eu cu soția Paraschiva Oancea, din oameni gospodari și bine văzuți în satul Tălmăcel. Pentru că eu nu aveam serviciu, m-am apucat de lucru în gospodărie. O trebuit închisă curtea. S-o dat parchet (parti-dă) de lemn de brad la „Zimbru”.

Județul Tălmăcel
Comuna _____
Jurn. Nr. _____

RECEPISA Nr. 242

S-a primit de la St. Pacărea

următoarele sume:

SPECIFICAREA ÎNCASĂRIILOR	Art	SUMĂ
<u>Taxa de lemnărit</u> <u>din Zimbru</u>		<u>918</u>
TOTAL		<u>918</u>

Adică lei: 918

Anul 1940 luna Dec. ziua 2

Casier comunal,

Chitanță pentru încasare „taxă de lemnărit din Zimbru”
(1940)

Știu că în doi ani am făcut douăzeci de metri cubi de lemn de brad. Am făcut scândură destulă și temeiul (structura acoperișului-n.a.) pentru casă. Chiva, nevastă-mea, lucra la „Firul Roșu”. Mergea pe jos, încontinuu, nefiind cursă, ca acum. Dar îmi aduc aminte că în vara anului 1946 m-am *bolnăvit de gălbinare* a doua oară. Fiind o boală periculoasă era să

dau în *gălbina* a neagră! Am slăbit din nou ca în lagăr, mâncam regim și de lucru nu prea aveam voie. Cu medicamente din farmacie nu m-am putut vindeca, dar mi-o pregătit o femeie (săsoaică) din Tălmăciu niște vin cu *fere* (fiere-n.a) de urs și m-am vindecat. M-am dus pe jos până la Sibiu, căci nu erau trenuri și mașini, ca acum.

În familie ne înțelegeam destul de bine. Aveam două vaci, zece oi și ne gospodăream destul de bine. Mama ne ajuta pe acasă, cu treburile gospodăriei. Aveam și doi-trei porci. Până toamna, m-am făcut și eu sănătos. Pe vară am mai fost și eu plecat pe la oi, la Cașolț, fiindcă socrul meu a avut în pază oile satului din Cașolț.

În anii 1946-1947 a dat Dumnezeu o secetă peste țara noastră, de nu s-au făcut nici bucate pe câmp, nici *erburi* la deal. Noi nu am știut lipsa de bucate, că aduceam de la Cașolț, cu socrul, grâu și porumb cu carul și ne da și nouă. Dar îi mai ajutam și noi la lucru, cu ce puteam.

În luna lui iulie sau august o răposat mătușa mea care o trăit împreună cu mama, mulți ani. Noi am înmormântat-o! De bani nu duceam lipsă. Chiva câștiga destul de bine la „Firul Roșu”. Fiind o femeie muncitoare, era văzută destul de bine în fabrică. Eu, încă câștigam destul de bine de la coaja de arin și lemnele de *stânjin* ce duceam la „Firul Roșu”.

Tot în 1946 am fost obligați să dăm vită pentru despăgubiri de *răsboiu* și purcel de prăsilă, tot pentru despăgubiri de *răsboiu*. S-o cam început și greutățile pentru cei de la sate, fiind obligați să dăm cotă de carne de vită și porc și câte cinci sute de litri de lapte de vacă.

Nu te întreba nimeni dacă vaca are lapte sau nu! Până prin anul 1950 nu am prea simțit greutatea. S-o făcut o reformă agrară, *adecă* s-o luat pământul de la sași și l-au împărțit la românii din Tălmăcel și Boița. Eu am primit puțin pământ, fiindcă am depășit (cota-n.a) de trei hectare. Am cosit și eu în acei ani „Între Iazuri” ca două care de fân. Era pe puteri atunci, cosa care cât putea! Știu că am făcut frunză (snopi) de răchită ca să dăm la oi și la capre, că fân era puțin. De bucate nu mai vorbim, că nu s-au făcut aproape deloc, fiind secetă mare! De prin Moldova au adus la noi mulți copii, chiar și familii întregi, că nu mai aveau cu ce trăi. Parte din copii au rămas aici la oamenii familiști care nu o avut copii și i-au înfiat pe numele lor. Așa că anul 1946 l-am încheiat cu mari greutate!

Anul 1947 s-o prevăzut an puțin mai roditor. Am semănat porumb la Tălmăciu la un căpitan (Țără-Lungă) pentru că la foștii ofițeri de front le-a dat statul român pământ. Așa că eu, dacă nu am primit *pământ arător* (pentru arat-n.a) de la reformă, o trebuit să lucr în altă parte. Cu toate că lucrul era „în parte”, tot am adus porumb ca două sau trei *cară* numai pentru noi. Cartofi și grâu știu că am adunat ceva de pe la noi. Bani se devalorizau mereu. Aveam două vaci cu lapte și vindeam litra de lapte cu 30-35 de mii de lei. Veneau femeii cu cărucioare, în sat, după lapte până și de la fabrica „Feltrinelli”. Noi aveam o unguroaică căreia îi vindeam, în toată ziua, câte cinci litri de lapte. Tot în 1947, în 24 iunie, am avut primul copil, pe Ioan. Mare bucurie că aveam *fițior*! Chiva a primit ca ajutor de naștere, de la „Firul Roșu”, 700 de mii de lei, dar ce folos, că banii nu aveau valoare. Am cumpărat un târnăcop de pe acești bani!

Ioan Roman, cu soția Elena

În luna august s-o făcut o reformă monetară, *adecă* la un milion de lei primeai cam 50 de lei. S-au pus prețuri noi la toate produsele, dar în luna ianuarie 1952 o trebuit să se facă altă schimbare monetară, așa că am rămas cu acei bani până în ziua de azi.

Ca să nu trec cu vederea, în primăvara anului 1946, înainte de a mă căsători, am fost trimis de socrii mei până la Săliște, unde o aveau pe cumnata Ana de învăța meserie de făcut *peptare* frumoase. Am plecat cu bicicleta și mi-au dat niște tărâță de grâu pentru argăsit piei, pentru că nu se găsea nici de aceasta. Ajuns la Săliște, la domnul Petruțiu, pe strada Șteaza, un om cu bună pregătire în ale vieții, am fost bine primit de această familie. După ce ne-am respectat puțin împreună, am venit în vorbă de acel domn inginer Munteanu Ioan, strada Gruiu, după cum am mai arătat la filele anterioare. S-au tot mirat de cele spuse de mine și într-adevăr, l-am găsit în crâșmă. I-a

fost foarte rușine când m-a văzut, dar eu încă l-am dat de gol cum s-a purtat cu mine în lagăr!

Anul 1948. Să mergem mai departe cu anul 1948. Eu mă ocupam cu lucrul câmpului și ne-am apucat de procurat material pentru casă. Chiva o mai lucrat la „Firul Roșu” până în toamnă, căci se dădeau alimente prin economate, *adecă* un fel de magazine pentru alimentarea muncitorilor din fabrică.

Dar greutățile cauzate de obligațiile pentru stat creșteau mereu. Înainte de a mă apuca de casă o trebuit să aduc materialele necesare, ca: *peatră* pentru zidit la casă, *peatra de var*, pe care am adus-o din Pleșiță. O trebuit aduse șapte care și am adus-o cu mari greutăți pentru că drumurile erau foarte rele.

Tot în acel an am cumpărat cărămida de la unul Ioan Căndea. Cărămida o fost foarte bună, dar multă o fost bucăți, adusă din dărâmturile clădirilor bombardate de aviație, de la (fabrica de cherestea) „Feltrinelli”. La încheierea anului 1948, Chiva o trebuit să bage lichidarea la fabrică, după aproape 11 ani de lucru încontinuu, (în această perioadă) nefiind scutită de la muncă niciun ceas!

Anul 1949. Un an tot cu multe greutăți, căci în luna februarie, (Chiva) o născut-o pe Mărie. Așa că nu o mai putut merge deloc la fabrică. Eu trebuia să lucrez tot mai mult căci mama, care era tot mai bătrână, trebuia să mai

Fiica Maria Roman

stea cu copiii acasă, pentru ca eu să fiu ajutat la lucru de Chiva.

În primăvara anului 1949 am plecat la munte, „în Conțu”, mai mulți tovarăși de lucru; am stat două săptămâni de am făcut un obor pentru tauri. Cu gospodăria o duceam destul de bine. Aveam două vaci, am crescut doi junci pe care i-am vândut în Sadu, lui Nicolae Cimpoca, și cu banii am cumpărat două mii de țigle pentru casă. Tot în *aceia* primăvară am fost chemat din câmp, de la plug, de trei tovarăși de la Regiunea Brașov, care mi-au pus fel de fel de întrebări de nu mai știam ce să le răspund. Că pe unde am luptat pe front, cu ce divizie, cu ce regiment, cum i-a chemat pe comandanții de unități, prin ce lagăre am trecut, de ce nu activez în partid după pregătirea pe care am avut-o din lagăr... După aproape două ceasuri de întrebări, unul dintre ei o zis, încet, către celălalt: „Cu ăsta nu facem treabă!” Apoi, mi s-au adresat mie, spunându-mi: „Poți să pleci de unde ai venit!”. Tot în acel an am fost chemat la Primărie de unul Veștemean Ioan, fost instructor județean de partid. Atâta o stat de mine, până m-au făcut de am scris o autobiografie, de când m-am născut, prin toate greutățile câte am trecut... Dar când să i-o dau, am zis: „Ioane, nu îți dau această hârtie, căci prin câte am trecut pe front și prin cele lagăre, toate le voi uita! Dar foamea, păduchii și minciuna nu le voi uita niciodată!” Așa că, de atunci, am fost lăsat în pace.

Tot în anul 1949, la sfârșitul lunii noiembrie, în ziua de 30, am găsit o vacă moartă în grajd. Nu am aflat care va fi fost cauza, că nu am găsit nimic în ea. Așa că am rămas cu o vacă și un vițel, că juncii i-am dat pe țiglă, în Sadu.

Anul 1950. În anul 1950, în luna noiembrie, Chiva o născut-o pe Lina. În acel an *s-au* început anul colectivizării. Eu aveam tot materialul pentru casă. Obligațiile către stat erau tot mai mari. Pentru o vacă aveam cotă 500 litri de lapte, aveam cotă de carne 120 kilograme carne de vită și 29 kilograme carne de porc. Aveam cotă de grâu, cartofi, fasole și alte produse rădăcinoase. Serviciu nu aveam. Ne-o dat Dumnezeu și un an secetos, de nu s-au făcut nici bucatele.

În Luncșoară am cosit numai prin vetre și abia am făcut un car de fân iar în timpul în care trebuia să secerăm o dat Dumnezeu o *peatră* de nu o rămas nimic pe *hotară*. Porumb o fost puțin, dar tot am mai avut zece oi pentru lână și brânză! În acel an, toamna, după ce am gătat casa, am început să lucrez la un inginer care avea lucrări la Tâlmăciu. Lucram cu boii lui Isac, ca transportator balastu la un teren de fotbal».

Suprafața totală 1.55 ha		Oi capete		
PLAN DE PREDARE - CARNE - Kg -				
Felul obligațiilor	Total carne	Răspundere pe trimestre		Semnătura celui care a făcut modificarea
		Trim.	Total carne	
Restanțe	63	Tr. I	32	20.11
Cote curente		Tr. II	31	20.6
Reduceri	63	Tr. III		
TOTAL		Tr. IV		
Modificări				

MENȚIUNI ASUPRA PREDĂRILOR				
Felul animalului predat	Cantitatea predată	Data predării	Nr. actului	Semnătura și ștampila bazei de recepționare
Vită	34	26.11.50	1143	11.04.1951

PLAN DE PREDARE - LÎNĂ				
Felul obligațiilor	Total lână kg	din care lână		Semnătura celui care a făcut modificarea
		fină	Semi-fină	
Restanțe				
Cote curente				
Reduceri				
TOTAL				
Modificări				

MENȚIUNI ASUPRA PREDĂRILOR				
Felul lăii predată	Cantitatea predată kg	Data predării	Nr. actului	Semnătura și ștampila bazei de recepționare

EVIDENȚA ÎNCHIERILOR DE CONTRACTE					
Nr. contract	Produsul contractat	Nr. contractului	Cantitatea contractată kg	Cant. predată	Cantitatea scutită

Carnet cu obligațiuni de predare către stat

„Îmi amintesc că tata a lucrat foarte mult timp cu un inginer, unul Posa. Se trăgea din Turnu Roșu. Deși eram copil, îmi amintesc că inginerul ăsta avea șantiere deschise prin Tâlmăciu și Sibiu. Și îmi mai amintesc că tata mergea la Sibiu, cu vecinul de din jos, cu Prunaru, tac-su lu' Leontina. Mergeau cu căruțele. Zicea că trebuie să care molozul de pe unde făceau ei construcții. Plecau luna dimineața la Sibiu, cu căruța cu cai, și se întorceau sâmbăta seara. Îmi amintesc că aveam un nuc în spatele casei. Făcea niște nuci mari, foarte bune. Nucile erau hrana noastră de bază! Când prindeam *o țără* de pită, mâncam pită cu nuci. Erau tare bune! Și pita se găsea greu. Tata primea de la Posa ăsta niște tichete... niște cartele... și ne cumpăra pită cu ele. O mâncam cu nuci și tare bune mai erau! În fiecare toamnă, când băteam nucul, în tot anul, îi duceam la inginerul ăsta câte *o felderă* de nuci. Stătea în Sibiu, pe undeva, pe Calea Dumbrăvii... Îmi amintesc că doamna, soția lui, ne servea cu câte ceva, cu câte o dulceață... Inginerul ăsta avea mașină încă de pe vremurile alea! Un model mai vechi, cum mai vedem și astăzi, la televizor, cu roata de rezervă prinsă undeva pe lateral. Știu că a venit o dată la noi, în Tâlmăcel, și ne-a adus, la fiecare copil, câte o pungă cu dulciuri. Ne-a adus cinci pungi cu dulciuri! Îți dai seama, ce bucurie mare a fost pe noi, atunci!” (Nelu Roman)

«Tot în acel an m-am apucat de casă, căci până în șase august s-o gătat cu strânsul fânului la deal, am

mai făcut ceva otavă „Între Iazuri” și ceva frunză de răchită (salcă), pentru oi și capre.

După zece august 1950, ne-am apucat de stricat casa, era o secetă mare de nu m-o lăsat conducerea de atunci nici să ard varul în „Rupturi”. Apă nu era pe tot „Tălmăcuțul”, doar în „Părăul Măstacănului” era puțină apă.

Am început construcția casei, am tocmit-o cu niște zidari de la Muierasca, Vâlcea, cu nenea Manole, un zidar foarte priceput și harnic; i-am dat o pereche de junci și el i-a vândut lui Mitru lui Stan cu douăzeci de mii de lei. Atât m-a costat ridicatul casei în roșu și tencuitul a două camere. Am împrumutat cinci sute de kilograme de var nestins de la Cocă (Dintre Punți) și am făcut o gaură lângă Cloajă și căram apă din „Părăul Măstacănului” cu carul cu căzile. Era o secetă mare, lemnele cele vechi ale casei erau toate pe lângă cale. După ce am gătat cu stinsul varului, o început să se înnoureze și o venit o ploaie mare! O luat tot varul cel stins, pentru că a fost stins proaspăt și (a luat) toate lemnele cele vechi ale casei.

Lui Toma Rânjeu (din Uliță) i-au luat carul cu fân cu tot. Doar atât or avut noroc, de-au scăpat ei amândoi și boii de la car. Pe „Râușor” veneau oameni cu fân de la fânașuri și (pentru că) nu a plouat deloc, a trebuit să ard *peatra* de var pe care o aveam, lângă varniță. În luna august 1950, înainte de a ne apuca de casă, o murit cumnata Maria a lui Toma Oancea (din Uliță) și o rămas doi copii mici, Ion și Elena, iar în anul 1952, la doi ani după ce o murit ea, o murit și el iar copiii au rămas ai nimănui. O rămas cu mama lui Toma, dar nu prea ascultau de ea. După un timp, o murit și mamă-sa lui Toma iar pe copii o trebuit să-i

întrețină socrii mei. Fiind și ei oameni bătrâni, copiii nu prea ascultau nici de ei.

În acest timp, cât o durat stricatul și construitul casei, multe am mai pățit. Ne-am mutat la Constantin Precup, cu toată alimentația și hainele, căci noi nu am putut să ne mutăm (în casa nouă-n.a) până la Sfântul Dumitru, în 25 octombrie 1950.

În acest timp, cât o venit apa mare, o inundat în toată curtea la Precup. Pe Chiva și pe soacră-mea le-am scos din curte prin apa până la genunchi. Ele stăteau pe niște grinzi la pivniță, căci casa nu era terminată. Am avut porcul care dormea la noi, din jos, și mânca la Precup, căci acolo se pregătea mâncarea pentru oameni, dar porcul, mergând pe lângă vale, a fost răpit de niște lupi. Cu toate greutățile astea, am mai rămas și fără porc!

Am cumpărat un alt porc de la niște străini, dar nu s-a prea făcut mare. Oile i le-am vândut lui Sonu Secărea, juncii i-am dat lui Mitru lui Stan pentru lucrul casei... Așa am rămas doar cu o vacă și un vițel și o trebuit să lucru cu boii lui Isac ani de zile, și la noi, și la el! Chiva nu a mai putut merge la fabrică pentru că în anul 1950, toamna, a născut-o pe Lina, așa că salar nu am avut. O dat bunul Dumnezeu că m-am angajat la acel inginer constructor din Tălmăciu (Posa-n.a.), lucrând mai mult pentru procurarea de materiale de construcții. Eram plătit destul de bine de puteam să-mi întrețin și eu familia.

Am uitat cât ne-a costat construcția casei. În orice caz, bani din bancă nu am scos, dar curentul electric fiind foarte scump, nu am putut să-l bag prin casă până în anul 1956. M-a costat 1500 de lei, după stabilizarea banilor. Tot atunci am cumpărat un loc în „Armeni”, de la Pătru lui Albu, tot cu 1500 de lei, la doi

ani (în două tranșe-n.a.) În anul 1958 o răposat mama mea. Nu știai de unde să mai scoți bani! După stabilizare, ziua de lucru era 20-25 lei.

Așadar, am încheiat și anul 1950, dar cu mari greutăți. Îmi amintesc că în acel an, primăvara, înainte de a ne apuca de casă, am încheiat (ridicat-n.a.) o șură în „Hânsa”, cu Căpățână Ioan din Râușor.

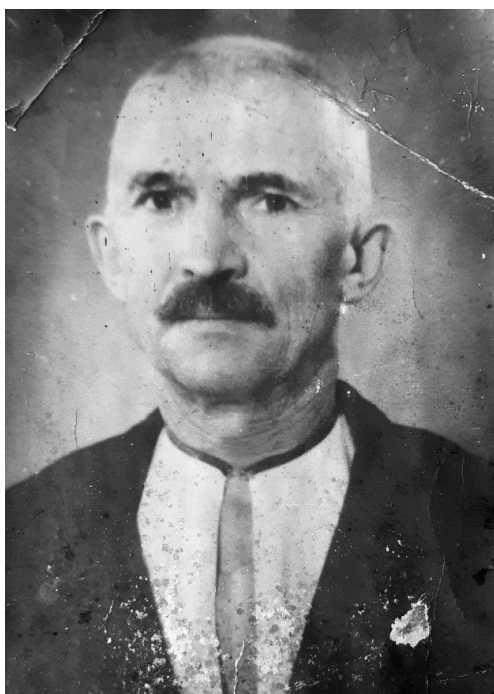
Nu cunoșteam meseria de dulgher și l-am avut pe el ca *maistor*. Ce folos însă, că numai în anul 1953 am coperit-o, că am făcut șițele în doi ani, unul după altul, și mi-au fost confiscate de Ocolul Silvic, fiind o strictețe mare cu pădurea.

Nu prea cunoșteam meseria de dulgher, dar o trebuit să mă învăț, că până la urmă am lucrat această meserie douăzeci de ani și era plătită destul de bine. Am *încheiat* destule șuri *pe fâneată* și am lucrat și prin sat la *coperișe de căși*, așa că am cam ieșit din încurcătură cu banii. Când aveam timp liber, mai lucram și la acel inginer, deoarece pâinea s-o pus pe cartelă, și zahărul, și toate stofele... Nu mai găseai nimic la liber, dar aveam cartelă de alimente și nu duceam lipsă de nimic.

Anul 1952. Am început a lucra cu acel inginer la o clădire mare (Club) la „Firul Roșu” și aici o trebuit material de brad pe care l-am procurat tot eu, atât de la noi, din sat, cât și din Sadu. Am avut și greutăți pentru că Ocolul Silvic ne-a mai confiscat din materialul lemnos, pentru că acesta se mai aducea și fără forme legale! Au mai fost construite în acel an, tot de acel inginer, case particulare: la Ciurea, niște locuințe muncitorești lângă „Firul Roșu” (câte două familii la o casă) de exemplu, așa au locuit Mereș și cu Avrămuț, Costinescu și cu Milea.

Aveam o echipă de zidari formată din trei frați din Poplaca și aveam oameni de la noi care-i ajutau pe zidari. Cu lucrul câmpului mă descurcam. Lucram cu boii lui Isac. Aduceam fânul de la fânațe cu carul, și pentru noi, și pentru el.

Anul 1953. M-am apucat, cu nădejde, de meseria de dulgher. Lucram în echipă cu badea *Mihaiu Rusu* (Mogoșanu).

Badea Mihaiu Rusu (Mogoșanu)

Era un om foarte iute, dar o trebuit să-l ascult, că nu aveam ce face. Ziua de lucru era plătită cu 50 de lei pe zi, lucram și lucrul câmpului, mai lucram și la acel inginer de construcții când aveam timp... Tot în acel

an am *coperit* șura „din Hânsa” cu șite noi. În 20 ianuarie 1953 l-am avut pe Eftimie, cel de-al patrulea copil. Greutățile erau tot mai mari, banii se câștigau greu. Mergeam la alții la lucru, rămâneam în urmă cu lucrul nostru. Aveam și ceva *pământ arător*. Semănam grâu, porumb și cartofi, am început a ține două vaci, aveam câteva oi și două sau trei capre. Porc bun aveam în tot anul, așa că nu prea duceam lipsă de alimente, dar cotele obligatorii către stat erau tot mai mari.»

Nelu Roman, fiul mai mare al lui Dumitru Roman, își amintește:

„Fiind cel mai mare copil, eu am fost cu tata și am făcut șită. Am fost de-am coperit șura lui finul Sâvuț, în Hânsa. Acolo am fost eu cu el, de-am făcut șită și am văzut cum se făcea și cu ce se făcea. Am văzut cuțitele alea de lemn, ale lui. Avea și cuțite din fier. Am fost cu el și când alegea bradul din care trebuia să facă șita, pentru că era un dichis și acolo. Trebuia să-i facă bradului mai întâi o tapă, să fie sigur că lemnul nu are cepuri și crăpătura va merge drept, pe fibră! Dacă nu era sigur că bradul este bun pentru așa ceva, nu-l doboră. Căuta altul. După ce-l găsea și-l doboră, îl tăiau trei și-l puneau după boi.

Îl ducea, apoi, cu boii, la locul unde făcea șita. Mai apoi, se apuca de treabă. Cu fierăstrăul de mână, tăia buștenii la lungimea la care făcea șita. Făcea șită de două dimensiuni: cam la 60-80 de centimetri, o dimensiune, sau de un metru. Nu mai știu exact lungimile! Butucii de brad aveau o „inimă” în mijloc, pe care o scotea afară. Apoi, se apuca de spart. Cu un cuțit de fier, *le înfiera*! Spărgea bucăți de lemn la

grosimea de care avea nevoie. După aceea, se apuca de *le rostuia*, cu toporul. Le cioplea pe-o parte, le rotunjea la un cap, nu știu cum, apoi le ridica pe șură, așezându-le într-un suport care se agăța acolo, de un laț. Având cuie potrivite în buzunar și un ciocan în mână, începea să bată șița pe șură. Întotdeauna, începea de jos în sus, de la streșini către vârful șurii, așezându-le rând peste rând, ca apa să se scurgă, dinspre vârf, de pe un rând, pe celălalt. La urmă, câteodată, mai spoia șițele proaspăt bătute în cuie, cu ulei ars, ca lemnul să reziste mai bine la umezeală.

Și rezista, într-adevăr, mai mult timp. Eu eram mic când tata a făcut șura noastră din Hânsa, dar îmi amintesc că coperișul din șiță al șurii a rezistat mult timp...”

După o scurtă pauză, văzându-mă puțin nedumerit, Nelu Roman mă întreabă:

— Tu ai fost vreodată în Hânsa?

— Nu, nu am fost, îi răspund eu, oarecum jenat că în peste patru decenii de când locuiesc în Tâlmăciu, nu mi-am făcut timp să dau o roată prin împrejurimile mai îndepărtate ale satului Tâlmăcel...

— Păi... Hânsa este în zona în care era Desâmieru! Dinjos e Desâmieru, Meghișu... Avea și nenea Bărbucean' (Ioan Oancea-n.a.) un loc pe-acolo... Acolo, sus, în Hânsa, este o zonă cu o priveliște foarte frumoasă. De acolo, se vede toată Țara Oltului, începând de la Turnu Roșu, Racovița, Sebeș, până la Avrig. Se vedeau, seara, luminile aprinse prin satele astea, până departe! De sus, din Curmătură, se vedea și Sibiul...

— Probabil că stăteai acolo mai multe zile, îmi dau eu cu părerea.

— Acolo dormeam, acolo mâncam... Mâncare, ce se mânca acolo. Ne făcea tata mămăligă, cu niscai ouă, cu un pic de brânză...” (Nelu Roman)

«**Anul 1954** – la fel, tot aceste lucrări ale câmpului: la arat, la semănat... Trebuia cosit fân la deal, prin „Hânsa”, „Luncșoară”... Lucram prin „Cioru”, aduceam câte un car de fân prin „Galiță”, la Lina Oancea (din Uliță). Tot de la ea mai lucram patru locuri pe câmp și unul în „Cârpovu”. Mai lucram și la șoferul Ion Oancea (din Uliță), chiar și un loc în „Ghihan” pentru noi. La Lina Oancea, pe câmp, le lucram în parte, aveam două vaci cu lapte și aveam cotă obligatorie câte 500 litri lapte de fiecare vacă. Nu te întreba nimeni dacă are vaca lapte sau nu, iar în 8 noiembrie 1954, Chiva mea a născut-o pe Chivuța. Ne-a fost greu, pentru că eram la masă, zilnic, câte opt persoane, fiindcă o trăit și mama până în anul 1958, în august, când o răposat, fiind în etate de 84 de ani.

Anul 1955. După cum am mai scris de necazurile petrecute prin acele lagăre, unde lucram la balotat de bumbac m-am învățat să fumez. Și dacă am venit acasă, am fumat până în anul 1955. Fumam foarte mult! Și câte 40 de țigări pe zi, nu toate de același fel. Fumam ce găseam, căci după *răsboiu* era criză și de tutun. Am slăbit, *de abea* mai mergeam pe picioare! Fumam tot felul de țigări: Mureș, Miner, Olt, Naționale... Îmi aduc aminte că mergând la munte cu boii, în „Urzicarea”, cu nepotul Barbu Ion (din Coastă), am găsit un pachet de *tăbac* cu foite și chibrite. Așa că am mai fumat până toamna și o trebuit să mă las de fumat, căci am căpătat aprindere la plămâni.

Dumitru și Paraschiva Roman, alături de copiii lor
Ioan, Maria, Elena, Eftimie, Paraschiva.
În prim plan: Maria Roman (1956).

Anul 1956. Aveam două vaci de jug, 10 oi, eram amândoi sănătoși. Mama sta cu copiii acasă iar noi lucram lucrul câmpului: patru locuri de la Lina Oancea „Din Uliță”, *locurile fiind arătoare*, pe câmp mai lucram

și la „Cârpovu” un loc aproape de un iugăr²², așa că ne descurcam destul de bine. Mai lucram prin sat în meseria de dulgher și la domnul inginer constructor din Tâlmaciu. Cum am mai amintit, în anul 1956 am cumpărat un loc în „Armeni” de la Pătru lui Albu, tot cu 1500 de lei. Bani erau cu valoare, pentru că lucram prin sat pentru 50 de lei pe zi.

Ca să pot plăti locul din „Armeni”, pe primăvară am făcut *șiță* la munte și am lucrat numai pe lână de oaie.

Așa că am vândut 10 kilograme lână spălată, cu 80 lei kilogramul și m-am achitat de locul din „Armeni”».

Dialog cu Ioan (Nelu) Roman, fiul lui Dumitru Roman:

„Avea și tata câteva oi și vara le dădea la munte, la tac-su lu' Nelu Ciorogar, de la Intim²³. Ăla avea mai multe oi. Era boier, cum se zicea atunci! El avea grijă de oi toată vara și apoi, toamna, când le cobora de la munte, ne dădea și nouă niște brânză, pentru asta. Pentru că-i lăsam oile pe mână, o vară întreagă. Toamna și iarna le îngrijeam noi, de bună-seamă!

Știu că din oile alea mi-a dat tata și mie, vreo patru-cinci, când m-am însurat. Mi le-a dat de zestre...

— Apropo de zestre: cam ce primeau copiii din Tâlmăcel, ca zestre, de la părinții lor, pe vremea în care tu te-ai căsătorit? Era în anul 1970 atunci!

— Ne dădeau și ei, acolo, câte un loc sau două și câteva animale, dacă aveau de unde. La fete, era altă treabă! Le dădeau țesături, din astea, lucrate în război, le dădeau țoale pe pat, cum se făceau atunci, fețe de

22 Veche unitate de măsură pentru suprafețe agrare, folosită în Transilvania, egală cu 0,5775 hectare.

23 Restaurant din Tâlmaciu

masă... Fata era cea care trebuia să aibă zestre, cât de multă!” (Nelu Roman)

Ladă de zester din Tălmăcel (1897)

«Pentru a-mi achita instalația de curent electric din casă, am lucrat la acel inginer, unde am fost plătit destul de bine, am mai vândut 1.000 kilograme fân cu 50 de lei marja²⁴, așa că până toamna m-am achitat și de curentul electric. Pe acele timpuri, materialele electrice se procurau foarte greu. Nu se găsea mai nimic, de aceea am stat șase ani la lumina unei lămpi cu gaz (petrol). Nu se găsea nici petrol pentru lampă.

Îl procuram de pe unde puteam. Cu toate că eu nu mai fumam, în casă era un miros foarte greu, de la lampa cu petrol.»

²⁴ Legătură de fân, echivalentul a 100 kg în Ardeal.

„Nu-mi mai amintesc când au făcut părinții mei casa. Știu doar că m-am trezit în casă nouă, fără curent! Cu lampă de gaz. Aia a fost curentul nostru! Și aveau și *lămpaș*, cu care mergeau în grajd, la vaci. Chiar îmi spunea Dinu Bârză, al lui Iordan, care stă în Tâlmaciu. El a fost electrician. M-am întâlnit zilele trecute cu el și m-a întrebat: «Mă, mai știi când v-am băgat curentul în casă? Că tu erai cel mai mare dintre copii...» Cum să nu știu, i-am spus eu! N-am să uit, niciodată, ce bucurie mare a fost pe noi când am dat prima dată de întrerupător și s-a aprins lumină în casă! Noi am trăit niște timpuri grele, dar mie îmi pare rău după timpurile alea. Duceam o viață sănătoasă atunci!» (Nelu Roman)

«**Anul 1957.** Primăvara am plecat la munte, cu Ion Oancea și Ion Cocă (al lui Filip) și am făcut troci pentru adăpat vitele de la munte, ca să poată bea apă.

La troci, în Muntele Boilor

Și pentru vacile cu lapte am făcut troci în „Șesul Plaiului”. Tot atunci, am făcut un obor (țarc) pentru tauri la „Izvorul Sănunii”. Eram plătiți foarte bine. Oborul l-am făcut cu Toma Bărbosa și Gheorghe Sbera. Tot în acel an am primit pentru locul din „Cîrpovu” al lui Lina Oancea locul de fânaț al lui Aleman din „Luncșoară”, pentru că în „Cârpovu”, toate locurile au fost luate de colectivul de la Racovița. Așa că am lucrat „Luncșoara” zece ani, până în anul 1968. A fost foarte bun acest loc pentru că țineam două vaci cu lapte, aveam și capre și ceva oi. Mai țineam și câte un miel, că m-am folosit de copiii mei Ioan și Eftimie, care ne dădeau câte o mână de ajutor.»

„Mă lua tata cu el la curățat locurile în Luncșoară, în Hânsa. Am lărgit locurile alea, acolo. Făcusem terenul din Luncșoară de vreo doisprezece cosași! Stăteam acolo câte o lună de zile, nu coboram în sat. Curățam locurile de lăstari, de mușuroaie. Duceam cu noi, acolo, și vacile. Aveam și câte trei vaci cu lapte, pe care le puneam și la jug. Îmi amintesc că eram copil și am fost cu tata la arat, cu vacile. Am arat locurile arătoare cu vacile! Căram gunoiul pe câmp, cu ele! Și seara, le mai și mulgeam. Laptele era hrana noastră de bază. Eu cred că și de aceea eram sănătoși, atunci. Până la șaisprezece ani, când am mers eu la școală, laptele era mâncarea noastră de bază. Dimineața, ne făceau părinții câte o mămăligă cu lapte, mai închega mama câte o țără de brânză... Seara, ne mai făceau câte o tocană de crumpene... Și aveam găini, care se pășteau singure! Acolo, la noi, în Tălmăcel, nu erau garduri, ca astăzi! Ar fi putut să intre oricine la noi, dar nu intra nimeni! Iar găinile noastre o luau „Pe Dos”, la deal. Se

pășteau singure, mâncau ce mâncau, seara veneau acasă. Și porcul, la fel! Îi dădeam drumul pe vale, pe Tălmăcuț. Seara venea acasă, îi mai dădeau ceva de mâncare și asta era!” (Nelu Roman)

«În același an am lucrat cu acel inginer din Tălmăciu la Cabana Negoiu. Aveam 30 de măgari în Porumbacul de Sus și aveam oameni angajați care transportau sus, la cabană, nisip, piatră, cărămidă... Eram trimis ca delegat la Fabrica de ciment „Temelia” din Brașov și aduceam ciment cu mașina. Puneam în mașină câte șase tone de ciment și îl transportam cu măgarii la munte.

Anul 1958. Am lucrat cu acel inginer la Fabrica de sticlă Avrig. Aveam abonament pe ruta Avrig-Sibiu și retur, pentru că eram folosit pentru aprovizionarea cu diferite materiale de construcții.

La Avrig se construiau locuințe muncitorești. Mai aveam lucrări și prin Sibiu. Nu erau terminate nici lucrările la Cabana Negoiu...

În luna august 1958 o murit mama, după 84 de ani petrecuți pe acest pământ și cu multe greutăți în viață, după cum am mai scris. Prea mult nu o stat pe pat... Nu o zăcut decât două săptămâni. O trăit până o fost Chivuța de patru ani iar Ioan, copilul cel mare, o fost la etatea de 11 ani. Eu lucram meseria de dulgher atât prin sat, cât și pe fânaț, la construit de șuri și colibe. Lucram și la acel inginer pentru că, așa cum am mai scris, primeam cartelă pentru alimente și pentru îmbrăcăminte. Ne era greu fără mama pentru că nu mai aveam cu cine lăsa copiii ca să putem pleca, amândoi, la lucrul câmpului.

Anul 1959. În acest an am făcut o stână pentru oi în muntele Clăbucet. I-am avut ca tovarăși de lucru pe Gheorghe Istini, pe Cocă Ion (al lui Filip) și pe Stroia Nicolae. Am stat două săptămâni. O fost plătită destul de bine dar o fost un an foarte secetos, nu *s-o făcut* nici ierburile și recolta pe câmp o fost foarte slabă. Locurile lui Lina Oancea le lucram în continuare, căci țineam vite și aveam nevoie de bucate și de nutreț (fân), aveam și greutate cu copiii căci o venit timpul de mergeau toți la școală și le trebuiau haine și încălțăminte și alimentație cât de multă!»

„Când ne-am făcut mai mari, mergeam doar eu și cu fratele Eftimie la coasă! Cosam, amândoi, toată Luncșoara! Mergeam cu ziua la coasă, prin sat. Era douăzeci și cinci de lei ziua de coasă... Sau cincizeci de lei, nu mai știu exact. Tata nu mai venea cu noi la coasă. El făcea numai coperișe de case. La asta se pricepea. La tencuit, la zidit, nu se băga. Era greu și pentru el, să stea toată ziua aninat pe lați, acolo sus!

Făcea asta ca să câștige un ban, să ne țină pe noi la școală. Că atunci când am început școlile, cine ne dădea nouă caiete și cărți? Trebuiau, toate, cumpărate.” (Nelu Roman)

Dumitru Roman

«**Anul 1960.** La fel ca și în ceilalți ani, lucram cu Chiva, căci copiii *s-or făcut* mai mari și noi puteam pleca amândoi la lucrul câmpului. Eram amândoi sănătoși și nu ne era frică de lucru. Ne gospodăream destul de bine. Concentrări sau alte greutăți de *răsboiu* nu o mai fost, așa că o fost destul de bine.

Anul 1961. Nu am avut alte schimbări în familie. Aveam vaci bune de jug, lucram pământul, semănam grâu, porumb și cartofi, locurile fiind grijite (îngrășate-n.a.) cu gunoi. Dar au început alte greutăți: contracte obligatorii de carne de vită și de porc și alte produse agricole. Copiii mergeau toți la școală și aveam cheltuieli mari. Eu mai lucram pe la *coperișe de căși* și pe *fânațe*, la șuri, mai lucram și la acel inginer. Angajați nu eram niciunul.»

„Cât am fost eu plecat în armată, tata a construit o șură în „Luncșoară”. Tata avea cincizeci și ceva de ani, pe atunci. Dintr-o șură veche, de la Oancea Șoferul, a luat toate bârnele alea, le-a urcat cum le-a urcat, până în „Luncșoară”, a mai tăiat ceva bârne de prin „Urzicarea” și a făcut o șură, acolo, la noi. Acum, șura este căzută, așa cum sunt căzute majoritatea adăposturilor pentru vite, construite de săteni pe fânațuri.” (Nelu Roman).

„REGIM SPECIAL”

Ex. 1 — Intreprinderea
Ex. 2 — Banca de Stat
Ex. 3 — Producător

Nr. poziție Numele și prenumele achizitorului
Scadența contractului 20 Decembrie 1965 Comuna Sibiu

CONTRACT Nr. 72890

pentru creștere și îngrijire de Porci

(cooperator)
(producător individual)

Între subsemnații:

domiciliat în raionul Sibiu comuna Sibiu satul Sibiu
nr. casei 192, denumit în acest contract „PRODUCĂTORUL” și „INTREPRINDEREA”

reprezentată prin în calitate de
denumită în acest contract „INTREPRINDEREA”, a intervenit prezentul contract încheiat în următoarele condiții:

1. PRODUCĂTORUL VINDE INTREPRINDERII un număr de 1 Porci proprietate sa, identificate după cum urmează:

Nr. crt.	Specia sau categoria	Rasa	Sexul	Vârsta	Greutatea apreciată a animalului la data contractării	Nr. actului de proprietate	Alte semnalmente
a)	Porci	Large	M.	11	150		
b)							
c)							

2. Animale prevăzute la punctul de mai sus se încredințează spre creștere și îngrijire PRODUCĂTORULUI, care se obligă să le predea INTREPRINDERII la data de 20 Decembrie 1965. PRODUCĂTORUL se obligă a adăposti, îngriji, hrăni și înfrăia în cele mai bune condiții animalele ce i s-au încredințat și să predea bovinele adulte și tineretul bovin la sediul oficiului raional de contractări și achiziții de animale I.R.I.C. din localitate.

Producția, recepția și prelucrarea porcelor, cânilor, cățelilor și mielilor se va face la centre stabilite pe comune. Animalele din specii și categorii prevăzute în alinaiul precedent nepredate de producător la centrele organizate de întreprindere în acest scop, vor fi preluate la sediul oficiului raional indicat mai sus.

3. PRODUCĂTORUL se obligă a preda animale în greutate de 160 kg/cap de animal și în greutate totală de 160 kg/viu.

4. INTREPRINDEREA se obligă ca pentru animalele preluate în condițiile prezentului contract să plătească prețurile legale corespunzătoare condițiilor de calitate și greutății pentru fiecare specie și categorie de animale prevăzute în anexa care face parte integrantă din prezentul contract.

Prețurile pentru tineretul bovin prevăzute în anexă se plătesc pentru animalele care la contractare au vârsta de până la 2 ani și care la predare au vârsta de cel mult 2½ ani. Animalele contractate ca tineret bovin și care la predare au vârsta de peste 2½ ani, vor fi preluate în condițiile de contractare pentru bovinele adulte, indiferent de vârsta la care au fost contractate.

Pentru tineretul bovin și bovine adulte contractate și predate la calitatea I și a II-a în perioada 1 ianuarie — 30 aprilie, se acordă un spor de 0,50 lei/kg/viu. Pentru porcii preluați la greutatea de 50 kg și peste această greutate se acordă în perioada 1 martie — 30 iunie un spor de 1 lei/kg.

Sporurile de mai sus nu se acordă pentru animalele predate cu întârziere și a căror scadență era înaltă în perioadele pentru care se acordă sporul de prest. cu excepția cazurilor de forță majoră.

Dacă PRODUCĂTORUL preda tineret bovin, bovine adulte, oi și bătăi contractați sub condițiile calității a II-a, va primi de la INTREPRINDERE cu 1 lei/kg viu mai puțin decât prețul calității a II-a, lichidându-se contractul.

5. PRODUCĂTORUL va primi prețul de contractare corespunzător speciei și calității animalelor predate și pentru cantitatea de carne la care a fost impus la data obligatorie în cazul cînd contractează și preda o cantitate de carne egală cu de două ori cantitatea de carne la care a fost impus.

6. PRODUCĂTORUL poate primi de la Banca de Stat, în baza prezentului contract un avans fără dobîndă de lei reprezentînd 45 la sută din valoarea animalelor contractate calculată conform prevederilor H.C.M. nr. 1086/1963 și care este de lei.

*) Se completează specia de animal.

„Grafica nouă” — o. 228

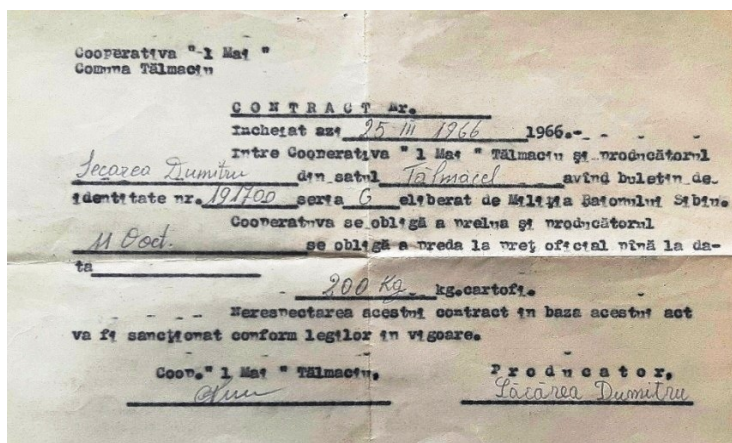
În foto: copia unui contract pentru creștere și îngrijirea unui porc în greutate de 160 kg. în viu, încheiat de un tîlmăcean (Petru Stoica), reprezentînd obligație de predare de carne de porc, pentru anul 1965.

Anii 1961-1965.

Elena și Maria Roman (1962)

Nu am avut greutate în familie. Am lucrat *pământul cel arător* ca și *fânațele*. Adunam fân pentru vite căci aveam vaci bune de jug și câteva oi pentru casă.

Contract pentru cantitatea de 200 kg cartofi (Secărea Dumitru)

Dumitru și Paraschiva Roman, nași familiei Iosif și Paraschiva Oancea din Tâlmăcel (1967)

În anul 1965 am căsătorit-o pe Mărie, în anul 1969 pe Lina, în 1970 pe Ioan, în 1973 pe Chivuța, iar în 1976 pe Eftimie. Așa că am rămas numai amândoi, fiecare având gospodăriile lor destul de frumoase și bine îngrijite.

Căsătoria fiului Ioan, cu Elena (1970)

Căsătoria fiicei Paraschiva (Chivuța), cu Augustin Stroilă
(1973)

Noi am rămas numai amândoi pentru lucru în gospodărie. Sănătoși am fost! Eu m-am angajat la „Percepție” pentru încasarea impozitelor, din anul 1971 până în 1980.»

Nunțile, prilej de sărbătoare în familie.

Căsătoria fiului Eftimie, cu Lenuța (1987)

„Tata s-a angajat Perceptor la Primărie, pentru că nu avea niște venituri sigure și se gândea să primească o pensie, la bătrânețe. *Domnu' cu darea!* Așa i se zicea în Tălmăcel! Așa li se spunea celor de la Percepție, care veneau prin sat să adune dările de la oameni... *Domnii cu dările!*»

Tatăl meu, Dumitru Roman, a fost și deputat pe Tălmăcuț, pe-acolo, pentru o vreme. Dacă îi întrebai pe cei din capul satului, pe ai lu Făcăleț, cine-i deputat pe la ei, îți răspundeau: «Păi... Păi... ăsta, mă!... Ăsta... Loaleș, mă! Loaleș!»

Acolo, la Percepție, mai lucra cu unul Pădureanu, cu Sonu Zoltan... După un timp, a mai fost unul Lae Danc, *din Vale...* Erau vreo doi-trei, acolo, care încasau impozitele locale. Dările! Îmi aduc aminte că eram copil. Tata nu era încă angajat la Primărie, la Percepție. Era unul, Rațiu, care lucra acolo, la Sfat... Mai era unul, Holban. Plecau cu căruțele prin sat și opreau pe la porțile oamenilor. Dacă nu aveai dările plătite, intrau în curte și-ți luau capra, dacă o găseau în grajd! Intrau cu forța în casă și-ți luau mașina de cusut, dacă aveai una... Le luau *zălog!* Le puneau în căruță și când veneai cu banii datorăți Primăriei, le primeai înapoi. Cum ziceam, eram copil. Când auzeam că vine *Domnu' cu darea*, ieșeam acolo, *În Dos*, cum se zice, că de-acolo vedeam până departe, la Dinu Mărincului, pe Tălmăcuț și-i vedeam pe *Domnii cu Darea* cum ieșeau din casele oamenilor, cu câte ceva în mână, și le puneau în căruță. Le luau *zălog*, ca oamenii să-și plătească dările. Aveau o căruță mare, cu doi cai... Parcă o văd și acum! Mai târziu, când tata

s-a angajat la Primărie, nu s-a mai practicat asta. Perceptorul stătea la Primărie cât timp avea program de lucru și apoi pleca prin sat, pe la oameni, să încaseze datoriile acestora. Iar în zilele de sărbătoare, când oamenii ieșeau de la slujbă, din biserică, tata îi aștepta în Uliță și le făcea cunoscute datoriile. *Le publica!"* (Nelu Roman)

Dumitru Roman „publicând” sătenilor noutățile fiscale apărute la „Percepție” (1973)

Despre *publicarea* în Uliță a datelor și listelor privind datoriile ce trebuiau plătite de săteni Primăriei, precizez că modul acesta de comunicare cu sătenii, în fața bisericii din Tălmăcel, în zi de sărbătoare, după ce aceștia ieșeau de la slujbă, era unul eficient, cu rezultate imediate.

Mai de voie, mai de nevoie, dacă își auzeau rostit numele în fața celorlalți, oamenii reacționau și cei mai mulți dintre ei își plăteau datoriile către Stat în zilele următoare comunicării.

Retragerea – un om activ și sfătos

«La 1 aprilie 1980, cu ce ani am mai avut lucrați, am ieșit la pensie cu o pensie de 900 lei. Nevasta mea, Chiva, o lucrat la „Firul Roșu” având o vechime neîntreruptă de 11 ani și primea și ea o pensie de 700 de lei. Cu aceste pensii, de 1600 lei lunar, ne gospodăream foarte bine, deoarece până în prezent suntem sănătoși, ținem vite, lucrăm pământul și pe cel *arător și fânațul*. În tot anul am tăiat câte un porc, chiar și doi! Așa că am avut cele trebuincioase în casă!

Dumitru Roman

În perioada 1965-1985 nu am avut nimic deosebit în familie!

Dumitru Roman»

Dacă în Tălmăcel și în alte zone din împrejurimi, unde terenul era accidentat, pentru muncile câmpului erau folosiți boii la jug sau caii înhămați la o căruță. Dumitru Roman s-a descurcat folosindu-și vacile din gospodărie și pentru muncă, și pentru lapte!

O întâmplare petrecută prin anii '80, ne confirmă că Dumitru Roman a avut, dintotdeauna, vaci bune de jug! Un tălmăcean, consătean de-al lui Dumitru Roman, mi-a relatat o povestioară legată de vacile lui Dumitru Roman:

„Eram copil. Era iarnă și mergeam cu vânătorii prin pădure, după vânat. Eram pe coasta Iarului. Îmi amintesc că vânătorii au împușcat un mistreț care, lovit fiind, a luat-o la fugă, de-a coasta. Pe drum, Uncheșul Loleș venea din Luncșoară, cu vacile sale înjugate la carul cu fân. Mergea în fața vacilor, ținându-le de o funie.

Porcul, cum a venit de pe coastă, a căzut pe pantă, ca un bolovan, ajungând direct pe carul cu fân. Și de acolo, a căzut în vale. S-au speriat vacile și l-au trântit pe Uncheșul Loleș la pământ. Ce ne-a mai înjurat bietul om! L-am luat noi cu binișorul, și după ce s-a mai potolit, ne-a ajutat să scoatem porcul din vale, trăgându-l în drum cu vacile sale. Am urcat apoi porcul în căruța lui, pe fân, și l-am adus acasă.” (Trifu Nicolae)

Nelu Roman, fiul mai mare al lui Dumitru Roman, completează:

„Îmi mai amintesc și eu de povestea aceea cu mistrețul. Cred că bătrânul Trifu era, atunci, paznic de vânătoare. Știu că vânătorii, în vremea aia, mai

împușcau și câini. Le luau pieile și le duceau la tăbăcit. Le foloseau la confecționat de tobe, pielea de câine fiind foarte rezistentă. Mi-l amintesc, în Tălmăcel, pe Ghiță Iezoiu, cum îi mai ziceam noi. Bătea tobele pe la nunți. Pe tobele alea, ale lui, era întinsă piele de câine.

Tobele mai erau folosite, în sat, de cei care anunțau diferite evenimente. De exemplu, băteau toba și anunțau când în capul satului se înfierau vacile cu un fier încins, aplicat pe spate, pe șold. Sau se anunțau zilele *de slujbă*, pe „Calea Boiței”, sau pe „Rogoază”. Asta însemna că oamenii trebuiau să meargă acolo, cu carele cu boi, pentru muncă făcută cu mâna. Fiindcă, atunci, drumurile de câmp se întrețineau de către săteni, prin muncă voluntară, nu ca acum, când toată lumea așteaptă să vină cei de la Primărie să le rezolve problemele!

De multe ori, oameniiăștia, cu tobele, suiau „Dealul Mâniei” și bateau tobele acolo, pe dungă. Fiind un punct mai ridicat în sat,, mesajele transmise de ei se auzeau mai bine, în tot satul!” **(Nelu Roman)**

Conform unui obicei străvechi, păstrat cu sfințenie în Tălmăcel, casa părintească revine copilului rămas pe curte, cu părinții.

În familia lui Dumitru Roman, moștenitorul casei părintești a fost fiul lor, Eftimie Roman. După căsătoria lui Eftimie cu Elena (Lenuța, din Sadu, județul Sibiu), noua familie formată a decis să se mute din Tălmăcel, în Tălmăciu. I-au adus cu ei și pe părinții lor, pe Dumitru și Paraschiva Roman, oferindu-le aici confortul necesar unui trai decent.

Casa părintească din Tălmăcel a fost înstrăinată, fiind vândută unei alte familii din Tălmăcel.

Dumitru Roman și nora sa, Elena, la „sfrimit de cucuruz”.

Fiind un om învățat cu munca, pentru a-și umple timpul liber, Dumitru Roman participa alături de membrii familiei fiului său Eftimie Roman la toate treburile casei. Își căuta mereu câte ceva de făcut prin curte sau prin casă. A rămas, până la sfârșitul zilelor sale, un om activ, dornic de viață și mai ales, un om

sfătos! Îi plăcea să le povestească celor din jurul său crâmpoșe din experiența și întâmplările sale de viață.

Cum nimeni nu trăiește etern pe acest pământ, în anul 1998, Uncheșul Loleș s-a prăpădit, trecând la cele veșnice. Paraschiva Roman, soția lui, a mai trăit o perioadă lungă de timp, până în anul 2016.

Dumitru și Paraschiva Roman le-au lăsat moștenire copiilor lor, în primul rând, un nume!

Numele unei familii care și-a trăit viața, pe acest pământ, cu demnitate și în curățenie spirituală!

O familie care nu s-a dat în lături de la niciuna din încercările vieții lor, luptând pentru ca familia lor să rămână unită. Și au reușit să facă asta!

Exemplul lor personal este unul spre care ar trebui, poate, să ne aplecăm mai mult privirile, pentru că într-o societate ca cea a zilele noastre, în care cu greu ne mai găsim modele, exemplul lor de viață este unul demn de urmat!

Dumitru Roman (Uncheșul Loleș, 1995)

În fotografiile de mai sus, alături de Dumitru Roman
se mai disting chipurile următorilor tălmăcenii:
Ioan Oancea (Bărbuceanu), Ioan Oancea (Șoferul),
Pătru Stoica cu soția Ana, Dumitru Rotaru cu soția Maria,
Elena Târână (soră cu Ioan Oancea, Șoferul).

Dumitru Roman, mândru de familia sa!

Urmașii familiei lui Dumitru Roman și rude ale acestora,
în Tălmăcel (2019).

Toponimie

Dumitru Roman face referire, cu precădere în ultima parte a jurnalului său, la o serie de denumiri de locuri din arealul satului Tălmăcel și al localității Tălmăciu în care, după revenirea sa din prizonierat, a desfășurat o serie de activități gospodărești. Sunt toponime locale care descriu, mai ales, forme de relief: *Între Iazuri, din Coastă, Rupturi etc.*

După cum se știe, termenul *toponimie* a fost împrumutat din limba franceză, fiind creat prin asocierea a două cuvinte grecești: *topos* (localitate, loc) și *onoma* (nume) având înțeles dublu: de nume de locuri dintr-o țară sau dintr-o regiune și de ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul originii, semnificației și evoluției numelor de locuri²⁵

În literatura de specialitate, termenul toponim românesc se întâlnește cu mai multe accepțiuni: toponim folosit de poporul român, toponim existent pe teritoriul României sau toponim creat de poporul român. Sunt denumiri care vin din vechime. Vârstnicii le cunosc și le transmit, din generație în generație, urmașilor lor.

Gabriel Stroilă face în cartea sa²⁶ câteva precizări interesante în legătură cu acest aspect, afirmând:

„Se poate observa că cele mai multe toponime au o origine latină, multe folosindu-se pe plan local ca

25 Loșonți, Dumitru-*Toponime românești care descriu forme de relief*, Clusium, 2000, p.6

26 Stroilă, Gabriel, *Cartea satului Tălmăcel*, Editura Național, București, 1996, p. 351-355.

diminutive: „Câmpșor”, „Plăieț”, „Dumbrăvița”. Aproape în totalitate, toponimele din Tălmăcel nu reflectă o formă de proprietate. În trei cazuri apare denumirea de „Ogradă” dar nu se precizează a cui este. (...) De remarcat că toate denumirile existente astăzi n-au fost modificate în ultimii 50 de ani, actuala generație de bătrâni „pomenindu-le” de la bunicii și străbunicii lor”.

Toponimele existente pe hotarul satului amintite în jurnalul său de către Dumitru Roman pot fi încadrate, conform precizărilor aceluiași autor²⁷, în categoriile următoare:

- a) în câmp:
 - Rupturi
 - Armeni
 - Porca

- b) fânețe și pădurile din apropierea satului:
 - Șesul Plaiului
 - Poiana Sasului
 - Luncșoară
 - Hânsa
 - Cioru
 - Ghihan
 - Cârpovu
 - Între Iazuri
 - Pârâul Măstacănului

- c) în munte:
 - Zimbru
 - Muntele Boilor
 - Urzicarea

27 Ibidem, p.352-354

- Prejba
- Izvorul Sănunii

Ca urmare a aşezării satului de-a lungul celor trei văi, satul şi-a însuşit toponimia pârlăurilor:

- Tălmăcuţ
- Râu
- Răușor

Gabriel Stroilă mai adaugă: *Prezentându-se ca o palmă cu trei degete, în care apele curg dinspre exteriorul degetelor către centrul palmei, putem aprecia că intensitatea trăirilor sentimentale și emoționale s-au produs, de-a lungul timpului, în centrul palmei, constituit din zona din fața bisericii și a Primăriei (mai târziu, după desființarea acesteia, școală). Aici, în „Ulița Mare” din fața bisericii se desprind cele trei străzi numite „Calea Tălmăcuțului”, „Calea Râului” și „Calea Răușorului”. Celelalte străzi mai mici, care fac legătura între cele trei principale, poartă numele de „hudițe”.*

Despre hudițe amintește și Dumitru Roman, în jurnalul său.

- Din Coastă
- Dintre Punți

Epilog

Aici se încheie jurnalul lui Dumitru Roman din Tălmăcel. După ce l-am citit, pentru câteva momente, am rămas pironit în fața filelor caietului rămase necompletate. Aș fi vrut ca poveștile de viață ale Uncheșului Loleș, așa cum îi spuneau lui cei din familie, să nu se termine aici.

Sunt convins că omul acesta, cu toate greutățile vieții sale, ar mai fi putut scoate la iveală multe alte mărturii aferente timpurilor pe care le-a trăit, el însuși fiind parte ale poveștilor de viață relatate.

Un om sfătos, cu ceva mai multă școală decât mare parte dintre ceilalți de-o vârstă cu el, un om cu un scris caligrafic de apreciat, lăsând deoparte micile greșeli de ortografie și punctuație, inerente nivelului și condițiilor de educație intelectuală din perioada copilăriei sale.

Nu am închis caietul, răsfoindu-i mai departe filele, una după alta. Mă așteptam să mai găsesc câte ceva rătăcit, pe-acolo, printre filele îngălbenite de vreme ale jurnalului... Și am găsit!

Am mai găsit câteva documente... O carte poștală trimisă acasă din prizonierat, o pagină din „Almanahul satelor nr. 5/1985 cu un articol intitulat „Primăvara Popoarelor”, câteva pagini de ziar ceva mai recent și niște versuri: *Cântecul vaporului Titanic*²⁸.

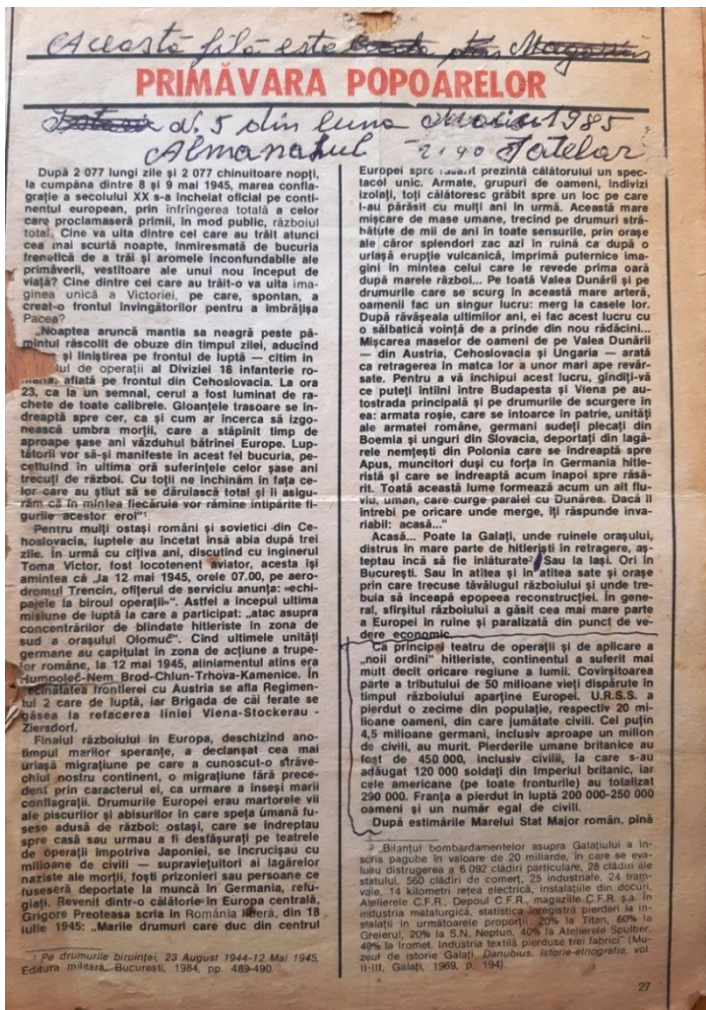
Cert este că legat de articolul din Almanahul Satelor, Dumitru Roman vine, în continuarea **Notei**

28 Tragedia istorică a vasului Titanic a avut un larg ecou în sufletele românilor, dând naștere și acestei creații folclorizate, care a atins apogeul popularității în anii 1920-1930, când se cânta peste tot, inclusiv la nunți. (Ion Buruiană, „O creație poetico-muzicală folclorizată despre «catastrofa secolului»”, în Philologia nr. 5-6/2012)

sale de pe coperta interioară a jurnalului, cu un îndemn:

«Rog a nu rupe această filă (foaie) cu „Primăvara popoarelor” pentru a se vedea și ce și câtă distrugere au făcut pe pământ în cei șase ani de războiu, începând din luna martie 1939 până în 12 Maiu 1945.»

Îi respectăm dorința, salvând imaginea acelei file:

Cântecul

I I	Vaporului Titanic	VI
În lumea este mare		Dar deloc n-ai pasă
În oceanul peste pacific		Și nici prin minte nu le trece
Pleacă în prima cursă		Căci ghetarul mare
Vaporul titanic		Vaporul să său înecă
II		VII
Dar însă la plecare		Alina chiuă minute
Nimeni nu știa		Și ghetarul tare
Că locul de îmbarcare		Domiește cu putere
Ei nu îl vor mai vedea		În vaporul mare
III		VIII
Și vaporul fuge pe întinse mare	Atunci comandantul	
Ține să își ia ochii	Să ordine în grabă	
Să se plece	Maximă viteză	
Dar iată că se sesete	Lucrul să-l înceapă	
În ordinul nați	IX	
Și nimeni nu gândește	Dar vrând cu toată lucru	
Că vine casul morții	N-ai putea la scăpare	
IV	Între încercări	
Lumea se plutește	Și stige cu glas tare	
La bral și la hese	X	
Plutonul veghează	Scumpii mei pretini	
Cu îngrijorare	Și progi pasageli	
V	Drăgute plămâșoare	
Marinarul Robert	Și plonni carali	
Plasaton la cântec	XI	
El stige cu glas mare	Vă aduc o veste tristă	
Că vine un ghetar	Că prie ani lucră	
	Titanicul Titanicul nostru	
	Vă se scunde	

Cântecul vaporului Titanic

Mulțumiri

Cum spuneam, mă consider un privilegiat, poate chiar un norocos, pentru că, după ce a trecut prin mai multe mâini, acest jurnal a ajuns și la mine.

O fi fost, poate, o întâmplare! O fi fost, poate, o simplă coincidență faptul că tocmai în perioada în care am primit jurnalul Uncheșului Loleș de la Eftimie Roman, fiul acestuia, avusese loc o lansare on-line a uneia dintre cărțile mele recent apărute de sub tipar.

Poate că Eftimie Roman, știindu-mă aplecat asupra scrisului, a văzut în evenimentul respectiv o oportunitate pentru ducerea la îndeplinire a gândului tatălui său, Dumitru Roman: acela de editare și tipărire a jurnalului, astfel încât să poată fi *cetit* și de alții, pentru *a se vedea câte frământări și greutăți poate suporta câte o familie de zăci de ani de căsătorie!*

Cert este că pentru grija cu care a păstrat acest jurnal, timp de peste trei decenii, Eftimie Roman merită mulțumirile noastre. Ale tuturor celor care suntem interesați de trecutul acestei națiuni, de zbaterile și sacrificiile făcute de fiecare dintre exponenții ei, de-a lungul timpului, în împrejurări pe care astăzi noi nu ni le-am mai putea închipui ca fiind posibile și nu ne mai dorim să fie repetabile!

Am scos la lumină jurnalul prizonierului de război Dumitru Roman cu bucuria că, prin efortul nostru, al celor implicați în tipărirea jurnalului, îi aducem o mângâiere post mortem celui care, trăind „pe viu” întâmplările relatate, și-a făcut timp pentru a ni le lăsa așternute pe hârtie. Pentru că, asemenea unui vechi

proverb latin, *verba volant, scripta manent!*²⁹ Iar scrisul lui Dumitru Roman, aşternut pe filele acelui caiet, vor rămâne! Pentru noi, pentru familiile noastre, pentru generaţiile viitoare...

Pentru toţi cei care, iubind adevărul, sunt interesaţi să-l afle de la cei care, trăind acele întâmplări de viaţă, l-au scris cu jertfa lor. Uneori, chiar cu sângele lor!

Aş vrea să le mulţumesc copiilor lui Dumitru Roman şi familiilor acestora pentru că mi-au pus la dispoziţie imagini din arhivele lor personale, făcând posibilă, astfel, ilustrarea unor momente la care face referire Dumitru Roman în jurnalul său.

Şi, nu în ultimul rând, aş vrea să le mulţumesc membrilor familiei mele, pentru că mi-au oferit concursul la editarea acestei cărţi.

Ion Talpoş

²⁹ Vorba zboară, scrisul rămâne!

Glosar

Chindeu – în Transilvania: ștergar, prosop

Fânaț – loc bun se cosit, pentru iarbă

Felderă – măsură populară de capacitate pentru cereale, echivalând cu 20 de litri (ex: o *felderă* de grâu).

Iugăr – unitate de măsură pentru suprafețe. În Transilvania, un iugăr transilvănean era egal cu 0,5775 hectare.

Lămpaș – felinar

Mașter – vitreg

Mahoarcă – tutun de calitate inferioară

O țără – puțin

Pită – pâine

Pârgar – (reg.) în vechea organizare administrativă: vătășel la Primărie;

Pământ arător – pământ bun pentru a fi arat

Șiță – șindrilă

Trăgători – aici, cu sens de „lovituri”

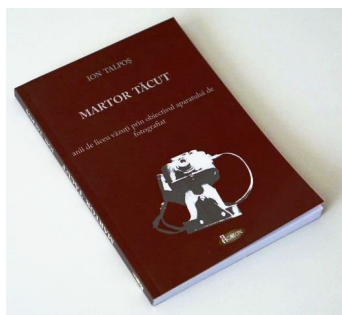
Zălog – garanție

Bibliografie

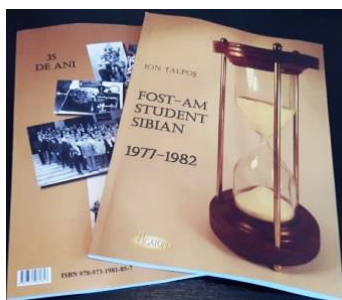
- (Lt.col.) Stroilă, Gabriel, *Cartea satului Tălmăcel*, Editura Național, București, 1996.
- Bobeș, Rodica ș.a., *Tălmăciu la răscrucea timpului*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011.
- Albescu, Ion, *Boița, monografie istorică*, Sibiu, 1990.
- Loșonți, Dumitru, *Toponime românești care descriu forme de relief*, Clusium, 2000.
- Col. (rtr) Victor Neghină, *Ostași, vă ordon: Treceți Prutul!*, Rezervistul Sibian, nr. 29/2021, pag. 65-71
- Anca Boca Stângaciu, *Forestiera Feltrinelli Sibiu*, <https://biblioteca-digitala.ro>, Revista Bistriței, XIX, 2005.
- Institutul Diplomatic Român, *Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956*, Editura M.O., București, 2013.
- youtube.com, Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Prezentator: Cristian Alexandrescu
- Ion Buruiană, „O creație poetico-muzicală folclorizată despre «catastrofa secolului»”, în *Philologia* nr. 5-6/2012, Academia de Științe a Moldovei, Chișinău

De același autor:

ION TALPOȘ, *Martor tăcut: anii de liceu văzuți prin obiectivul aparatului de fotografiat*, Editura Agaton, 2016

ION TALPOȘ, *Fost-am student sibian*, Editura Agaton, 2017

ION TALPOȘ, *Titești - Vâlcea - file de monografie*, Editura Agaton, 2021

Puteți găsi aceste cărți integral, în format pdf, pe pagina autorului de pe site-ul editurii Agaton:

www.biblioteca.agaton.ro/autor/2386/talpos-ion

Cuprins

Cuvânt introductiv / 5

Câteva repere istorice / 12

Despre acest JURNAL / 15

DEDICAȚIE: „Închin această mică amintire...” / 18

Satul Tălmăcel (județul Sibiu) / 21

Greutățile copilăriei – școală, lipsuri, muncă / 24

„O trebuie să plec militar” / 28

„Am fost trimiși într-un război crâncen” / 36

Calvarul prizonieratului în Rusia / 50

**Eliberarea – din Kazahstan spre „scumpa
noastră patrie” / 81**

ACASĂ! / 87

Căsătoria, familia și rostuirea / 97

Retragerea – un om activ și sfătos / 133

Toponimie / 141

Epilog / 144

Mulțumiri / 147

Glosar / 149

Bibliografie / 150

De același autor / 151